

PROJECT DA LA REFURMA DA LA GIUSTIA

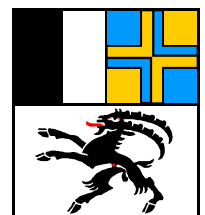
REFURMA DA LAS DRETGIRAS CHANTUNALAS DAL GRISCHUN

Optimizaziun da l'organisaziun da la giustia chantunala

**Rapport per la consultaziun
dals 2 da settember 2005**

Departament da giustia, polizia e sanitad dal Grischun
Hofgraben 5
7001 Cuira

Cuntegn

I. Introducziun	1
1. Svilup dal project	1
1.1. Intervenziuns parlamentaras.....	1
1.2. Incumbensa da la regenza.....	1
1.3. Organisaziun e moda da lavurar da la cumissiun d'expertas e d'experts	2
1.4. Relaziun e coordinaziun cun auters projects	3
a) Realisaziun da la constituziun chantunala	3
b) Revisiun da la part generala dal cudesch penal	3
c) Realisaziun da la garanzia da la via giudiziala e nova orientaziun da la giurisdicziun administrativa	4
d) Relasch d'ina lescha chantunala da linguas.....	5
e) Adattaziun dal dretg chantunal al dretg general d'assicuranza sociala.....	5
1.5. Cunrapports da las dretgiras dal chantun e posiziun da la regenza.....	5
a) Cunrapport da las dretgiras dal chantun	5
b) Posiziun da la regenza	7
2. Motivs per la refurma	7
2.1. En general.....	7
2.2. Basegn d'agir pervi da la nova constituziun chantunala	8
3. Pretensiuns a l'organisaziun da la justia e finamira dal project	8
3.1. Pretensiuns a l'organisaziun da la justia	8
3.2. Criteris per ina buna justia	8
4. Rom giuridic dal dretg surordinà	10
4.1. Directivas dal dretg federal e dal dretg internaziunal.....	10
a) Art. 6 cifra 1 CEDU ed art. 14 al. 1 dal patg da la ONU II	10
b) Art. 14 al. 5 dal patg da la ONU II.....	10
c) Constituziun federala	10
4.2. Projects da refurma che influenzeschan l'organisaziun da las dretgiras chantunalas	10
a) Refurma da l'organisaziun giudiziala federala	11
b) Procedura penala federala	11
c) Procedura civila federala.....	11
II. Dumondas singulas	11
1. Concepciun da l'uffizi da derschadra u da derschader	12
1.1. Cundiziuns giuridicas generalas.....	12
1.2. Situaziun actuala	12
1.3. Cumparegliaziun interchantunala	12
1.4. Propostas da soluziun	13
a) Varianta 1: Concepciun da l'uffizi da derschadra u da derschader sco uffizi cumplain (presidi) d'ina vart e sco uffizi accessori da l'autra vart (status quo)	13
b) Varianta 2: Concepciun da l'uffizi da derschadra u da derschader sco uffizi cumplain e principal.....	14
1.5. Facit.....	15
2. Concepciun instituziunala	16
2.1. Cundiziuns giuridicas generalas.....	16
2.2. Situaziun actuala	16
a) En general	16
b) Chargia da lavur.....	17
2.3. Cumparegliaziun interchantunala	18
2.4. Propostas da soluziun	18
a) Varianta 1: Fusiun ad ina dretgira chantunala superiura cun ina sedia	18
b) Varianta 2: Fusiun ad ina dretgira superiura cun duas sedias.....	20
c) Varianta 3: Restar tar duas dretgiras separadas a dus lieus	20
d) Varianta 4: Restar tar duas dretgiras separadas en in lieu.....	21
2.5. Facit.....	21

3. Organ electoral e procedura electorala	22
3.1. Organ electoral.....	22
a) Dretg vertent	22
b) Cumparegliaziun interchantunala	22
c) Concepziun pussaivla	23
d) Facit	24
3.2. Procedura electorala.....	24
a) Dretg vertent	24
b) Cumparegliaziun interchantunala	24
c) Concepziun pussaivla	24
d) Facit	25
3.3. Perioda d'uffizi / reelecziun resp. nunreelecziun / liberaziun da l'uffizi	25
a) Dretg vertent	25
b) Cumparegliaziun interchantunala	26
c) Concepziun pussaivla	26
d) Facit	28
4. Posiziun da las derschadras e dals derschaders	28
4.1. Premissas d'elegibladad	28
a) Dretg vertent	28
b) Cumparegliaziun interchantunala	28
c) Concepziun pussaivla	29
d) Facit	29
4.2. Incompatibilitad.....	30
a) Dretg vertent	30
b) Concepziun pussaivla	31
c) Facit	31
4.3. Occupaziuns accessorias	31
a) Dretg vertent	31
b) Cumparegliaziun interchantunala	31
c) Concepziun pussaivla	32
d) Facit	32
4.4. Immunitad	33
5. Surveglianza da la justia e surveglianza da las dretgiras chantunalas	33
5.1. Dretg vertent.....	34
5.2. Cumparegliaziun interchantunala	35
5.3. Propostas da soluziun	35
a) Varianta 1: Status quo plus	35
b) Varianta 2: Dretgira superiura resp. dretgira chantunala + cumissiun da surveglianza da la justia	35
c) Varianta 3: Cumissiun da surveglianza da la justia.....	36
5.4. Facit.....	36
6. Autonomia da la justia	36
6.1. Situaziun da partenza	36
6.2. Concepziun da l'administraziun giudiziala	37
a) Concepziun pussaivla	37
b) Facit	38
6.3. Eventualas cumpetenzas legislativas per las dretgiras.....	38
a) Dretg vertent	38
b) Concepziun pussaivla	38
c) Facit	38
6.4. Cooperaziun directa da la justia en il rom dal preventiv e dal quint dal chantun	39
a) Dretg vertent	39
b) Concepziun pussaivla	39
c) Facit	39

6.5. NGP e giusta	40
a) Situaziun da partenza.....	40
b) Concepziun pussaivla.....	40
c) Facit.....	40
7. Organisaziun entaifer la dretgira.....	40
7.1. Organisaziun dal presidi	40
a) Dretg vertent	40
b) Concepziun pussaivla.....	41
c) Facit	43
7.2. Divisiun en chombras	44
a) Dretg vertent	44
b) Concepziun pussaivla.....	44
c) Facit	45
7.3. Regulaziun da la repartiziun dals cas.....	45
a) Dretg vertent	45
b) Concepziun pussaivla.....	45
8. Incumbensas e posiziun da las actuaras e dals actuars	46
8.1. Posiziun da las actuaras e dals actuars.....	46
a) Dretg vertent	46
b) Concepziun pussaivla.....	46
8.2. Cundiziuns d'engaschament	47
a) Dretg vertent	47
b) Concepziun pussaivla.....	47
c) Facit.....	47
8.3. Pensum da lavur/incompatibilitads/occupaziuns accessorias	48
a) Situaziun da partenza.....	48
b) Propostas da soluziun.....	48
c) Facit.....	49
8.4. Actuaras ed actuars ad hoc.....	50
9. Lingua giudiziala.....	50
9.1. Cundiziuns giuridicas generalas.....	50
9.2. Situaziun actuala.....	51
9.3. Cumparegliaziun interchantunala.....	51
9.4. Propostas da soluziun pussaivlas.....	52
9.5. Facit.....	52
10. Elements per accelerar la procedura e per limitar ils custs	52
10.1. Renunzia da la motivaziun	52
a) Dretg vertent	52
b) Concepziun pussaivla.....	52
c) Facit.....	53
10.2. Grondezza dal collegi giuditgant.....	53
a) Dretg vertent	53
b) Concepziun pussaivla.....	53
c) Facit.....	54
11. Realisaziun processuala da la giurisdicziun costituzionala	54
11.1. Controlla concreta da las normas	54
a) Dretg vertent	54
b) Concepziun pussaivla.....	55
c) Facit.....	55
11.2. Controlla abstracta da las normas.....	56
a) Dretg vertent	56
b) Concepziun pussaivla.....	56
c) Facit.....	57

11.3. Ulteriurs puncts.....	57
a) Recurs pervi da violaziun da dretgs politics	57
b) Recurs pervi da violaziun dal dretg surordinà	58
c) Recurs pervi da violaziun da l'autonomia	58
d) Termins per meds legals	58
12. Competenza da la dretgira superiura resp. da la dretgira chantunala en chaussas civilas e penals.....	59
12.1. Giurisdicziun civila	59
a) Dretg vertent	59
b) Concepziun pussaivla	59
c) Facit	59
12.2. Giurisdicziun penala	60
a) Dretg vertent	60
b) Concepziun pussaivla	60
c) Facit	60
III. Propostas da revisiun	61
1. Concepziun formala dal project.....	61
1.1. Concept da norma areguard il stgalim da la legislaziun e l'organ da regulaziun.....	61
1.2. Revisiun parziala da la constituziun chantunala	61
1.3. Revisiun totala da la lescha constituziunala da las dretgiras (DG 310.000)	61
1.4. Stgaffir ina lescha davart la giurisdicziun administrativa	62
2. Explicaziuns davart las singulas propostas	63
2.1. Revisiun parziala da la constituziun chantunala	63
2.2. Lescha davart l'organisaziun giudiziala	65
2.3. Relasch da la lescha davart la giurisdicziun administrativa.....	97
Agiuntas.....	126
1. Glista da las scursanidas.....	126
2. Survista da l'urden da cumpetenzas vertent	129
3. Indicatur statistics ed indicaziuns davart la chargia da lavur	137
3.1. Indicatur statistics	137
a) Dumber da recurs	137
b) Durada da la procedura.....	137
3.2. Indicaziuns davart la chargia da lavur.....	138
a) Temp impundi per las incumbensas presidialas	138
b) Temp impundi da l'actuariat.....	139
c) Preschentaziun dal temp impundi en la chanzlia	141
4. Tabella da concordanza	142
4.1. Lescha davart l'organisaziun giudiziala	142
4.2. Lescha davart la giurisdicziun administrativa	143

I. INTRODUCZIUN

1. Svilup dal project

1.1. Intervenziuns parlamentaras

La cumissiun da justia dal cussegl grond ha inoltrà il mars 2000 ina moziun concernent ina refurma da l'organisaziun da las dretgiras dal Grischun/dretgiras chantunalas (PCG 1999/2000, 773). En sia resposta è la regenza sa declarada pronta d'acceptar la moziun, n'ha però betg anc pudì inditgar in urari liant pervi da las resursas persunalas e finanzialas limitadas (CR dals 2 da matg 2000, prot. nr. 722). Il cussegl grond ha acceptà la moziun en la sessiun da matg 2000 senza discussiun cun 96 cunter 0 vuschs (PCG 2000/01, 164 f.). Cun la moziun vegn la regenza envidada d'examinar las structures e la basa da las duas dretgiras chantunalas e da preschentar al cussegl grond in rapport ed ina proposta per la concepziun futura da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa.

Ultra da quai concernan anc differentas intervenziuns parlamentaras anc betg liquidadas il sector da la justia. Tenor l'aggiunta III (cifra 2) dal rapport 2004/2005 da la cumissiun da gestiun dal cussegl grond sa tracta da las suandantas moziuns e dals suandants postulats:

- moziun Brunner concernent la concepziun organisatoria da la sorveglianza giudiziala (PCG 1980/81, 481);
- moziun Bianchi concernent la revisiun parziala da la lescha davart la dretgira administrativa e da la lescha davart la procedura en fatgs administrativs e costituziunals (indemnisaziun da process) (PCG 1991/92, 187);
- postulat Lardi (Cuir) concernent l'introducziun d'in princip d'opportunitad moderà en la procedura penala grischuna (PCG 1993/94, 180).

1.2. Incumbensa da la regenza

Cun il conclus dals 2 da december 2003 (prot. nr. 1729) ha la regenza approvà il concept general per examinar e refurmar la dretgira chantunala e la dretgira administrativa dal Grischun, designà il professor dr. Hansjörg Seiler sco expert extern ed installà ina cumissiun d'expertas e d'experts sut il presidi da cusseglier guvernativ Martin Schmid. Plinavant ha la regenza autorisà il DGPS da prender per mauns il project da la refurma da la justia en il senn dal concept general dals 26 da november 2003. Il concept general cuntogna l'incumbensa principala a la cumissiun d'expertas e d'experts d'elavurar in sboz per la futura organisaziun da la justia chantunala per mauns da la regenza e da scriver latiers in rapport cun explicaziuns.

En connex cun la moda da lavurar e spezialmain cun la collavuraziun da la cumissiun, da las expertas e dals experts e da la direcziun dal project ha il concept general laschà spazi per ils giavischs da las commembras e dals commembers da la cumissiun e da las expertas e dals experts. Ils detagls vegnan reglads en il concept da detagl per las fasas 1 e 2 dals 27 da schaner 2004 ch'è vegnì elavurà sin basa da la discussiun en la cumissiun d'expertas e d'experts. La regenza ha approvà il concept da detagl cun il conclus dals 3 da favrer 2004 (prot. nr. 146).

1.3. Organisaziun e moda da lavurar da la cumissiun d'expertas e d'experts

La cumissiun d'expertas e d'experts ch'è vegnida designada da la regenza sa cumponiva sco suonda:

- cusseglier guvernativ dr. iur. Martin Schmid, schef dal DGPS (presidi)
- prof. dr. Hansjörg Seiler, expert
- dr. Norbert Brunner, president da la dretgira chantunala
- dr. Johann Martin Schmid, president da la dretgira administrativa
- dr. iur. Urs Raschein, president da la dretgira districtuala da la Plessur
- mastral Reto Filli, president cirquital da l'Engiadin'auta
- lic. iur. Karin Caviezel-Eggenberger, advocata
- lic. iur. Stefan Lechmann, advocat e notar
- dr. Peter Schnyder, advocat e notar
- lic. iur. Barla Cahannes Renggli, presidenta da la cumissiun per giustia e segirezza
- lic. iur. Mathias Fässler, secretari dal departament da giustia e polizia
- dr. Frank Schuler, directur dal project da la refurma da la giustia DGPS

Il protocol è vegnì manà da lic. iur. Petra Thöny (fin il mars 2005) e da lic. iur. Marco Pinchera (a partir da l'avrigl 2005). Els han er sustegnì la direcziun dal project.

La cumissiun d'expertas e d'experts ha survegnì l'incumbensa da la regenza d'elavurar in sboz per la futura organisaziun da la giustia chantunala per mauns da la regenza e da scriver latiers in rapport cun explicaziuns, en il qual duain vegnir preschentadas las pussaivladads e las propostas per midadas giavischablas resp. necessarias concernent l'organisaziun da las dretgiras dal Grischun. La cumissiun d'expertas e d'experts duai preparar las decisiuns en chaussa e stgaffir per la regenza la basa necessaria per decider.

La moda da lavurar da la cumissiun d'expertas e d'experts è vegnida structurada uschia che la cumissiun ha pudì ademplir sia incumbensa en moda fundada ed effizienta.

L'emprim ha la cumissiun eruì las flaivezzas da l'organisaziun actuala sco er ulteriurs temas da discussiun. Sa basond sin quai han las expertas ed ils experts e la direcziun dal project elavurà preschentaziuns tematicas cumplessivas che han demussà la situaziun giuridica actuala, las consequenzas resp. las premissas praticas sco er ils avantatgs ed ils dischavantatgs da las novaziuns pussaivlas e che han cuntegnì ina part da dretg cumparativ. Spezialmain cun cumpilar la pratica actuala e cun analisar las flaivezzas ha la direcziun collavurà a norma dal concept general cun il presidi e cun las personas emploiadas da domaduas dretgiras. Ils aspects architectonics èn vegnids approfondads da l'uffizi da construcziun auta e da la tgira da monuments. La cumissiun d'expertas e d'experts ha fatg sias tractativas sin basa da quests scleriments ed ha giuditgà las propostas da las expertas e dals experts e da la direcziun dal project per mauns da la regenza. En quest connex sa tractavi da contemplar ils singuls secturs tematics da la refurma da la giustia tant en moda separada sco er d'als metter en ina relaziun cun ina soluziun generala.

Per che la vista generala na giaja betg a perder tar la realisaziun redacziunala da las singulas propostas da refurma, prevesa la planisaziun dal project, approvada da la regenza, da proceder pass per pass. Uschia ha la regenza repassà l'orientaziun da la refurma da la giustia areguard il cuntegn, e quai sa basond sin in rapport intermediar da la cumissiun

d'expertas e d'experts dals 23 da settember 2004 (cf. punct I.1.5.). Pir s'enter l'approvaziun da las maximas ha la cumissiun cumenzà cun la realisaziun redacziunala. Las tractativas èn puspè sa basadas sin las propostas da las expertas e dals experts e da la direcziun dal project. Ils 6 da zercladur 2005 ha la cumissiun d'expertas e d'experts preschentà ses rapport final che cuntegna spezialmain ils sbozs dal text concret sco er las explicaziuns latiers.

Perquai ch'ils resultats dals scleriments che la regenza ha ordinà davart ils custs d'investiziun e da gestiun n'eran anc betg avant maun, n'è la cumissiun d'expertas e d'experts betg s'exprimida definitivamain davart la dumonda da la fusiun. D'ina vart sa tracti en quest connex d'aspects tecnicos, che na pon – concernent ils puncts professionals – betg vegnir giuditgads da la cumissiun e da l'autra vart sa tracti tar la fusiun primarmain d'ina dumonda politica che sto vegnir decidida dals gremis politics.

1.4. Relaziun e coordinaziun cun auters projects

a) Realisaziun da la constituziun chantunala

Il 1. da schaner 2004 è entrada en vigur la constituziun chantunala dals 18 da matg / 14 da settember 2003. Ella cuntegna differentas novaziuns e chaschuna adattaziuns formalas e materialas da la legislaziun. Per midadas materialas prevesa l'art. 104 CC che la regenza sto proponer al cussegl grond las adattaziuns necessarias entaifer trais onns dapi l'entrada en vigur da la nova constituziun – pia fin ils 31 da december 2006.

Cun il conclus dals 8 da fanadur 2003 ha la regenza incumbensà ils departaments e la chanzlia chantunala da prender per mauns las lavurs per la realisaziun da la nova constituziun chantunala tenor il concept dals 3 da fanadur 2003 (prot. nr. 1052). En ina emprima fasa han ils departaments e la chanzlia chantunala examinà sistematicamain ed integralmain a maun d'ina glista da controlla l'urden giuridic chantunal areguard il basegn d'adattaziuns materialas e formalas a la nova constituziun. Ils relaschs dal sector da la justia èn en quest connex vegnids examinads dal DGPS. Il secretariat per la constituziun ha cumpiglià ils resultats da l'examinaziun e las planisaziuns dal project per ils singuls projects da legislaziun en in rapport dals 2 d'avrigl 2004, dal qual la regenza ha preni enconuschientscha cun il conclus dals 6 d'avrigl 2004 (prot. nr. 536). Il basegn d'agir ch'è vegnì constatà durant questa examinaziun è er vegnì resguardà en il rom da las lavurs da cumissiun.

La coordinaziun è garantida, perquai che las medemas personas furman il secretariat per la constituziun e la direcziun dal project "refurma da la justia".

b) Revisiun da la part generala dal cudesch penal

Ils 13 da december 2002 ha l'assemblea federala concludì la revisiun totala da las disposiziuns generalas dal cudesch penal e da la lescha penala militara (BB1 2002 8240). Il termin da referendum è scadì ils 3 d'avrigl 2003 senza esser vegnì duvrà. La nova lescha davart il dretg penal per giuvenils, proponì dal cussegl federal il medem mument, han ils dus cussegls approvà en la votaziun finala dals 20 da zercladur 2003 (BB1 2003 4445); il

termin da referendum è scadi ils 9 d'october 2003 senza esser vegnì duvrà. Pervi d'in pèr correcturas supplementaras necessarias vegn la revisiun probablmain messa en vigur il 1. da schaner 2007.

Cun il conclus dals 8 d'avrigl 2003 ha la regenza installà ina grupp da lavur ed ha incumbensà quella d'eruir il basegn d'agir probabel da la revisiun per il chantun Grischun sco er d'elavurar l'adattaziun necessaria da la legislaziun en il dretg chantunal (prot. nr. 504). Ils 15 da zercladur 2004 ha la regenza prendi enconuschientscha da las propostas da la grupp da lavur "PG CP" ed ha avert la consultaziun respectiva. Quella ha durà fin la fin d'avust 2004 (prot. nr. 859). Perquai che l'entrada en vigur da la PG CP revedida sa retardescha, datti er in retardament tar la revisiun parziala da la PP chantunala che dependa da la revisiun da la PG CP. Quest project duess vegnir tractà dal cussegl grond previsiblmain durant la sessiun d'avrigl 2006. Ils puncts cuminaivels cun la refurma da la giustia èn spezialmain la concepziun proponida da la dretgira chantunala sco pura istanza dals meds legals e l'introducziun d'ina renunzia da motivaziun.

La coordinaziun è chausa dal DGPS ch'è responsabel per domadus projects.

c) Realisaziun da la garanzia da la via giudiziala e nova orientaziun da la giurisdicziun administrativa

Tenor l'art. 55 al. 1 CC pon vegnir surdadas tut las dispitas da dretg public a la dretgira administrativa en ultima istanza, uschenavant ch'ina lescha en il senn formal na prevesa betg in'otra cumpetenza. Cun questa formulaziun na vegn betg mo fatga ina midada da sistem areguard la giurisdicziun administrativa. Da l'interpretaziun resulta cleramain che la disposiziun cumpiglia ina garanzia da la via giudiziala limitada en il senn da l'art. 29a CF. Quai signifitgescha ch'i pon – cun l'entrada en vigur da la nova constituiun – vegnir recurridas da princip tut las decisziuns administrativas tar la dretgira administrativa, sch'ina lescha formala n'excluda betg explicitamain quest recurs. La regenza ha fixà la pratica areguard la via da las istanzas per il temp transitori (q.v.d. fin ch'ina regulaziun legala vegn relaschada). Sa basond sin l'art. 15 LPAC resta damai il recurs administrativ tar la regenza, sch'ina decisziun dal departament na po – sa basond sin ina regulaziun d'ina lescha speziala – betg vegnir recurrida directamain tar la dretgira administrativa.

En il rom da l'adattaziun da la legislaziun a la constituiun sto d'ina vart vegnir determinada la via da la procedura e da l'otra vart sto vegnir examinà en tge cas che la regenza u eventualmain il departament duai esser definitivamain cumpetent (excepziuns da la garanzia da la via giudiziala). Pervi da la concepziun formala dals relaschs (cf. spezialmain il punct III.1.4.) e per evitar problems concernent il dretg transitori, s'imponi da far las adattaziuns correspudentas da la legislaziun en il rom da la refurma da la giustia. La preparaziun na succeda però betg en il rom da la refurma da la giustia. Per las discussiuns parlamentaras duain dentant las disposiziuns legalas midadas vegnir integradas en la missiva da la regenza tar la refurma da la giustia.

La coordinaziun è er qua garantida, perquai che la responsabladad per domadus projects sa chatta tar il DGPS.

d) Relasch d'ina lescha chantunala da linguas

L'art. 3 CC fixescha ils princips da la trilinguitad chantunala areguard las linguas uffizialas sco er areguard il mantegniment e la promoziun da las linguas. La regenza ha concludì da realisar e da concretisar quests princips en ina lescha chantunala da linguas (CR dals 17 d'avust 2004, prot. nr. 1152). La consultaziun tar quest sboz ha durà dals 15 da zercladur fin ils 15 da settember 2005. Puncts cuminaivels cun il project da la refurma da la giustia datti uschenavant che la regulaziun da las linguas uffizialas cumpiglia er l'aspect da la lingua giudiziala.

La coordinaziun vegn fatga dal secretariat per la constituziun.

e) Adattaziun dal dretg chantunal al dretg general d'assicuranza sociala

L'art. 82 al. 2 LPGA dat temp als chantuns fin il 1. da schaner 2008 per adattar las regulaziuns chantunalas davart las proceduras en il dretg d'assicuranza sociala a las prescripziuns da la LPGA. Pervi da la concepziun formala dal project (cf. punct III.1.4.) succeda la realisaziun per part en il rom da la refurma da la giustia. Las ulteriuras parts da l'ordinaziun correspundenta dal cussegl grond (ODAS) vegnan elavuradas ordaifer il project. Areguard la discussiun parlamentara èsi dentant imaginabel d'integrar questa part en la refurma da la giustia.

La coordinaziun è er qua garantida, perquai che la responsabladad per domadus projects sa chatta tar il DGPS.

1.5. Cunrapports da las dretgiras dal chantun e posiziun da la regenza

Tenor il concept da detagl per las fasas 1 e 2 ha la cumissiun d'expertas e d'experts l'emprim preschentà a la regenza las propostas da refurma en furma da tesas. Il rapport intermediar dals 23 da settember 2004 cunteneva in vasta preschentaziun per pussibilitar ina discussiun fundada. En quest senn èn vegnidas svilupadas e validadas differentas variantas e vegnidas preschentadas a la regenza propostas en furma da maximas (cf. punct II). Uschia ha la regenza dui vegnir messa en la situaziun da pudair sclerir las dumondas da basa essenzialas.

a) Cunrapport da las dretgiras dal chantun

Sco parts pertutgadas directamain han la dretgira chantunala e la dretgira administrativa giavischè da pudair s'exprimer davart las propostas da la cumissiun d'expertas e d'experts en in cunrapport per mauns da la regenza. En vista al fatg che la regenza possia far in'opiniun ha il departament da giustia, polizia e sanidad envidà las duas dretgiras chantunalas da prender posiziun davart il rapport intermediar da la cumissiun d'expertas e d'experts.

aa) Dretgira chantunala

En ses cunrapport dals 8 d'october 2004 è la dretgira chantunala s'exprimida spezialmain davart las duas dumondas principalas. La dretgira è sa declerada d'accord cun la concepziun da l'uffizi da derschadra u da derschader sco uffizi cumplain u principal ed uschia cun l'aboliziun da las derschadras e dals derschaders en uffizi accessori, cumbain ch'il

sistem actual saja fitg favuraivel e che las temas areguard l'occupaziun da las dretgiras chantunalas na sajan betg sa verifitgadas sut las restricziuns dal dretg constituziunal.

Perencunter ha ella refusà strictamain ina fusiun da las duas dretgiras chantunalas. Il manaschi actual funcziuneschia en moda irreproschabla, effizienta e favuraivla. Anzi, ils custs, cun ils quals ins stoppia far quint, pledian cunter ina fusiun, perquai che investi-ziuns da tala autezza sajan strusch supportablas en la situaziun finanziaria momentana dal chantun. La consequenza da la procedura d'elecziun proponida da la cumissiun d'expertas e d'experts saja dal rest er ina divisiun en dretg civil e dretg penal d'ina vart e da dretg public da l'autra vart.

En connex cun las ulteriuras propostas da la cumissiun d'expertas e d'experts n'ha la dretgira chantunala gi naginas objecziuns. Ella ha punctuà ch'ella approveschia e sustegnia tschertas pussaivladads d'optimar tscherts puncts en il senn da las propostas fatgas en il rapport. Ultra da quai è la dretgira stada da l'avis che la regenza duess sa retegnair in pau – per motivs da la separaziun da las pussanzas – en connex cun l'organi-saziun da la giustia. L'opiniun da la regenza saja spezialmain dumandada, sch'i sa tractia da consequenzas finanzialas da la refurma. Areguard l'ulteriur proceder ha la dretgira chantunala proponì da laschar prender l'emprim il cussegl grond la decisiun da princip areguard la fusiun e l'aboliziun da las derschadras e dals derschaders en uffizi accessori. Pervi dals termins uschè curts n'ha la dretgira chantunala betg pudi integrar las derschadras ed ils derschaders en uffizi accessori tar l'elavuraziun da sia posiziun.

ab) Dretgira administrativa

La dretgira administrativa ha punctuà en ses cunrapport dals 8 d'october 2004 ch'ella beneventeschia la refurma currenta, perquai ch'igl existia in basegn da refurma en differents regards. Quai valia per tut las disposiziuns da procedura da la lescha davart la dretgira administrativa, ma er per l'organisaziun da las dretgiras. Il presidi da la dretgira administrativa approvescha cleramain la midada da las derschadras e dals derschaders en uffizi accessori a derschadras ed a derschaders en uffizi cumplain u principal. Las derschadras ed ils derschaders en uffizi accessori han per part in'autra opiniun, perquai ch'il sistem actual saja sa cumprovà e saja fitg favuraivel.

Cleramain refusada è perencunter vegnida la fusiun da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa ad ina dretgira superiura. Ils motivs che sajan stads decisivs l'onn 1969 per la soluziun actuala n'hajan pers nagut da lur actualitad. Las examinaziuns da la cumissiun d'expertas e d'experts hajan mussà che las sinergias pussaivlas sajan tratgas a niz. Plinavant haja la cumissiun d'expertas e d'experts percurschì senza ch'ina funcziun flexibla da las derschadras e dals derschaders en ils differents secturs giuridics na saja betg pussaivla, perquai ch'ina derschadra u ch'in derschader possia cuntanscher il nivel necessari mo cun sa spezialisar per singuls secturs giuridics e cun l'experientscha e la furnaziun supplementara correspondent. La dretgira administrativa tema plinavant ch'ina fusiun pericliteschia l'entira refurma u la retardeschia almain massivamain. Las refurmas necessarias na duessan però betg vegnir retardadas nunnecessariamain.

b) Posiziun da la regenza

Cun il conclus dals 2 da november 2004 (prot. nr. 1490) ha la regenza prendi enconu-schientscha dal rapport intermediar da la cumissiun d'expertas e d'experts. En quest connex parta ella l'opiniun da la cumissiun d'expertas e d'experts e dal DGPS ch'i existia in basegn d'agir tar l'organisaziun da la giustia chantunala. Quai concernia spezialmain la midada proponida da las derschadras e dals derschaders en uffizi accessori a derschadras ed a derschaders en uffizi cumplain u principal. Però stoppian ils custs che sajan colliads cun quai vegnir examinads anc ina giada e mesiras che sbassian ils custs stoppian vegnir previsas. Areguard las premissas d'elegibladad ed areguard la restricziun d'occupaziuns accessorias duessan las disposiziuns sa restrenscher als puncts ch'èn materialmain necessaris. La dumonda da la fusiun stoppia vegnir examinada vinavant ed approfondada areguard las dumondas architectonicas e finanzialas.

En vista a la realisaziun redacziunala ha la regenza mussà ina tenuta divergenta u complementara davart tschertas maximas:

- renunziar ad ina publicaziun uffiziala da plazzas da derschadras e da derschaders ch'èn libras;
- laschar la perioda d'uffizi da las dretgiras chantunalas tar quatter onns;
- renunziar a directives d'elegibladad tar las derschadras e tar ils derschaders;
- introducir ina limita da vegliadetgna per derschadras e per derschaders (65 onns tar l'elecziun);
- limitar il scumond d'occupaziuns accessorias da derschadras e da derschaders sin talas cun in potenzial real da conflict (spezialmain sin plaun communal);
- introducir in preventiv global, dentant cun ina separaziun en custs da persunal ed en custs reals;
- renunziar ad ina patentia d'advocata u d'advocat per actuaras u per actuars;
- applitgar il dretg chantunal da persunal, disposiziuns spezialas dal dretg da persunal per l'actuariat e per la chanzlia mo uschenavant che quai è necessari;
- introducir la pussaivladad d'ina renunzia da motivaziun.

2. Motivs per la refurma

2.1. En general

Svilups da la societad, da la politica e dal dretg chaschunan novas sfidas per l'organisaziun da las dretgiras. Cun il project da la refurma da la giustia duai l'organisaziun actuala da las dretgiras chantunalas vegnir examinada ed adattada sin basa da quellas constataziuns. Sco tar la refurma da las dretgiras da l'emprima istanza vali da stgaffir e da mantegnair ina giustia effizienta e favuraivla per las burgaisas e per ils burgais. Per optimar l'organisaziun da la giustia chantunala sa tracti spezialmain dals suandants puncts:

- independenza da las dretgiras;
- liquidar dispitas giuridicas cun in engaschament raschunaivel dal temp e da las finzas (tant or da l'optica da las partidas sco er dal stadi);
- garanzia da la qualitat professiunala;
- organisaziun effizienta ed economica.

Plinavant pari d'esser adequat d'integrar en la refurma da la giustia las adattaziuns da la legislaziun ch'èn necessarias per realisar la nova constituziun e che pertutgan la giustia.

2.2. Basegn d'agir pervi da la nova constituziun chantunala

En il rom da la realisaziun da la constituziun chantunala dals 18 da matg/14 da settember 2003 ha il DGPS examinà – sco gia menziunà – tut ils relaschs che concernan la giustia areguard in'eventuala adattaziun. L'analisa mussa ch'i dat in basegn d'adattar il sector da la giustia tant areguard dumondas formalas sco er materialas. En dus secturs èsi necessari ch'il cuntegn vegnia adattà, numnadamain tar la regulaziun da las disposiziuns d'incumpatibilitad per las commembras e per ils commembers da las autoritads giudizialas e tar la realisaziun da la giurisdicziun constituziunala extendida. Plinavant datti in basegn da discutir las premissas d'elegibilitad per las commembras e per ils commembers da las autoritads giudizialas, la regulaziun da la lingua giudiziala sco er il basegn d'infurmaziun da la publicitad. En vista formala sto vegnir examinada l'admissibilitad d'ordinaziuns dal cussegl grond existentas, perquai che la nova constituziun chantunala prescriba che disposiziuns impurtantas stoppian vegnir relaschadas en furma da lescha. En cas da la revisiun d'in relasch sto vegnir observada la nova cumpetenza. Il basegn d'agir ch'è vegnì constatà durant questa examinaziun è vegnì resguardà en il rom da las sesidas da la cumissiun d'expertas e d'experts.

3. Pretensiuns a l'organisaziun da la giustia e finamira dal project

3.1. Pretensiuns a l'organisaziun da la giustia

La giustia duai decider uschè gist e correct, speditiv sco er favuraivel sco pussaivel. Mintga organisaziun da la giustia duess s'orientar vi da questas finamiras.

Mintga refurma da la giustia chatta sia legitimaziun mo en il fatg che la giustia saja meglra suenter la refurma che avant. Il sistem giudizial chantunal è ultra da quai suttamess a *cundiziuns giuridicas generalas* che vegnan determinadas dal dretg surordinà. Quellas resultan da:

- la nova constituziun chantunala ch'è entrada en vigur il 1. da schaner 2004 e che cuntegna er disposiziuns davart la giustia;
- directivas dal dretg federal ch'èn sa midadas l'ultim temp e che vegnan a sa midar vinavant il proxim temp.

Ina refurma da la giustia chantunala sto pia:

- respectar d'ina vart las cundiziuns giuridicas da basa; e
- ponderar da l'autra vart sch'igl è pussaivel da far ulteriuras meglieraziuns che mainan ad ina meglra giustia. En quest connex pon er vegnir fatgas ponderaziuns dal dretg cumparativ.

3.2. Criteris per ina buna giustia

Ils criteris da basa menziunads – qualitad, speditivadad e favuraivlezza – pon vegnir differenziads e qualifitgads cun indicaturs (per part quantifitgabels) sco suonda:

Criteria	Indicators
qualitad / acceptanza da las sentenzias	<ul style="list-style-type: none"> – part da las sentenzias che vegnan contestadas davant il tribunal federal – part da las sentenzias che vegnan midadas/abolidas dal tribunal federal – enquistas tar la clientella – resuns informals d'advocaturas, da la populaziun, da l'administraziun, da las vischnancas – dumber dals recurs da surveglianza
nunpartischantadad/fairness	<ul style="list-style-type: none"> – dumber da las dumondas da refusa fatgas – dumber da las dumondas da refusa approvadas – dumber dals recurs pervi da violaziun da l'attenziun giuridica
simpladad/chapibilitad	<ul style="list-style-type: none"> – dumber da las decisiuns da betg entrar en chausa pervi da motivs formals
speditivadad da las proceduras	<ul style="list-style-type: none"> – media/median da la durada da las proceduras <ul style="list-style-type: none"> ▫ davant l'istanza superiura ▫ en total tut las istanzas – part da las proceduras che duran passa in onn – dumber dals recurs pervi da retardada da dretg – dumber da las proceduras che suranneschan davant l'istanza
custs per las partidas	<ul style="list-style-type: none"> – custs da dretgira en media tar la dretgira chantunala / tar la dretgira administrativa – media dals custs totals da procedura/da dretgira fin incl. a l'ultima istanza chantunala – media dals custs totals da l'istanza superiura (procedura e custs da la partida) per partida – media dals custs totals fin incl. a l'istanza superiura (procedura e custs da la partida)
custs per il stadi	<ul style="list-style-type: none"> – custs da l'istanza superiura (dretgira chantunala / dretgira administrativa) – entradas da l'istanza superiura – expensas nettas da l'istanza superiura, mintgamai <ul style="list-style-type: none"> ▫ en tut ▫ media per cas – expensas per la giurisdicziun gratuita – entradas per la giurisdicziun gratuita – expensas nettas per la giurisdicziun gratuita

Illustraziun 1: Criteris ed indicaturs per ina buna giustizia

4. Rom giuridic dal dretg surordinà

4.1. Directivas dal dretg federal e dal dretg internaziunal

Per l'organisaziun da la giustia ston ultra da la constituziun chantunala er vegnir observadas las directivas dal dretg internaziunal e federal. Quai èn spezialmain las suandantas disposiziuns:

a) **Art. 6 cifra 1 CEDU ed art. 14 al. 1 dal patg da la ONU II**

Mintga persuna ha – tenor l'art. 6 cifra 1 CEDU e tenor l'art. 14 al. 1 dal patg da la ONU II – il dretg ch'ina accusaziun penala fatga cunter ella u che ses dretgs e sias obligaziuns da character civil vegnian tractads d'ina dretgira cumpetenta, independenta, nunpartischanta, sa fundanta sin la lescha, e quai en moda gista e publica entaifer in termin adequat.

b) **Art. 14 al. 5 dal patg da la ONU II**

Mintga persuna ch'è vegnida sentenziada pervi d'in act chastibel ha – tenor l'art. 14 al. 5 dal patg da la ONU II – il dretg da laschar controllar sia sentenza correspondententa al dretg d'ina dretgira surordinada.

c) **Constituziun federala**

L'art. 29 CF statuescha las garantias generalas da procedura, numnadamain il dretg d'in tractament egal e gist, il giudicament entaifer in termin commensurà, il dretg da l'attenziun giuridica e la giurisdicziun gratuita. En la procedura giudiziala ha la persuna atgisada ultra da quai il dretg d'ina dretgira stabilida sin la lescha, independenta e nunpartischanta sco er d'ina debatta giudiziala publica e d'ina pronunzia publica da la sentenza (art. 30 CF). Gia acceptadas dal pievel, però per gronda part anc betg en vigur èn la garanzia da la via giudiziala sco er il dretg sin in'autorità giudiziala per dispitas e cas penals ed il dretg sin l'independenza giudiziala. Questa garanzia resulta atgnamain gia da l'art. 30 al. 1 CF.

4.2. Projects da refurma che influenzeschan l'organisaziun da las dretgiras chantunalas

Ina difficultad essenziala dal project da la refurma da la giustia è che questas directivas dal dretg federal èn actualmain anc en l'elavuraziun u en la consultaziun e che lur concepziun finala n'è però anc betg definitiva. La direcziun è però gia enconuschenta e po vegnir resguardada tar la concepziun da la giustia. Dal rest duessan las regulaziuns chantunalas vegnir concepidas uschia ch'ellas pon vegnir adattadas facilmain a las midadas dal dretg federal.

Oravant tut trais projects legislativs sin plaun federal han ina influenza pli u main gronda sin l'organisaziun da las dretgiras chantunalas e spezialmain sin las dretgiras superiuras, numnadamain:

a) Refurma da l'organisaziun giudiziala federala

La nova lescha davart il tribunal federal duai refurmar la giurisdicziun davant il tribunal federal e realisar latiers er la refurma da la constituziun en il sectur da la giustia. I vegn avisà da distgargiar il tribunal federal, da serrar largias en la protecziun giuridica ed i vegn avisà in sistem pli simpel dals meds legals. Ils chantuns èn pertutgads spezialmain tras l'obligaziun a duas instanzas chantunalas previsa en la lescha. Il relasch è vegni deliberà da l'assemblea federala en la sessiun da stad 2005 ed entra probablamain en vigur il 1. da schaner 2007. Als chantuns resta in temp transitori per adattar lur legislaziun a la nova lescha federala davart il tribunal federal.

b) Procedura penala federala

La confederaziun survegn da nov la cumpetenza per relaschar ina procedura penala. La procedura penala federala duai meglierar l'effizienz da la persecuziun penala sco er augmentar la segirezza giuridica e l'egualitad giuridica. Ils chantuns èn pertutgads spezialmain tras l'obligaziun al model da la procura publica che renunzia a l'inquisitura u a l'inquisitur. La concentraziun da pussanza tar la procura publica ch'è colliada cun quai vegn cumpensada cun differentas mesiras, sco per exempel cun installar ina dretgira da mesiras repressivas e cun concepir ils dretgs da defensiun. Ils sbozs preliminars per ina procedura penala federala e per ina lescha federala davart la procedura penala per giuvenils èn da princip vegnids beneventads en la consultaziun. Els vegnan ussa surlavurads; la missiva al parlament duai esser avant maun fin la fin da l'onn 2005.

c) Procedura civila federala

La confederaziun survegn da nov er la cumpetenza per la procedura civila. En ina procedura civila federala duain vegnir surpigliads ils principis renconuschids ed ils instituts giuridics cumprovads da las leschas chantunalas davart la porcedrua civila, ma er integradas differentas novaziuns. Areguard las proceduras ed areguard ils systems dals meds legals duai ella suandar la tradiziun giuridica svizra. La finamira è da survegnir ina direcziun giudiziala processuala uschè optimada e gista per il cas singul sco pussaivel, senza s'allontanar da princip da la maxima da tractativa. La dretgira survegn numerusas pussaivladads per in manaschament da process effizient. La procedura da consultaziun davart il sboz preliminar è terminada; il sboz preliminar vegn actualmain surlavurà. La missiva al parlament duai esser avant maun fin l'onn 2006.

II. DUMONDAS SINGULAS

La concepziun da l'organisaziun da las dretgiras chantunalas pertutga differents aspects che stattan per part en ina relaziun da dependenza vicendaivla. La cumissiun d'expertas e d'experts ha examinà ils singuls temas tant en moda separada sco er mess quels en relaziun cun ina soluziun generala per betg perder il sguard per l'entira chaussa. Sche las propostas da la cumissiun divergeschan da la posiziun da la regenza vegn quai menziunà spezialmain.

1. Concepziun da l'uffizi da derschadra u da derschader

Cun sviluppar propostas da soluziun pussaivlas per optimar l'organisaziun da las dretgiras chantunalas sa tschenta l'emprim ina dumonda principala, numnadamain quella da la concepziun da l'uffizi da derschadra u da derschader sco uffizi cumplain u accessori.

1.1. Cundiziuns giuridicas generalas

La constituziun chantunala na s'exprima betg expressivamain davart la dumonda, sche las commembras u sch'ils commembers da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa èn engaschads en uffizi cumplain u accessori. La constituziun premetta però ch'i dettia derschadras u derschaders en uffizi cumplain ed auters (art. 51 al. 4 CC), na fixescha dentant betg, tge che vala per la dretgira chantunala e per la dretgira administrativa. Er il dretg federal na dat naginas ulteriuras directivas.

Tant la cumbinaziun actuala da derschadras e da derschaders en uffizi cumplain ed en uffizi accessori sco er ina soluziun cun unicamain derschadras e derschaders en uffizi cumplain èn pia da princip permissas. La decisiun concernent l'uffizi cumplain u l'uffizi accessori n'è uschia betg en emprima lingia ina dumonda giuridica, mabain ina dumonda politica resp. ina dumonda da la funcziunalitad.

1.2. Situaziun actuala

La dretgira chantunala consista d'ina presidenta u d'in president en uffizi cumplain, da duas vicepresidentas u da dus vicepresidents en uffizi cumplain e da diesch derschadras u derschaders en uffizi accessori. La dretgira administrativa consista – analogamain a la dretgira chantunala – d'ina presidenta u d'in president en uffizi cumplain, da duas vicepresidentas u da dus vicepresidents en uffizi cumplain e dad otg derschadras u derschaders en uffizi accessori. Il pensum da lavur da las derschadras u dals derschaders en uffizi accessori importa tar duomaduas dretgiras mintgamai var 150 pertschiants da plazzas.

1.3. Cumparegliaziun interchantunala

L'uffizi accessori classic (persunas che han in'otra activitad sco professiun principala e che lavuran mo cun in pensum cleramain minoritar per la dretgira) exista en il sector da las dretgiras superiuras en las suandantas constellaziuns:

- per gronda part en ils chantuns pli pitschens; qua sa tracti per part da derschadras e da derschaders laics (UR, OW, NW, AI, AR), per part da giuristas e da giurists (SZ, GL, ZG, BS, JU, TG);
- sco derschadras e derschaders spezialisads da professiuns nungiuridicas a differentas dretgiras administrativas (LU, FR, AG, VD) sco er a las dretgiras commercialas (ZH, BE, SG, AG);
- en ulteriuras dretgiras spezialas, sco per exempel las derschadras u ils derschaders da la dretgira da taglia da SO;
- tar dretgiras da cassaziun, perquai che quellas han relativamain paucs cas.

En in pèr chantuns datti derschadras e derschaders en uffizi accessori cun in pensum da circa 50% e dapli. Il motiv è che betg tut las commembras e tut ils commembers na pon vegnir engaschads en uffizi cumplain pervi dal pensum da lavur u pervi da las finanzas. En auters chantuns è vegnida stgaffida intenziunadamain la pussaivladad d'uffizis accessoris per pudair pussibilitar ina carriera da derschadra u da derschader a persunas che lavuran en piazza accessoria. En quest connex han ins pensà spezialmain vi da las dunnas.

1.4. Propostas da soluziun

a) **Varianta 1: Concepziun da l'uffizi da derschadra u da derschader sco uffizi cumplain (presidi) d'ina vart e sco uffizi accessori da l'autra vart (status quo)**

Il sistem actual cun in presidi en uffizi cumplain e cun derschadras e derschaders en uffizi accessori ha avantatgs, ma er dischavantatgs. L'avantatg da derschadras e da derschaders en uffizi accessori è lur orizzont d'experientschas professiunalas ch'è per regla vast. Ultra da quai datti – pervi dal dumber pli grond da derschadras e da derschaders – dapli pussaivladads da guntgir, sch'ina derschadra u sch'in derschader sto prender recusaziun; quai dastgass dentant esser pli savens il cas che tar in uffizi puramain cumplain. In auter avantatg è il sectur finanziar. Per sesidas, per inspecziuns ocularas e per il studi da las actas survegnan las derschadras ed ils derschaders en uffizi accessori ina schurnada da 300 francs. Tgi che impunda passa ventg dis per onn per l'uffizi da derschadra u da derschader, ha ultra da quai il dretg d'ina indemnizaziun da la perdita da gudogn. Cumpareglià cun las schurnadas per las derschadras districtualas u per ils derschaders districtuals en uffizi accessori (200 – 500 francs; art. 5 OSG) ed en la cumparegliaziun interchantunala èn las indemnizaziuns che vegnan pajadas en il chantun grischnun plitgunsch modestas. Las schurnadas da las derschadras e dals derschaders en uffizi accessori da la dretgira chantunala han importà l'onn 2004 circa 190'000 francs, quellas da la dretgira administrativa circa 130'000 francs. I sa tracta tar la concepziun actuala da l'uffizi da derschadra u da derschader pia d'ina soluziun fitg favuraivla, damai che la lavur da las derschadras e dals derschaders en uffizi accessori tar domaduas dretgiras correspunda a circa 150 pertschientsda plazzas. En cas d'ina salarisaziun che correspunda a l'uffizi da derschadra u da derschader fiss l'indemnizaziun da las derschadras e dals derschaders en uffizi accessori circa dubel uschè auta. In tal augment para dad esser inevitabel a lunga vista, e quai pervi da la regulaziun per las dretgiras districtualas.

L'experientscha ha mussà che l'engaschament da derschadras e da derschaders en uffizi accessori è collià cun dischavantatgs areguard la disponibladad e la flexibilitad. Ina gronda chargia professiunala pudess tut tenor restrenscher las preparativas necessarias. Ultra da quai è la pratica dal sistem actual caracterisada d'ina dominanza presidiala, perquai che las presidentas u ils presidents respectivs han – pervi da l'instrucziun dal cas – in grond avantatg d'enconuschientscha envers las derschadras ed ils derschaders en uffizi accessori.

La perscrutaziun ha adina pli fitg la tendenza d'observar cun egl critic las derschadras ed ils derschaders en uffizi accessori – spezialmain, sch'ellas u sch'els lavuran anc sco advocatas u sco advocats –, perquai ch'ellas u ch'els pudessan parair sco sch'ellas u sco sch'els fissan implitgads. Da quest fatg è vegnì tegnì quint en l'art. 51 al. 3 CC. Ina consequenza pussaivla da questa regulaziun pudess però esser ch'i dastgass esser pli difficil en il futur da chattar derschadras e derschaders en uffizi accessori. Perquai che la pratica giudiziala è daventada pli severa areguard l'obligaziun da prender recusaziun per derschadras e per derschaders en uffizi accessori che ston tractar las medemas dumondas sco advocata u sco advocat e sco derschadra u sco derschader, na sa laschan derschadras e derschaders en uffizi accessori betg pli engaschar gist en quels secturs, en ils quals ellas u els possedan ina cumpetenz professiunala speziala. Uschia vegnan reducids ils avantatgs d'enfin ussa da l'uffizi accessori.

Areguard il spazi n'è in engrondiment betg stringentamain necessari (detagls davart la situaziun da las localitads actuala vegnan explitgads qua sutvart sut il punct II.2.2.). Tar questa soluziun minimala restan dentant tschertas mancanzas areguard il spazi tar la dretgira chantunala. Uschia exista il basegn d'ina segunda sala da dretgira, per che tractativas giudizialas che han lieu a medem temp possian vegnir fatgas en las localitads correspondentas. La creaziun da stanzas per las partidas correspunda ad in giavisch giustifitgà da las persunas che tschertgan dretg, spezialmain sch'ellas vegnan da regions lontan. La situaziun da la recepziun sin l'emprim plaun n'è betg favuraivla per la clientela. Cun dischlocar quella sin il plaunterren po il traffic cun il public vegnir meglierà. I dat la pussaivladad d'eliminar questas mancanzas al lieu d'enfin ussa, sch'il chantun affittescha parts dal plaunterren u tut l'edifizi per l'utilisaziun tras la dretgira chantunala. Uschia po il funcziunament da la giustia chantunala vegnir meglierà. Ultra da quai tegna questa soluziun quint dals fatgs che las ponderaziuns da segirezza sco er la reputaziun da la giustia limiteschan fermamain las utilisaziuns pussaivlas dal plaunterren. En quest cas na datti naginas differenzas tranter las duas variantas areguard ils custs per locals.

b) Varianta 2: Concepziun da l'uffizi da derschadra u da derschader sco uffizi cumplain e principal

Ils avantatgs da midar a derschadras ed a derschaders sulettamain en uffizi cumplain e principal èn – cumpareglià cun la concepziun actuala – per l'ina l'experiencescha pli gronda sco derschadra u sco derschader e per l'autra la disponibladad e la flexibilitad. Ultra da quai pudess vegnir impundi dapli temp per la preparaziun giuridica d'in cas e per il studi da las actas ed uschia er introducì in sistem da referentas e da referents. Plinavant daventa l'indipendenza giudiziala pli gronda. Sco dischavantatg ston vegnir numnadas las paucas pussaivladads da guntgir per il cas ch'ina derschadra u ch'in derschader sto prender recusaziun. En quest cas pudessi spezialmain daventar necessari ch'ins incumbensescha derschadras suppleantas u derschaders suppleants. Quai duai succeder sco oz cun derschadras u cun derschaders da l'autra dretgira chantunala (resp. a l'intern da la dretgira en cas d'ina fusiun).

Partind dal pensum da lavur actual è la cumissiun d'expertas e d'experts da l'avis ch'i stuessan vegnir previsas circa 500% da plazzas da derschadras e da derschaders per

mintga dretgira. Areguard il grad d'occupaziun stoi vegnir previs tras lescha che almain la mesadad da las derschadras u dals derschaders sco er il presidi duain esser occupads en uffizis cumplains (q.v.d. a 100%). Tar las ulteriuras derschadras e tar ils ulteriurs derschaders è pussaivel in grad d'occupaziun flexibel. Per che l'experientscha e la disponibladad tar ils uffizis cumplains sajan garantidas, sto vegnir fixà ina limita minimala da 60%. La dimensiun dals uffizis principals restants duai pudair vegnir determinada da las dretgiras en in rom che vegn prescrit dal cussegl grond. Concernent puntgs da vista pratics sto però vegnir resguardà ch'il pensum da lavur sto esser fixà il mument da la publicaziun d'ina plazza da derschadra u da derschader. Durant la perioda d'uffizi pon succeder – tut tenor il basegn – spustaziuns internas tras la dretgira.

Areguard las finanzas è la concepziun da l'uffizi da derschadra u da derschader sco uffizi cumplain e principal colliada cun custs supplementars annuals da circa 650'000 francs cumpareglià cun oz. En cumparegliaziun cun la varianta 1 importan ils custs supplementars circa 350'000 francs. A lunga vista dastgass quest import sa laschar reducir cun mesiras che sbassan ils custs. En quest connex na po l'effect da spargn dentant betg vegnir validà cun ina tschertezza suffizienta.

Areguard detagls concernent il basegn da locals da questa soluziun po vegnir rinvià a las explicaziuns sut il punct II.2.4.c. En cumparegliaziun cun la varianta 1 resultan custs annuals supplementars da 0 francs (cun ina meglieraziun davart ils locals) resp. circa 100'000 francs (senza engrondiment).

1.5. Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts approvescha unanimamain l'introducziun d'uffizis cumplains. Quai maina a meglras cundiziuns generalas per in manaschi giudizial bun ed effizient e rinforza l'indipendenza giudiziala. Uschia survegnan las dretgiras er la pussaivladad d'introducir in sistem da referentas e da referents. Però ston vegnir previs tscherts cunfins en la lescha. La concepziun precisa sto però vegnir surlaschada a l'autonomia da la giustia. La divisiun tranter derschadra u derschader ed actuara u actuar duai da princip vegnir mantegnida en quest connex. L'actuara u l'actuar po e duai però vegnir engaschà per scriver il referat; uschia vegn sia activitad ad esser prepostada in zic. La concepziun precisa resta surlaschada a l'autonomia da la giustia.

Maximas:

- **L'uffizi da derschadra u da derschader vegn concepì en l'avegnir sco uffizi cumplain resp. principal. En quest connex ha almain la mesadad da las derschadras u dals derschaders in uffizi cumplain. In grad minimal d'occupaziun da 60% vegn prescrit tras lescha.**
- **La divisiun tranter derschadra u derschader ed actuara u actuar vegn mantegnida. Las actuaras u ils actuars pon dentant vegnir integrads en la preparaziun d'in cas.**
- **La concepziun dal sistem da referentas e da referents resta surlaschada a las dretgiras.**

2. Concepziun instituziunala

Cun sviluppar propostas da soluziun pussaivlas per optimar l'organisaziun da las dretgiras chantunalas concerna in'ulteriura dumonda principala ina fusiun eventuala da las duas dretgiras chantunalas. I sa tracta en quest connex en emprima lingia d'ina dumonda politica, forsa d'ina dumonda da l'opportunitad.

2.1. Cundiziuns giuridicas generalas

Il dretg federal prescriba diversas giadas l'existenza da dretgiras chantunalas d'istanzas superiuras, na s'exprima dentant betg sche dretgiras civilas, penals ed administrativas ston esser separadas. El permetta uschia tant instituziuns separadas sco er unidas. La constituziun chantunala prevesa en l'art. 36 cifra 3 ed en ils art. 54 e 55 explicitamain l'existenza d'ina dretgira chantunala e d'ina dretgira administrativa. Ina fusiun areguard las localitads ed areguard l'infrastructura fiss pia admissibla. Ina fusiun instituziunala da las duas dretgiras basegnass dentant in'adattaziun da la constituziun chantunala.

2.2. Situaziun actuala

a) En general

Fin ussa eran la dretgira chantunala e la dretgira administrativa separadas ina da l'autra, e quai tant concernent las localitads sco er concernent l'administraziun. La dretgira chantunala è naschida l'onn 1854 or da la fusiun da la dretgira chantunala d'appellaziun e da la dretgira chantunala criminala ch'eran vegnidas stgaffidas ils onns 1803 resp. 1807/23. L'installaziun d'ina giurisdicziun administrativa sco tala va enavos sin ils onns 1966/67; la dretgira administrativa ha cumenzà cun sia activitad il 1. da schaner 1969. La regenza ha motivà sia proposta da stgaffir ina dretgira administrativa independenta e da betg engrondir la dretgira chantunala oravant tut cun quai che la dretgira chantunala haja refusà in'extensiun da sias cumpetenzas (M 1966, 9 s.). Il cussegl grond ha suandà per gronda part la proposta da la regenza ed ha refusà ina proposta da la minoritad da la cumissiun d'augmentar la cumpetenzza da la dretgira chantunala. Cunter ina fusiun da las dretgiras è oravant tut vegnì argumentà ch'i vegnia stgaffi uschia in apparat immens, ch'ils tips da process sajan differents, ch'igl existian difficultads organisatorias u ch'i pudessan eventualmain nascher tensiuns tranter la dretgira e l'administraziun sco er a l'intern da la dretgira. Plinavant han ins temì ina retardaziun dal project sco er difficultads areguard la politica da referendum (PCG 1966, 35 ss.).

La dretgira chantunala ha sia sedia uffiziala dapi l'onn 1958 en il "Altes Gebäu" a Cuir. Quest edificzi ch'è vegnì construi l'onn 1727 stat sut la tgira da monuments e tutga a la banca chantunala. Il chantun prenda a fit l'entir edificzi cun excepziun dal plaunterren. Ils custs annuals (locaziun sco er ils custs da gestiun ed ils custs accessoris) importan circa 200'000 francs. Avant in pèr onns è vegnì renovà il tetg e la fatschada; ina sanaziun interna generala da l'edificzi manca anc. La BCG ha planisà da prender per mauns questa sanaziun interna suenter che las lavurs a la sedia principala da la banca èn finidas. Durant las lavurs da sanaziun na dastgass l'utilisaziun da l'edificzi strusch esser cumpor-
tabla; in provisorium duess pudair vegnir utilisà senza custs supplementars. Ils custs da

la sanaziun ston vegnir purtads da la proprietaria. Suenter che la sanaziun interna è finida, intenziunescha la BCG da dauzar il tschains da locaziun sin il nivel usità per localitads da biro en edifizis novs en il center da Cuira (220 francs per onn e meter quadrat surfatscha d'utilisaziun principala). Quai chaschunass custs annuals supplementars da circa 30'000 francs.

Il plaunterren da l'immobiglia vegn fittà actualmain da la dretgira districtuala da la Plessur ed utilisà per il presidi e per la chanzlia. L'actuariat ha prendì a fit localitads en la vischinanza. Cun il consentiment da la chombra da surveglianza da la giustia intenziunescha la dretgira districtuala d'ir ils proxims onns en in nov lieu. Pervi da la repartiziun sin dus lieus n'èn ils andaments dal manaschi numnadamain betg optimal, tant pli ch'ils indrizs da la EED pon vegnir colliads mo cun custs sproporziunads.

La dretgira administrativa sa chatta dapi circa diesch onns en la villa Brunnengarten che stat medemamain sut protecziun. Il chantun Grischun ha cumprà quest edifizì l'onn 1992, l'ha renovà ed engrondì. Ils custs calculatoris per il mantegniment e per l'amortisaziun importan annualmain circa 140'000 francs. Ils custs da gestiun ed ils custs accessoris importan circa 25'000 francs per onn.

b) **Chargia da lavur**

La chargia da lavur da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa sa lascha cumprovar cun dus indicaturs, numnadamain cun il dumber da las novas entradas per onn sco er cun il dumber dals cas liquidads per onn. La suandanta illustraziun dat scleriment davart il svilup durant ils ultims diesch onns e davart la media da la chargia da lavur annuala. Il dumber dals cas pendants la fin da l'onn importa var in tschintgavel (dretgira chantunala) resp. in quart da las entradas (dretgira administrativa) e represententa la "reserva da lavur" necessaria. La dimensiun po vegnir taxada sco adequata.

onn	Dretgira chantunala				Dretgira administrativa			
	novas entradas	total dals cas pendants	da quels liquidads		novas entradas	total dals cas pendants	da quels liquidads	
1994	575	713	575	80%	816	1007	773	77%
1995	567	705	518	73%	729	963	717	74%
1996	684	871	670	77%	775	1021	784	77%
1997	666	868	714	82%	826	1063	805	76%
1998	752	910	743	82%	942	1200	877	73%
1999	626	793	660	83%	871	1194	882	74%
2000	654	786	631	80%	769	1081	782	72%
2001	666	821	689	84%	684	983	682	69%
2002	591	723	577	80%	716	1017	784	77%
2003	662	808	645	80%	536	769	606	79%
Ø	644.3	799.8	642.2	80%	766.4	1029.8	769.2	75%

Illustraziun 2: Chargia da lavur da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa (1994-2003)

2.3. Cumparegliaziun interchantunala

Domadus models èn avant maun en Svizra. 13 chantuns han duas dretgiras superiuras separadas, en 13 chantuns èn unidas la dretgira civila, penala ed administrativa en ina dretgira superiura chantunala. Ils ultims onns han in pèr chantuns mess ensemen la dretgira chantunala e la dretgira administrativa (uschia BL, VD e FR; a LU vegn discutada quella dumonda), en auters chantuns è ina tala fusiun vegnida refusada (uschia AR). D'in trend per propi da fusiunar la dretgira chantunala e la dretgira administrativa na po dentant betg vegnir discurre. Er areguard la grondezza dal chantun resp. dal dumber dals cas che ston vegnir tractads na sa laschan deducir naginas tendenzas.

A OW e NW existan dretgiras superiuras e dretgiras administrativas separadas, domaduas dretgiras han dentant la medema presidenta u il medem president e las medemas actuaras u ils medems actuars. Betg ils medems èn mo las derschadras u ils derschaders en uffizi accessori. En la pratica na dastgass la differenza en quests chantuns betg esser fitg gronda – malgrà las dretgiras formalmain separadas– cumpareglià cun UR u AI, nua ch'igl exista ina dretgira cuminaivla e nua che las derschadras u ils derschaders en uffizi accessori furman (mintgamai ensemen cun la presidenta u cun il president) chombras separadas. Viceversa èn per exempel unidas ad ina dretgira la dretgira chantunala e la dretgira administrativa da TI, VS e NE, i dat però mintgamai partiziuns separadas che lavuran facticamain en moda fitg independenta ina da l'autra.

Duas dretgiras separadas	Ina dretgira comunabla
ZH, BE, LU, SG, GE, SZ, OW, NW, GL, ZG, AR, GR, TG	FR, SO, BL, SH, AG, TI, VD, VS, UR, BS, AI, NE, JU

Illustraziun 3: Classificaziun dals singuls chantuns areguard il dumber da las dretgiras

2.4. Propostas da soluziun

Per pudair giuditgar las singulas propostas da soluziun er areguard ils custs ha la regenza incumbensà l'uffizi da construcziun auta d'examinar la realisabladad da las differentas propostas areguard la realisaziun architectonica e d'eruir ils custs d'investiziun correspundents. Latiers ha l'uffizi da construcziun auta calculà ils custs annuals sin basa da las tariffas usitadas dal fit-chasa, dal mantegniment e da las investiziuns, per ch'ina cumparegliaziun dals custs saja pussaivla malgrà las differentas relaziuns da proprietad. Las calculaziuns sa basan en quest connex sin las supposiziuns e sin las stimaziuns ed espriman mo dimensiuns; per la varianta 3 è avant maun in sboz da contract da la BCG. Ils aspects da la tgira da monuments èn vegnids examinads da la tgira da monuments chantunala.

a) Varianta 1: Fusiun ad ina dretgira chantunala superiura cun ina sedia

Ina fusiun da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa ad ina dretgira superiura è colliada cun divers avantatgs e dischavantatgs. Per ina fusiun pleda che la justia pudess sa preschentar vers anora (spezialmain envers il parlament e la regenza) sco unitad ed uschia en moda rinforzada. Ultra da quai pudessan tshertas dumondas da la giurisdicziun (p.ex. en cas da dumondas formalas u en il sector da la giurisdicziun

constituiziunala) e da l'organisaziun vegnir coordinadas en moda pli simpla. En cas d'ina fusiun fiss pensabel in tschert rinforzament da l'administraziun giudiziala (p.ex. en il sector dal sustegn da l'informatica u en il sector da l'economia da manaschi). A media ed a lunga vista resultan tscherts respargns tar ils custs da persunal, sche singuls supplements da funcziun (p.ex. direcziun da la chanzlia, presidi) na ston betg pli vegnir pajads en la medema dimensiun. Sinergias existan vinavant tar ils custs reals (p.ex. biblioteca, EED, publicaziuns).

La fusiun ha per consequenza ina midada totala da l'organisaziun, quai che pudess chaschunar temporarmain intschertezzas tar las personas pertutgadas.

Ina fusiun ad ina dretgira chantunala superiura cun ina sedia comunabla è cumbinada cun investiziuns architectonicas. Ils scleriments da l'uffizi da construcziun auta han mussà cleramain ch'ils lieus d'enfin uss na vegnan betg en dumonda per in dretgira superiura. Las localitads pon pia vegnir realisadas u tras ina midada da construcziun d'ina outra immobiglia existenta u tras ina nova construcziun. Ina dretgira superiura represchenta sco dretgira chantunala in da las trais pussanzas dal stadi. La concepziun da l'immobiglia sco er da las localitads ston tegnair quint en moda adequata da quest aspect, e quai tras ina tscherta represchentativitad da l'edifizi. Cunquai ch'igl han lieu davant la dretgira superiura tractativas giudizialas publicas sco er autras tractativas cun preschientscha da las partidas, sto la dretgira esser bain cuntanschibla per las personas che tschertgan dretg, tant cun il traffic privat sco er cun il traffic public. Per quest motiv duess la dretgira chantunala superiura avair sia sedia a Cuira resp. en vischinanza directa da Cuira. Ultra da quai correspunda quai a la tradiziun chantunala dapi l'onn 1803 ed a la pratica en ils auters chantuns. La regenza po s'imaginar spezialmain il chastè da Haldenstein sco sedia da la dretgira superiura; la realisabladad ed ils custs ston dentant anc vegnir sclerids pli detagliadmain.

Il program da spazi ch'è vegnì discussiunà cun domaduas dretgiras chantunalas parta dal fatg ch'ina dretgira fusiunada basegna circa 45 locals cun ina surfatscha d'utilisaziun principala dad 1100 m². En quest connex èn resguardads ils basegns cumprovads (p.ex. dumber da salas da dretgira, stanzas per las partidas e.u.v.). Plinavant ston vegnir resguardadas las pretensiuns da construir en moda adattada per personas impedidas ed ils aspects da la segirezza. Per ina dretgira superiura che correspunda a questas prescripziuns sto – tenor il studi da realisabladad da l'uffizi da construcziun auta – vegnir fatg quint – en cas d'ina nova construcziun u d'ina midada da construcziun – cun custs da cumpra e da construcziun dad otg fin diesch milliuns francs (incl. terren). Tenor la pratica chantunala per far la conversiun en custs annuals resultan custs da 270'000 francs per il tschains da chapital (3% da 9 milliuns francs; q.v.d. la valur media da la dimensiun dals custs) e custs da mantegniment calculatorics (mantegniment e reparaziun) da 170'000 francs (2.4% da 7 milliuns francs; q.v.d. stimaziun dals custs per la construcziun nova senza il terren). Ils custs da gestiun ed ils custs accessoris pon vegnir stimads a 60'000 francs per onn. En tut importan ils custs per locals da questa varianta pia circa 500'000 francs per onn (senza chareschia). A la chareschia èn suttamess en quest connex ils custs da mantegniment sco er ils custs da gestiun ed ils custs accessoris.

b) Varianta 2: Fusiun ad ina dretgira superiura cun duas sedias

Perquai ch'i stuess vegnir fatg quint cun grondas investiziuns architectonicas en cas d'ina fusiun locala da las duas dretgiras, sa tschenta la dumonda d'ina fusiun puramain administrativa. Las duas dretgiras vegnessan manadas sco dretgira superiura, restassan dentant als dus lieus actuals. Cun questa soluziun pudess vegnir profità dals avantatgs d'ina fusiun, senza chaschunar en quest connex custs d'investiziun memia auts. Però exista il privel che las dretgiras fissan fusiunadas mo "sin il palpì" e ch'ellas vegnessan dentant manadas separadamain ina da l'autra sco en il rom actual. Ultra da quai pudessi esser pli difficil da cuntanscher tscherts rinforzaments da l'administraziun giudiziala.

Abstrahà dals custs d'investiziun restan ils dischavantatgs d'ina fusiun.

Las mesiras architectonicas necessarias correspundan a tala da la varianta 3.

c) Varianta 3: Restar tar duas dretgiras separadas a dus lieus

La varianta sa basa sin las dretgiras existentas; ina restructuraziun cumpletta cun ils problems ch'èn colliads cun quai na vegn betg fatga. Per restar tar duas dretgiras separadas pleda – tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts – il fatg che meglieraziuns decisivas na pon betg vegnir cuntanschidas cun ina fusiun da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa, saja quai areguard la qualidad da las sentenzias u areguard la durada da las proceduras. Ultra da quai valitescha la cumissiun d'expertas e d'experts il potenzial da sinergia sco pitschen. Tenor ses avis na sa laschan realisar nagins respargns essenzials areguard il persunal, perquai che la chargia da lavur resulta tar tut las funcziuns (derschadras e derschaders, actuariat, chanzlia) oravant tut tras il dumber dals cas che ston vegnir giuditgads. En il sectur da la EED collavuran la dretgira chantunala e la dretgira administrativa gia oz ed utiliseschan il medem sistem da basa. Las bibliotecas vegnan gia oz manadas en moda tematicamain separada.

Sco ch'i resulta da scleriments da l'uffizi da construcziun auta po il basegn da spazi supplementar che vegn chaschunà da la midada a derschadras ed a derschaders en uffizi cumplain resp. principal vegnir realisà en ils edificis da dretgira existents senza gronds custs e senza blera lavur. Tar la dretgira chantunala po quai vegnir cuntanschì oravant tut cun prender a fit er las localitads dal plaunterren.

Ultra da las trais ulteriuras localitads da biro per las derschadras e per ils derschaders survegna la dretgira chantunala tar questa varianta ina segunda sala da dretgira sco er duas stanzas per las partidas. Questas duas chaussas correspundan ad in basegn cumprovà. Plinavant survegn la dretgira ina reserva adequata da localitads da biro. Dal puntg da vista da la procedura duai la chanzlia / la recepziun vegnir spustada en il plaunterren. Las pretensiuns ad edificis publics tenor la lescha davart l'egualitad dals impedids ed ils aspects ch'èn relevants per la segirezza pon vegnir resguardads resp. realisads.

Tenor il sboz da contract da la BCG dals 9 da favrer 2005 importassan ils custs annuals da locaziun circa 325'000 francs (incl. custs accessoris). Tenor quest sboz stuess questa summa mintgamai vegnir adattada a la chareschia, uschespert che l'index naziunal dals pretschs da consum è s'augmentà per tschintg puncts. Ils custs supplementars en cumparegliaziun cun oz ston pia vegnir attribuids a l'augment dal tschains da locaziun

(30'000 francs per la surfatscha actuala) ed a la surfatscha blier pli gronda (115'000 francs; incl. augment dal tschains da locaziun per la surfatscha supplementara). L'augment dal tschains da locaziun succeda independentamain dal project da la refurma da la giustia conform a la surfatscha da locaziun. Ils custs da gestiun annuals importan probablamain 20'000 francs.

Tar la dretgira administrativa po il basegn da spazi supplementar vegnir realisà senza custs pli gronds principalmain tras mesiras organisatorias. L'uffizi da construcziun auta stimescha ils custs d'investiziun a circa 25'000 francs. Suentar la midada da construcziun na datti en la villa Brunnengarten – cuntrari al "Altes Gebäu" – nagina reserva da spazi pli. Plinavant ston las duas substitutas resp. ils dus substituents vegnir piazzads en in biro. Ils custs calculatoris per l'amortisaziun e per il mantegniment sco er ils custs da gestiun ed ils custs accessoris importan annualmain – sco enfin uss – circa 165'000 francs.

Tar questa varianta pon ils custs per locals annuals vegnir stimads a circa 500'000 francs per onn (senza chareschia). A la chareschia èn suttamess ils custs da mantegniment, ils custs da gestiun ed ils custs accessoris (dretgira chantunala e dretgira administrativa) sco er – tenor il sboz da contract da la BCG – ils custs da locaziun (dretgira chantunala). Supponind che la chareschia na vegn betg dada vinavant cumplainamain tar la locaziun, na resultassan tar la varianta 3 nagins custs supplementars cumpareglià cun la fusiun tenor la varianta 1. Sch'i stuess vegnir pajada ina cumpensaziun da la chareschia cumplaina en il senn dal sboz da contract, importassan ils custs supplementars annuals – en cas d'ina chareschia media dad 1.5% – suenter diesch onns circa 40'000 francs.

d) Varianta 4: Restar tar duas dretgiras separadas en in lieu

Sch'ils custs per locals èn pli bass tar in lieu nov, fiss imaginabla er ina fusiun puramain locala. Las duas dretgiras avessan lur sedia al medem lieu, vegnissan però manadas en moda separada. Tschertas infrastructures (p.ex. recepziun, salas da dretgira) pudessan vegnir utilisadas comunablamain; in secretariat comunabel pudess er vegnir examinà. Or dal puntg da vista da las localitads e dal manaschi pudessi – cun questa soluziun – vegnir profità dals avantatgs d'ina nova construcziun, e quai senza renunziar als avantatgs da duas dretgiras separadas.

2.5. Facit

Per la cumissiun d'expertas e d'experts vegnan en dumonda mo las variantas 1 (dretgira superiura cun ina sedia) e 3 (mantegnair duas dretgiras als lieus d'enfin ussa). Las autras soluziuns (fusiun en dus lieus e duas dretgiras en in lieu) n'èn betg raschunavlas or dal puntg da vista da la gestiun. Plinavant è la cumissiun unanimamain da l'avis che er ina dretgira chantunala superiura avess d'avair – per motivs da la cuntanschibladad – sia sedia a Cuira.

Valitond ils avantatgs ed ils dischavantatgs specifics d'ina fusiun da las duas dretgiras chantunalas è la cumissiun d'expertas e d'experts arrivada a la conclusiun ch'ina fusiun na s'imponia betg, perquai ch'ella na porta nagin meglierament areguard la qualidad ed areguard la durada da las proceduras. Or dal puntg da vista dal manaschi valitescha la

cumissiun d'expertas e d'experts er il potenzial da sinergia concret sco pitschen. Ina maioritad da la cumissiun è dentant per ina fusiun, sch'ils custs sa laschan reducir uschia. Las duas dretgiras chantunalas refusan cleramain ina fusiun.

La regenza ha – cun prender enconuschientscha dal rapport intermediar – anc laschà averta la dumonda d'ina fusiun. Il medem mument ha ella incumbensà l'uffizi da construcziun auta e la tgira da monuments, d'aprofundar differents aspects areguard l'architettura ed areguard las finanzas. La cumissiun d'expertas e d'experts ha renunzià sapientivamain da spetgar ils resultats dals scleriments supplementars davart ils custs d'investiziun e da gestiun e da s'exprimer tar quests aspects, perquai che la dumonda dals custs sto vegnir respundida da la regenza en moda politica e betg da la cumissiun d'expertas e d'experts.

La regenza po da princip ir d'accord cun las ponderaziuns da la maioritad da la cumissiun. Tenor ses avis n'èn ils differents lieus a Cuira, ch'èn vegnids examinads areguard lur qualificaziun per ina dretgira chantunala superiura, betg adattads per quai u adattads meglier per auters intents. En vista a la reorganisaziun da la repartiziun dals departaments sco er per unir en in lieu posts da servetsch per motivs da l'effizienz da direcziun basegna numnadamain er l'administraziun centrala immobiglias d'ina grondezza cumparegliabla. Per la regenza è imaginabel er in lieu en vischinanza directa da Cuira; sco lieu pussaivel per la dretgira chantunala superiura vegn en dumonda il chastè da Haldenstein. La vischnanca da Haldenstein e la fundaziun "chastè da Haldenstein" sco proprietaria beneventassan questa soluziun. La realisabladad ed ils custs da questa varianta ston dentant anc vegnir sclerids pli detagliadmain.

Sa basond sin ils resultats da la consultaziun e sin in'examinaziun pli fundada da la varianta "chastè da Haldenstein" duai perquai la dumonda d'ina fusiun vegnir approfondada vinavant en vista a las tractativas en il cussegl grond.

Maximas:

- **La dretgira chantunala e la dretgira administrativa vegnan mo unidas ad ina dretgira superiura en in lieu, sch'ils custs èn considerablmain pli bass.**
- **La sedia da la dretgira sa chatta a Cuira u a Haldenstein.**

3. Organ electoral e procedura electorala

3.1. Organ electoral

a) Dretg vertent

Las commembras ed ils commembers da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa vegnan elegids dal cussegl grond (art. 36 CC).

b) Cumparegliaziun interchantunala

En la gronda part dals chantuns vegnan las commembras ed ils commembers da las dretgiras chantunalas superiuras elegids dal parlament. Excepciuns fan ils suandants chantuns:

- L'elecziun dal pievel (urna u cumin) enconuschan ils chantuns UR, OW, GL, BS, AI, AR e GE.
- En il chantun ZG elegia il pievel las commembras ed ils commembers, or dal circol da las commembras e dals commembers elegids dal pievel elegia il cussegl chantunal las commembras ed ils commembers en uffizi principal.

c) Concepziun pussaivla

Per eleger las derschadras u ils derschaders chantunals vegnan da princip en dumonda las suandantas trais pussaivladads:

ca) Varianta 1: Elecziun tras il parlament

Questa varianta correspunda a la soluziun actuala ch'er la confederaziun e la gronda part dals chantuns enconuschan. Ella permetta ina legitimaziun democratica da las dretgiras ed a medem temp in equiliber areguard la politica da partida. Dischavantagiusas èn la dominanza da la politica da partida e la periclitaziun da l'indipendenza giudiziala, perquai che l'organ da (re)elecziun è identic cun l'autorità da surveglianza.

cb) Varianta 2: Elecziun tras il pievel

L'elecziun da las derschadras e dals derschaders tras il pievel chaschuna ina legitimaziun democratica pli directa ed ina separaziun da l'organ da surveglianza e da l'organ da (re)elecziun. Il Grischun enconuscha l'elecziun dal pievel per las derschadras e per ils derschaders d'emprima istanza en ils circuls ed en ils districts. La varianta 2 ha il dischavantatg che l'influenza da las partidas è facticamain plitgusch pli gronda che tar l'elecziun tras il parlament e che l'uffizi da derschadra u da derschader vegn pia politisà anc pli fitg. Las votantas ed ils votants èn main bain en cas da giuditgar la qualificaziun professiunala da las candidatas e dals candidats. Plinavant ha l'elecziun dal pievel per consequenza custs pli gronds per il cumbat electoral. Experienceschas sin il nivel cirquital han ultra da quai mussà in interess plitgusch modest da la populaziun, perquai che la participaziun a las elecziuns è savens fitg pitschna.

cc) Varianta 3: Elecziun tras in gremi spezial per l'elecziun da las derschadras u dals derschaders

La cumposiziun e l'elecziun da quest gremi stuessan anc vegnir definidas detagliadamain. La varianta chaschuna che l'elecziun da las derschadras e dals derschaders daventa independenta da la politica. In gremi spezial per l'elecziun da las derschadras e dals derschaders stuess esser en cas da pudair giuditgar meglier la qualificaziun professiunala da las candidatas e dals candidats. In dischavantatg è la legitimaziun democratica da las derschadras e dals derschaders ch'è main buna. Ultra da quai pudess la realisabladad politica esser intscherta, perquai ch'i sa tracta d'ina nova idea per la Svizra e perquai che la cumposiziun e l'elecziun dal gremi electoral n'èn actualmain anc betg determinadas.

d) **Facit**

La cumissiun d'expertas e d'experts na vesa – independentamain da la dumonda d'ina fusiun – naging motiv per midar l'organ electoral e recumonda da mantegnair la soluziun actuala. L'elecziun duai succeder da princip per in uffizi cumplain u principal. I para però d'esser raschunaivel, sche la dretgira po permetter spustaments tranter singulas derschadras u singuls derschaders durant la perioda d'uffizi ed entaifer ils cunfins legals.

Maximas:

- **Las commembras ed ils commembers da la dretgira superiura resp. da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa vegnan elegids vinavant dal cussegl grond.**
- **L'elecziun succeda sco derschadra u sco derschader en uffizi cumplain resp. principal. Durant la perioda d'uffizi èn pussaivels spustaments a l'intern da la dertgira.**

3.2. **Procedura electorala**

a) **Dretg vertent**

La procedura electorala n'è quasi betg circumschritta en il dretg vertent. Unicamain l'art. 111 UGCG cuntegna in pèr aspects. La conferenza da las presidentas e dals presidents dal cussegl grond examinescha la qualificaziun e la persuna da las candidatas e dals candidats e preschenta al plenum ils resultats da l'examinaziun senza dar ina recumandaziun. Latiers sa basa ella sin propostas d'elecziun en scrit che cuntegnan in curs da la vita sco er indicaziuns davart la scolaziun, la professiun e la qualificaziun specifica per l'uffizi. Ella po far atgnas retschertgas.

b) **Cumparegliaziun interchantunala**

En in pèr chantuns èsi prescrit explicitamain che plazzas da lavur libras ston vegnir publicgadas uffizialmain u che la qualificaziun da las candidatas e dals candidats sto vegnir examinada d'in gremi ch'è vegni cumponi tenor criteris professiunals. Da nov vegn applitgà in sistem sumegliant er tar la confederaziun.

En tut ils chantuns èsi usità che las plazzas vegnan occupadas proporziunalmain a las partidas. Quai n'excluda betg ch'i vegnan elegidas persunas (sin proposta d'ina fracziun) che n'appartegnan betg a la partida correspondent.

c) **Concepziun pussaivla**

L'orientaziun tenor la politica da partida da las elecziuns da las derschadras e dals derschaders vegn mintgatant crititgada da princip, perquai ch'ella chaschuna ina politisaziun da la justia. Da l'autra vart garanteschia ella in tshert equiliber politic da la justia, il qual promova l'acceptanza en la populaziun. Ultra da quai renda ella transparentas las influenzas politicas ed evitescha ch'ina justia ch'è uffizialmain apolitica vegnia cumponida politicamain en moda unilateral. Tuttina ston las commembras ed ils commembers da las

dretgiras vegnir elegids tenor criteris professiunals. Per garantir ina buna qualitad professiunala malgrà in'elecziun politica datti differentas pussaivladads:

- publitgar las plazzas da derschadras e da derschaders che vegnan libras cun in termin d'annunzia; quai pussibilitescha da trair meglier a niz il potenzial da persunas adattadas, perquai che uschia pon s'annunziar er candidatas e candidats che n'èn (anc) betg commembras u commembers d'ina partida e che na vegnissan uschiglio strusch dumandads d'ina partida;
- examinaziun professiunala da las candidatas e dals candidats tras in organ specialisà dal gremi electoral;
- cussegliaziun professiunala tras in gremi da giudicament extern;
- consultar las dretgiras e la federaziun d'advocatas e d'advocats.

d) Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts approvescha ina publicaziun uffiziala da plazzas da derschadras e da derschaders che vegnan libras. Suenter duai la cumissiun per giustia e segirezza dal cussegl grond examinar las candidatas ed ils candidats areguard lur qualificaziun professiunala e persunala e dar ina recumandaziun correspudenta per mauns dal cussegl grond. La cumissiun duai pudair integrar en l'examinaziun preliminar auters organs sco per exempel las dretgiras. In organ extern per la qualificaziun professiunala vegn resguardà sco nunnecessari.

La regenza è da l'avis ch'ina publicaziun uffiziala na saja betg necessaria.

Maximas:

- **Plazzas da derschadras e da derschaders che vegnan libras na vegnan betg publitgadas uffizialmain.**
- **Il giudicament da las candidatas e dals candidats vegn fatg da la cumissiun per giustia e segirezza dal cussegl grond. Quella po dumandar autras posiziuns.**
- **I vegn desistì da stgaffir in gremi da giudicament extern.**

3.3. Perioda d'uffizi / reelecziun resp. nunreelecziun / liberaziun da l'uffizi

a) Dretg vertent

Tenor l'art. 23 CC importa la perioda d'uffizi 4 onns.

Ina reelecziun è pussaivla. I n'exista dentant nagin dretg da reelecziun. En quai che concerna il dretg è il cussegl grond – en cas d'ina reelecziun – uschè liber sco tar in'elecziun per l'emprima giada. Facticamain vegnan per regla dentant reelegids tut las commembras e tut ils commembers da la dretgira ch'èn en uffizi e che sa mettan puspè a disposiziun per in'elecziun.

Ina liberaziun da l'uffizi durant la perioda d'uffizi n'è betg previsa.

b) Cumparegliaziun interchantunala

La confederaziun e la gronda part dals chantuns enconuschan il sistem da la perioda d'uffizi.

Perioda d'uffizi	chantuns
1 onn	AI
4 onns	LU, UR, SZ, OW, NW, GL, SO, BL, SH, AR, GR, AG, TG, VS e JU
5 onns	VD
6 onns	ZH, BE, ZG, BS, SG, TI, NE e GE
illimità	FR

Illustraziun 4: Survista da la perioda d'uffizi dals auters chantuns

Passa la mesadad dals chantuns enconuscha pia er ina perioda d'uffizi da 4 onns, var in terz ina tala da 6 onns. Cun la revisiun totala da la constituziun chantunala dals 16 da matg 2004 ha il chantun Friburg introduci ina elecziun a temp illimità, avant valeva ina perioda d'uffizi da 5 onns.

Nagin chantun n'enconuscha il dretg da vegnir reelegi. En in pèr chantuns sto dentant vegnir fatga ina procedura formalisada per ina nunreeleziun (communicaziun anticipada, consultaziun da la persuna pertutgada). Uschia duai vegnir evità ch'ins possa far abus da las reeleziuns per demonstraziuns politicas nunprevisiblas.

Circa la mesadad dals chantuns prevesa che derschaders pon er vegnir liberads da lur uffizi durant la perioda d'uffizi.

Per part è il parlament cumpetent per quai (SZ, NW, SO, BS, BL, SH, AG) sco er a FR, nua ch'i vala da nov in'elecziun illimitada.

A BE è prevista ina regulaziun, tenor la quala las duas dretgiras superiuras (dretgira superiura e dretgira administrativa) decidan reciprocain davart ils plants da liberaziun da l'uffizi cunter lur commembras e cunter lur commembers.

Ils chantuns TI, GE e JU han in gremi da surveglianza spezial (consiglio della magistratura, conseil supérieur de la magistrature, conseil de surveillance de la magistrature), il qual decida er davart la liberaziun da l'uffizi.

En il VD vegn furmà in "tribunal neutre" spezial che po vegnir incumbensà dal biro dal cussegl grond cun ina liberaziun da l'uffizi.

c) Concepziun pussaivla

La perioda d'uffizi, la reeleziun e la liberaziun da l'uffizi ston vegnir vesidas en in connex reciproc.

En Svizra predominescha il sistem da la perioda d'uffizi. Quel permetta da controllar periodicain las derschadras ed ils derschaders e da liberar da l'uffizi personas che na correspundan betg a lur uffizi. El pussibilitescha dentant er da liberar da lur uffizi – per motivs politics – derschadras u derschaders malvesids. Quest fatg po vegnir resguardà sco

periclitaziun da l'indipendenza giudiziala. Per garantir l'indipendenza n'elegian pervi da quai la gronda part dals pajais lur derschadras u lur derschaders betg per ina perioda d'uffizi determinada, mabain da princip per vita duranta. Per cumbatter abus d'uffizi u per tuttina sa liberar da derschadras u da derschaders incapabels, exista la pussaivladad da la liberaziun d'uffizi. Er quest instrument po vegnir malduvrà per allontanar per motivs betg objectivs derschadras u derschaders malvesids. I sa tracta pia da chattar ina balantscha adequata tranter il giavisch da garantir a las derschadras ed als derschaders stabilitad ed independenza avunda, ed il giavisch da pudair liberar da lur uffizi persunas betg adattadas.

Sco soluziun intermediara èsi imaginabel da mantegnair il sistem da la perioda d'uffizi e d'introducir in dretg limità da reelecziun. Ina nunreelecziun fiss mo pussaivla sut premissas fixadas en il dretg (las qualas pudessan esser in pau main pretensiusas che las premissas per ina liberaziun da l'uffizi durant la perioda d'uffizi, p.ex. lavur manglusa areguard la qualitad u la quantitad). Uschia pudessan derschadras e derschaders che na vegnan betg pli reelegids far in recurs da dretg public tar il tribunal federal. Per eventualmain prevegnir ad in "tatgar sin la sutga" betg giavischà, fissi dal rest er imaginabel d'introducir ina limitaziun da la perioda d'uffizi.

En tut datti pia las suandantas pussaivladads da soluziun:

ca) Variantas da basa

1. Perioda d'uffizi fixa, nagin dretg da vegnir reelegì, nagina liberaziun da l'uffizi durant la perioda d'uffizi. Quai correspunda a la regulaziun vertenta.
2. Perioda d'uffizi fixa, nagin dretg da vegnir reelegì, supplementarmain la pussaivladad da la liberaziun da l'uffizi durant la perioda d'uffizi. Uschia vegn spustada la balantscha in zic a disfavur da l'indipendenza ed a favur d'ina pussaivladad d'intervegnir en cas da titularas e da titulars betg adattads.
3. Perioda d'uffizi fixa, dretg cundiziunà da vegnir reelegì, nagina liberaziun da l'uffizi durant la perioda d'uffizi. Uschia vegn rinforzada l'indipendenza e la pussaivladad d'ina liberaziun da l'uffizi vegn restrenschiada.
4. Perioda d'uffizi fixa, dretg cundiziunà da vegnir reelegì; pussaivladad supplementara da la liberaziun da l'uffizi durant la perioda d'uffizi.
5. Elecziun a temp illimità; pussaivladad da la liberaziun da l'uffizi.

cb) Sutvariantas

En cas da las variantas cun perioda d'uffizi èn imaginablas las suandantas sutvariantas:

- Perioda d'uffizi da 4 u 6 onns. Pli lunga che la perioda d'uffizi è e pli gronda che l'indipendenza da las dretgiras è – e pli difficil ch'igl è però er d'allontanar persunas inadattadas. Pli lunga che la perioda d'uffizi è e plitgunsch ch'i s'impona da prevair ina pussaivladad da liberaziun da l'uffizi er durant la perioda d'uffizi.
- Limitar il temp d'uffizi a maximalmain 2 u 3 periodas d'uffizi.

d) Facit

Tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts duai vegnir mantegnì il sistem da la perioda d'uffizi. Areguard la lunghezza da la perioda d'uffizi (4 u 6 onns) è la cumissiun da differents avis. Ina limitaziun da la perioda d'uffizi vegn refusada perquai che l'experience professiunala è impurtanta per las derschadras e per ils derschaders. Ultra da quai stuess – en connex cun l'introducziun d'ina limitaziun da la perioda d'uffizi – bain er vegnir prendida ina regulaziun davart ina pensiun. Quai dastgass esser collià cun custs supplementars. In dretg da vegnir reelegì na duai betg exister, ma i duai vegnir introducida ina procedura formalisada, sche la cumissiun dal cussegl grond tira en consideraziun ina nunreelecziun (consultaziun da la persuna pertutgada e da la dretgira). Supplementarmain duai vegnir prevista la pussaivladad d'ina liberaziun da l'uffizi durant la perioda d'uffizi. Ils motivs per quai duain vegnir elevurads detagliadamain. En dumonda vegnan l'inabilitad professiunala permanenta (malsogna u inabilitad da giuditgar) u grevs motivs disciplinars.

La regenza s'exprima per la perioda d'uffizi vertenta, perquai ch'ella vala er per tut las autras titularas e per tut ils auters titulars d'uffizis chantunals. La pussaivladad da la liberaziun da l'uffizi vegn beneventada; cumpetent per quai duai esser il cussegl grond.

Maximas:

- **Il sistem da la perioda d'uffizi vegn mantegnì. La perioda d'uffizi importa 4 onns.**
- **I vegn desistì d'introducì ina limitaziun da la perioda d'uffizi.**
- **Las derschadras ed ils derschaders n'han nagin dretg da vegnir reelegids. La procedura – spezialmain tar in'eventuala nunreelecziun – vegn dentant formalisada, sche la cumissiun per justia e segirezza dal cussegl grond propona ina nunreelecziun.**
- **La pussaivladad d'ina liberaziun da l'uffizi durant la perioda d'uffizi vegn introducida er per derschadras e per derschaders. Sco motivs vegnan numnads l'inabilitad professiunala permanenta u grevs motivs disciplinars.**

4. Posiziun da las derschadras e dals derschaders

4.1. Premissas d'elegibladad

a) Dretg vertent

L'art. 21 al. 1 CC fixescha che las persunas cun dretg da votar en il chantun èn elegiblas en las autoritads e dretgiras chantunalas. Il dretg da votar han tut las burgaisas e tut ils burgais svizzers che han cumplenì il 18avel onn e ch'abitan en il chantun (art. 9 al. 1 CC). Tenor l'art. 21 al. 2 CC pon vegnir regladas en la lescha ulteriuras premissas d'elegibladad per las autoritads e dretgiras chantunalas.

b) Cumparegliaziun interchantunala

En la plipart dals chantuns è il dretg da votar ina premissa d'elegibladad; per il solit vegn pretendì il dretg da votar chantunal. Mintgantant basta il dretg da votar federal; ma per

part vegn alura pretendi il domicil en il chantun, quai che signifitgescha praticamain il medem sco sch'i vegniss pretendi il dretg da votar chantunal. Intgins chantuns permettann excepziuns dal dretg da votar (p.ex. il chantun BS per professuressas e professers d'universitad).

Var la mesadad dals chantuns pretenda tras lescha ina scolaziun giuridica e per il solit er ina patenta d'avvocata u d'avvocat, da la quala i po dentant vegnir desisti sut tschertas circumstanzas (p.ex. experientscha professiunala u professura). Sporadicamain chattan ins pretensiuns areguard l'experientscha professiunala (chantuns OW ed AG), la conduita (chantuns VD e GE), la bilinguitad (chantuns BE e VS) u la vegliadetgna minimala (25 onns en ils chantuns FR e GE). Ina vegliadetgna maximala prevesa mo il chantun Giura (65 onns).

c) Concepziun pussaivla

Sco premissas d'elegibilitad statuidas en la lescha vegnan en dumonda:

– **Dretg da votar** (incl. dimora en il chantun)

Tenor la constituziun chantunala vertenta sto ina candidata u in candidat avair il domicil en il chantun Grischun gia il mument da l'elecziun. I sa tschenta dentant la dumonda, sche questa obligaziun da domicil duai vegnir restrenschiada a la durada da l'execuziun da l'uffizi.

– **Scolaziun giuridica** terminada e/u **patenta d'avvocata u d'avvocat**

En il chantun Grischun è la giurisdicziun laica – sco consequenza da la democrazia e d'ina giurisdicziun populara – er anc admissa a las dretgiras chantunals supremas. La complexadad creschenta da la vita giuridica metta dentant en dumonda la giurisdicziun laica. Da l'autra vart è – independentamain da la scolaziun giuridica – ina gronda experientscha da vita ed experientscha professiunala medemamain fitg impurtanta per exequir l'uffizi da derschadra u da derschader.

– **Experientscha professiunala**

Tras in'activitad da plirs onns en la giurisdicziun, en l'administraziun u en l'avvocatura po vegnir garanti che las derschadras u ch'ils derschaders futurs disponan gia d'ina experientscha professiunala u enconuschan las relaziuns dal chantun.

– **Limita da vegliadetgna**

En il chantun Grischun exista ina limita da vegliadetgna da 70 onns per las presidentas u per ils presidents da las autoritads tutelaras (cf. art. 43 al. 1 LtCCS). Tras ina limita da vegliadetgna tar uffizis da derschadras e da derschaders pon vegnir objectivadas eventualas discussiuns tar reelecziuns.

d) Facit

Areguard il dretg da votar sco premissa d'elegibilitad è la cumissiun d'expertas e d'experts da l'avis che quest sto bain esser adempli durant tut la perioda d'uffizi, betg dentant gia il mument da l'elecziun. I sto pia vegnir examinà sche questa regulaziun è cumpatibla cun la disposiziun vertenta en l'art. 21 al. 1 CC. Ultra da quai duai vegnir premissa ina scolaziun giuridica terminada. Sin basa da las pretensiuns augmentadas, er en vista a l'introducziun d'in sistem da referentas e da referents, è quai absolutamain necessari.

L'extensiun sin autras scolaziuns equivalentas u sin l'experientscha professiunala vegn refusada. Er d'autras premissas professiunals, sco per exempel da la patentada d'advocata u d'advocat, duess – tenor l'avis predominant da la cumissiun d'expertas e d'experts – vegnir desistì. L'introducziun d'ina limita da vegliadetgna vegn discutada a moda cuntraversa.

Per betg engrevgiar la refurma da la giustia cun ina discussiun fundamentala davart la giurisdicziun laica, s'exprima la regenza cunter ina premissa d'elegibladad expressiva areguard la scolaziun. Perencunter considerescha ella ch'ina limita da vegliadetgna per derschadras e per derschaders chantunals saja cunvegnenta – quai a moda sumeglianta sco sin plaun federal.

Maximas:

- **Il dretg da votar sco premissa d'elegibladad na vegn betg gia premiss il mument da l'elecziun, ma sto esser adempli durant tut la perioda d'uffizi.**
- **Sco ulteriura premissa d'elegibladad vegn premissa ina scolaziun giuridica terminada.**
- **I vegn introducida ina limita da vegliadetgna per derschadras e per derschaders chantunals.**

4.2. Incumpatibilitad

a) Dretg vertent

Las incumpatibilitads èn regladas en l'art. 22 CC. Tenor quel na pon derschadras e derschaders chantunals ed administrativs betg appartegnair il medem mument al cussegl grond, a la regenza u ad in'otra autoritad giudiziala en il chantun (al. 2 e 3). Commembras e commembers en uffizi cumplain d'ina autoritad giudiziala na dastgan ultra da quai betg appartegnair a l'assemblea federala u al tribunal federal (al. 4). Tenor l'art. 22 al. 5 CC regla la lescha ulteriurs cas d'incumpatibilitad d'uffizis e d'incumbensas, l'exclusiun da parentas e da parents sco er las excepziuns. Talas ulteriuras incumpatibilitads èn cuntegnidas en la lescha d'incumpatibilitad (LInc). L'art. 2 al. 1 LInc e.c.c. l'art. 1a LInc fixescha che uffizis communal, circuitals e districtuals n'èn betg cumpatibels cun in uffizi da derschadra u da derschader a temp cumplain d'ina dretgira chantunala. Tenor l'art. 2 al. 2 LInc na dastgan las ulteriuras commembras ed ils ulteriurs commembers da las dretgiras chantunals betg appartegnair ad in uffizi a temp cumplain da l'administraziun chantunala. Plinavant repeta l'art. 2 al. 4 LInc ch'ina persuna dastga appartegnair mo ad in'autoritad giudiziala.

L'examinaziun da l'urden giuridic chantunal en il rom da la realisaziun da la nova constituziun chantunala ha mussà ch'igl exista – pervi da la regulaziun explicita da las incumpatibilitads en la constituziun – in nair basegn d'adattar la lescha d'incumpatibilitad. En quest connex duain las ulteriuras regulaziuns d'incumpatibilitad sco er las disposiziuns excepziunals vegnir regladas tar ils secturs specifics correspundents e betg pli en ina lescha d'incumpatibilitad.

b) Concepziun pussaivla

En il rom da la refurma da la giustia sto vegnir examinà, sche ulteriuras incumpatibilitads èn inditgadas, u sche singuls motivs d'incumpatibilitad duain vegnir schlucads tras regulaziuns excepziunalas. Quai cunzunt er en vista a la nominaziun d'eventualas derschadras suppleantas e d'eventuals derschaders suppleants. Imaginablas fissan en sasez – pervi da las differentas tematicas – er regulaziuns differenziadas per la dretgira chantunala e per la dretgira administrativa, uschenavant che quellas duas na vegnan betg fusiunadas ad ina dretgira superiura.

c) Facit

Areguard la regulaziun concernent las incumpatibilitads na datti nagin basegn d'agir tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts. En il rom da la discussiun davart las occupaziuns accessorias admissiblas sto dentant vegnir sclerì, quant enavant ch'in engaschament per exempel en l'administraziun chantunala u ch'ina entrada en uffizis politics duain vegnir permiss sper la lavur da derschadra u da derschader.

Maxima:

- **I na vegnan introducidas naginas ulteriuras incumpatibilitads. Ulteriuras regulaziuns succedan tras las occupaziuns accessorias.**

4.3. Occupaziuns accessorias

a) Dretg vertent

Fin uss lavuravan las derschadras ed ils derschaders a la dretgira chantunala ed a la dretgira administrativa mo en uffizi accessori, ed areguard occupaziuns accessorias na devi naginas regulaziuns expressivas. Conflicts d'interess vegnivan schliads en il cas singul cun agid da las reglas da recusaziun.

b) Cumparegliaziun interchantunala

La cumparegliaziun interchantunala mussa ch'igl existan – ultra da las reglas d'incumpatibilitad che vegnan motivadas cun la separaziun da las pussanzas – en la plipart dals chantuns er prescripziuns davart l'execuziun d'occupaziuns accessorias tras derschadras e tras derschaders d'istanzas superiuras. Uschia èsi scumandà en bliers chantuns per las derschadras e per ils derschaders (er per tals en uffizi accessori) da lavurar sco advoca u sco advocat. En auters chantuns è la lavur sco advoca u sco advocat scumandada mo avant l'atgna dretgira (u avant tschertas autras dretgiras).

A las derschadras ed als derschaders en uffizi cumplain è per regla e da princip scumandada mintga occupaziun accessoria, resp. admissa mo cun permissiun. A las derschadras ed als derschaders en uffizi parzial u accessori è per regla mo permessa in'occupaziun accessoria che sa cunfa cun la reputaziun da la dretgira. Quai vegn controllà. Scumandada expressivamain u permessa mo cun restricziuns vegn en spezial la commembranza en gremis da direcziun da societads da gudogn.

Naginas talas disposiziuns n'enconuschan ils chantuns pitschens cun derschadras e cun derschaders laics d'istanzas superiuras en uffizi accessori. Qua correspundi al sistem, che questas derschadras e quests derschaders han ina professiun principala; en quests cas na sa tracti dentant per il solit betg da professiuns cun in potenzial spezial da collisiuns d'interess.

c) Concepziun pussaivla

ca) Varianta 1: Catalog cun occupaziuns accessorias permessas u exclusas

Ina proposta da soluziuns fiss d'enumerar e da fixar en la lescha las occupaziuns accessorias admessas u opziunalmain las occupaziuns accessorias exclusas. Questa soluziun porta clerezza e garantescha in tractament giuridic egual. I resta dentant pouca libertad da decider en cas singuls.

Las suandantas occupaziuns accessorias pudessan per exempel vegnir discutadas areguard lur cumpatibilitad cun l'uffizi da derschadra u da derschader:

- activitad sco advocata u advocat, fiduziaria u fiduziari, notara u notar
- emploiadas ed emploiads dal chantun u da las vischnancas
- administraziun, direenziun u organ da controlla d'ina societad da gudogn
- activitad d'instrucziun
- autoritads communalas, circuitualas u districtualas.

cb) Varianta 2: Obligaziun da dumandar ina permissiun (cun u senza exclusiun da la lavur sco advocata u sco advocat)

In'otra proposta è quella da far depender mintga occupaziun accessoria d'ina permissiun. Uschia po vegnir controllà en il cas singul, sche l'occupaziun accessoria che vegn prendida en mira na cuncontrastat betg al princip da l'indipendenza giudiziala. Però pudess la libertad da decider pli gronda chaschunar tractaments ineguals ed uschia tensiuns entaifer il collegi. Dentant pon singulas activitads, sco per exempel la lavur sco advocata u sco advocat, vegnir exclusas en general.

d) Facit

Sper ils uffizis cumplains cun var 70 – 80 pertschient da plazzas restan mo anc var 20 – 30 pertschient per occupaziuns accessorias. Tar quest pensum n'èsi – tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts – betg pussaivel da manar accessoriamain in biro sco advocata u sco advocat e da far in gudogn latiers. Tar advocatas e tar advocats resulta ultra da quai pli svelti l'impressiun ch'ellas ed els sajan implitgads, sch'ellas ed els exerciseschan a medem temp in uffizi da derschadra u da derschader. Per quests motivs è la cumissiun d'expertas e d'experts da l'avis ch'i saja raschunabel d'excluder en general la lavur sco advocata u sco advocat. Ultra da quai duain er tschertas titularas e tscherts titulars d'uffizis, sco per exempel presidentas e presidents communalas, vegnir exclus expressivamain, cunquai ch'ins stuess spetgar conflicts d'interess spezialmain tar la dretgira administrativa. Areguard autras activitads duain vegnir introducidas in'obligaziun da dumandar ina permissiun per activitads da gudogn sco er in'obligaziun

d'annunziar activitads gratuitas. En quest connex duain vegnir exclusas spezialmain las activitads che donnegeschan la reputaziun da la dretgira e che pudessan chaschunar collisiuns d'interess. Latiers tutgan er incumbensas e mandats politicamain delicats. Cumpetenta per dar ina permissiun è la cumissiun per giustia e segirezza dal cussegl grond.

La regenza sustegna questa finamira fundamentala. In scumond sto dentant sa restrenscher ad occupaziuns accessorias, tar las qualas igl exista effectivamain in potenzial da conflicts.

Maximas:

- **Advocatas ed advocats pratitgants e tschertas titularas resp. tscherts titulars d'uffizis chantunals e communals ston vegnir exclus expressivamain da la lavur da derschadra u da derschader.**
- **Per ulteriuras activitads da gudogn vegn introducida in'obligaziun da dumandar ina permissiun.**
- **Per occupaziuns accessorias gratuitas vegn introducida in'obligaziun d'annunzia.**
- **L'istanza cumpetenta è la cumissiun per giustia e segirezza dal cussegl grond.**

4.4. Immunitad

Tenor l'art. 24 al. 1 CC na pon las commembras ed ils commembers dal cussegl grond e da la regenza betg vegnir fatgs giuridicamain responsabels per lur dumondas e remartgas en il cussegl grond ed en sias cumissiuns. Tenor l'al. 2 po la lescha prevair ulteriuras furmas d'immunitad ed extender quella sin ulteriuras persunas. Da princip fissi uschia er pussaivel d'extender l'immunitad sin las derschadras e sin ils derschaders. Sin basa dal dretg federal po il dretg chantunal prevair per las dretgiras superiuras che la persecuziun penala vegnia fatga dependenta da l'autorisaziun d'ina autoritad betg giudiziala (art. 366 al. 2 lit. b CP). Ina immunitad sco tala fiss cuntraria al dretg federal. L'art. 67 al. 1 PP – tenor il qual las commembras ed ils commembers da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa e, tenor la pratica dal cussegl grond, er actuaras ed actuars da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa pon vegnir persequitads penalmain pervi da crims e pervi da delicts che sa refereschon a lur activitad uffiziala mo cun l'autorisaziun dal cussegl grond – correspunda a questas prescripziuns federalas. Ina midada en quest sector na s'impona betg tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts.

Maxima:

- **En il sector da l'immunitad na vegnan introducidas naginas novas regulaziuns.**

5. Sorveglianza da la giustia e sorveglianza da las dretgiras chantunals

La concepziun organisatoria da la sorveglianza da la giustia è il tema da la moziun pendentia Brunner, la quala tracta spezialmain la sorveglianza disciplinara da las

derschadras e dals derschaders chantunals. Sin basa da quai pari raschunaivel d'examinar en general la surveglianza da la giustia en il senn da l'incumbensa per il project.

5.1. Dretg vertent

Dumondas da la surveglianza da la giustia vegnan regladas oz en differents relaschs (CC, LCD, OGDC, UGCG, RCGCG). Sin basa da l'art. 32 al. 1 e da l'art. 103 al. 2 CC sto vegnir resguardà en quest connex che midadas da las cumptenzas da surveglianza dal cussegl grond sur da las dretgiras na dastgan betg pli vegnir regladas sin il stgalim da l'urden da gestiun dal cussegl grond u dal reglament da la cumissiun da giustia dal cussegl grond. Plitost ston talas prescripziuns vegnir regladas en ina lescha.

Ils art. 33 e 52 CC fixeschan las cumptenzas en il sector da la surveglianza da la giustia. La surveglianza e la surveglianza suprema sa restrenschan en quest connex a la gestiun ed a l'administraziun giudiziala (art. 52 al. 3 CC). Ils detagls da la surveglianza da las autoritads giudizialas vegnan reglads en ils art. 30 – 35 LCD:

- Tenor l'art. 52 al. 1 CC ha la dretgira chantunala la surveglianza dals secturs da la giurisdicziun civila e penala. L'art. 32 LCD regla la surveglianza da la dretgira chantunala e fixescha ils meds da surveglianza che la stattan a disposiziun. La dretgira chantunala ha d'intervegnir en quest connex uffizialmain u sin fundament d'in recurs en il senn da l'art 34 LCD cunter stadis cuntrariss a l'urden. Las mesiras disciplinaras che la dretgira chantunala po pronunziar sa drizzan tenor l'art. 33 LCD (reprimanda, multa fin a 1'000 francs, sistida da l'uffizi fin a sis mais sco er destituziun da l'uffizi). Las incumbensas da la dretgira chantunala en il sector da la surveglianza da la giustia è chausa da la dretgira cumptessiva (sistida e destituziun da l'uffizi; art. 1 al. 2 lit. b OGDC) e da la chombra da surveglianza da la giustia (ulteriuras incumbensas; art. 2 al. 3 lit. a OGDC).
- Il cussegl grond ha la surveglianza da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa sco er la surveglianza suprema dals ulteriurs secturs da la giurisdicziun (art. 52 al. 2 ed art. 33 CC). Il rapport annual da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa sa drizza tenor l'art. 31 al. 2 e 3 LCD. L'art. 35 regla il recurs da surveglianza cunter las dretgiras chantunalas che crodan en il champ da cumptenza dal cussegl grond. La predeliberaziun dals recurs da surveglianza è chausa da la cumissiun per giustia e segirezza; quella è er cumptenta per controllar la gestiun da las dretgiras chantunalas (art. 34 e 104 UGCG). Areguard la surveglianza da la giustia precischa il reglament per la cumissiun da giustia cunzunt ils dretgs spezials d'infurmaziun da la cumissiun da giustia (art. 10).

La surveglianza suprema sur da la giustia è – tenor l'avis dal cussegl grond – in pendant tar la surveglianza sur da la regenza e sur da l'administraziun. Il parlament po intervegnir en emprima lingia cunter retardadas da dretg tras in andament da las fatschentas retardant, las qualas el enconuscha sin basa da la controlla dals rapports da gestiun u d'auters indizis. Plinavant cumpiglia la surveglianza resp. la surveglianza suprema il dretg da s'infurmar, da crititgar ed er – en ina dimensiun limitada – d'intervegnir, betg dentant

la cumpetenzza da far sez actas da la giurisdicziun. Al cussegl grond èsi er scumandà d'abolir u da midar decisiuns giudizialas ed acts uffizials giudizials.

5.2. Cumparegliaziun interchantunala

La maioritad dals chantuns deleghescha la surveglianza da las dretgiras chantunalas al parlament chantunal. Trais chantuns (TI, GE, JU) han creà in cussegl spezial da surveglianza da la giustia, dus ulteriurs chantuns (FR, SO) han l'intenziun da far quai.

5.3. Propostas da soluziun

a) Varianta 1: Status quo plus

Questa varianta sa basa da princip sin la regulaziun vertenta, tenor la quala la surveglianza da la giustia è en emprima lingia chaussa da la dretgira chantunala. Il cussegl grond surveglia las duas dretgiras chantunalas ed ha la surveglianza suprema da la giustia. Sin basa da l'indipendenza giudiziala è la surveglianza dal cussegl grond ina surveglianza limitada. El po intervegnir en emprima lingia cunter retardadas da dretg tras in andament da las fatschentas retardant. Las singulas cumpetenzas da surveglianza dal cussegl grond duain vegnir precisadas en il senn d'in scleriment sin il stgalim da la lescha. Per questa varianta pleda cunzunt la vischinanza tematica da la dretgira chantunala tar las dretgiras districtualas. Plitost problematic para che l'istanza da surveglianza è per part a medem temp er l'istanza da recurs. Sche la dretgira chantunala e la dretgira administrativa vegnan fusiunadas ad ina dretgira superiura, è er la surveglianza da la giustia chaussa da la dretgira superiura.

b) Varianta 2: Dretgira superiura resp. dretgira chantunala + cumissiun da surveglianza da la giustia

Questa varianta s'orientescha a la soluziun dal chantun Giura: La surveglianza dals secturs da la giurisdicziun civila e penala resta tar la dretgira chantunala. La surveglianza da las duas dretgiras chantunalas vegn delegada ad ina cumissiun independenta da surveglianza da la giustia. Il cussegl grond ha fin uss la surveglianza suprema da tut la giustia. La cumpetenzza per mesiras disciplinaras po vegnir attribuida ubain a moda generala a la cumissiun da surveglianza da la giustia ubain a las autoritads da surveglianza respectivas. Sco avantatg da questa varianta po vegnir numnada la densitad unitara da surveglianza per tut las derschadras e per tut ils derschaders en il chantun. L'indipendenza d'istanzas politicas per las dretgiras chantunalas vegn rinforzada tras in'autorità da surveglianza independenta. Plitost problematic para er qua che l'istanza da surveglianza è per part a medem temp er l'istanza da recurs. Plinavant è necessaria in'autorità supplementara. Er tar questa varianta van las cumpetenzas dal dretg da surveglianza da la dretgira chantunala – en cas d'ina eventuala fusiun – a la dretgira superiura.

c) **Varianta 3: Cumissiun da surveglianza da la giustia**

Quest model s'orientescha a las soluziuns en ils chantuns Tessin, Genevra e Friburg. La surveglianza da tut ils secturs da la giurisdicziun è chausa d'ina cumissiun independenta da surveglianza da la giustia, en la quala tranter auter er las dretgiras èn represchentadas. L'autorità da surveglianza è a medem temp l'autorità disciplinara visavi tut las derschadras e tut ils derschaders. Er tar quest model resta la surveglianza suprema tar il cussegl grond. Quest model ha l'avantatg che la posiziun da la giustia e l'indipendenza giudiziala da las dretgiras visavi la politica vegnan rinforzadas tras l'autorità da surveglianza independenta. Per tut las derschadras e per tut ils derschaders en il Grischun exista la medema istanza unitara da surveglianza. In dischavantatg è ch'i vegn stgaffida in'autorità. Plinavant exista il privel ch'i vegn stgaffida in'otra dependenza, cunquai che autoritads da surveglianza independentas exerciteschan tendenzialmain ina surveglianza pli severa ch'in parlament.

5.4. Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts è unanimamain da l'avis ch'il basegn d'agir è pitschen areguard la concepziun da la surveglianza da la giustia. La soluziun actuala è sa cumprovada. In apparat pli grond fiss sproporziunà pervi dal pitschen dumber da cas. Dentant vegnan giavischadas tschertas adattaziuns ed actualisaziuns. Spezialmain sto vegnir reglà cleramain, tge mesiras concretas (er da natira disciplinara) che la cumissiun dal cussegl grond po prender. Areguard la dumonda, sche la cumissiun duai vegnir engaschada mo sco cumissiun predeliberanta u er sco cumissiun che decida, è la cumissiun d'expertas e d'experts da l'avis che tschertas cumpetenzas, che ston vegnir definidas exactamain, stoppian tutgar a la cumissiun sezza; en cas gravants stoppia dentant il cussegl grond (sco organ electoral) decider. Sch'in rinforzament da personal è eventualmain necessari u raschunaivel, sto vegnir decidì da l'autorità da surveglianza.

Maximas:

- **La concepziun organisatoria da la surveglianza da la giustia vegn mantegnida.**
- **Las singulas cumpetenzas da surveglianza dal cussegl grond sco er da sia cumissiun ston vegnir precisadas sin il stgalim da la lescha.**

6. Autonomia da la giustia

6.1. Situaziun da partenza

Gia adina han las dretgiras già ina chanzlia per la lavur tradiziunala da chanzlia. Dasperas datti ulteriuras lavurs administrativas sco ils fatgs dal personal e las finanzas. L'ultim temp èn s'augmentadas las incumbensas administrativas (biblioteca, informatica, relaziuns publicas e.u.v.). Quellas vegnan surpigliadas da las derschadras e dals derschaders, per part da las actuaras e dals actuars e per part da la chanzlia. Tut en tut tutga ina part considerabla dal temp da lavur da las derschadras, dals derschaders, da las actuaras e dals actuars a talas lavurs che n'èn betg specificamain activitads giudizialas (cf. agiunta 3.2.a e b).

Tenor l'art. 51 al. 2 CC è l'administraziun giudiziala, cun resalva da las cumpetenzas dal cussegl grond, chaussa da las dretgiras. Las cumpetenzas resalvadas èn numnadamain l'elecziun (art. 36 CC) ed il preventiv (art. 35 CC). Resalvada è natiralmain er la legislaziun. En il rom da la lescha ha la giustia dentant in'administraziun autonoma.

6.2. Concepziun da l'administraziun giudiziala

a) Concepziun pussaivla

Novissimamain vegn discutà pli e pli da professionalisar l'administraziun giudiziala. D'ina vart sa tracta da distgargiar derschadras, derschaders, actuaras ed actuars da lavurs betg giudizialas. Da l'autra vart vegn ultra da quai savens sperà da meglierar las dretgiras e da las render pli effizientas tras in manaschament professiunal. En quest regard exista in connex cun la NGP che ha la medema finamira e che chaschuna en mintga cas expensas pli grondas tar la direcziun e tar il controlling.

aa) Varianta 1: Status quo

Tar questa varianta s'administreschan la dretgira chantunala e la dretgira administrativa sezzas sco fin uss. Mesiras per distgargiar las derschadras, ils derschaders, las actuaras ed ils actuars da lavurs betg giudizialas vegnan prendidas e realisadas a moda autonoma. Il medem vala en cas d'ina fusiun per la dretgira superiura.

ab) Varianta 2: Professionalisaziun cun stgaffir in manaschament giudizial

En Svizra datti administraziuns giudizialas sco talas cunzunt tar dretgiras pli grondas. Al tribunal federal tutgan var 100 da las totalmain 250 plazzas al secretariat general ed a ses servetschs subordinads. A Basilea-Champagna è vegnida introducida in'administraziun giudiziala professionalisada cun fusiunar la dretgira chantunala e la dretgira superiura. A la dretgira superiura ed a la dretgira administrativa da Berna datti mintgamai in'actuara u in actuar da dretgira ch'è d'ina vart scheffa u schef da tut l'administraziun e dals ulteriurs actuars e che ademplescha da l'autra vart – per ina tscherta part da sia lavur – er incumbensas d'actuara u d'actuar.

La responsabladad generala per tut il manaschi giudizial inclusiv l'administraziun giudiziala è chaussa da las derschadras e dals derschaders resp. dal presidi da la dretgira, cunquai ch'i sa tracta da sustegnair la lavur giudiziala. In model che dess a las dretgiras in'administraziun giudiziala che vegniss engaschada dal departament da giustia, cuntra-faschess a l'art. 51 al. 2 CC e n'è betg sa cumprovà en auters lieus.

ac) Varianta 3: Administraziun giudiziala centrala per la giustia en tut il chantun

In tal model cun ina direcziun giudiziala professiunala che maina l'administraziun da tut la giustia – pia betg mo da las dretgiras superiuras, mabain da tut las dretgiras – enconuschan ils chantuns Argovia e Basilea-Champagna. In model sumegliant vegn discutà en il chantun Lucerna.

b) Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts s'exprima per mantegnair la soluziun vertenta. In'administraziun giudiziala centrala n'è ni adattada ni politicamain realisabla per chantuns fitg decentralisads sco il Grischun. In manaschament giudizial sco tal n'è er betg raschunaivel, sche las duas dretgiras superiuras vegnan fusiunadas, perquai che las incumbensas correspondentas na giustifitgeschan – schizunt tar ina dretgira superiura – strusch in uffizi cumplain.

Igl è surtut chaussa da la dretgira resp. da las dretgiras da giuditgar, sch'ina midada sin basa dal svilup da las incumbensas administrativas è cunvegnetta e raschunaivla. Malgrà l'autonomia da la giustia èsi er admissibel che l'administraziun surpiglia tschertas incumbensas administrativas per las dretgiras (p.ex. informatica). Il medem vala per la creaziun u per il rinforzament da posts da stab (p.ex. en il sector da l'organisaziun u da l'economia da manaschi).

Maxima:

- **I vegn renunzià da far midadas areguard l'administraziun giudiziala.**

6.3. Eventualas cumpetenzas legislativas per las dretgiras

a) Dretg vertent

In dretg d'ordinaziun da las dretgiras n'è betg previs expressivamain en la constituziun chantunala. L'organisaziun da las dretgiras superiuras vegn reglada oz tras ordinaziuns dal cussegl grond (OGDC, OOG).

La scienza e la giurisdicziun renconuschan da vegl ennà che autoritads han – senza autorisaziun expressiva – il dretg da relaschar ordinaziuns administrativas (senza consequenzas externas). Sin basa da la cumpetenzza d'autonomia, francada en l'art. 51 al. 2 CC, han las dretgiras il dretg da reglar sezzas lur organisaziun en reglaments da dretgira. Quai na vala betg per secturs da regulaziun cun consequenzas per il preventiv (p.ex. dumber da commembras e da commembers) u cun consequenzas externas (p.ex. taxas, collegi giuditgant, lingua da tractativa).

b) Concepziun pussaivla

En la cumissiun d'expertas e d'experts èsi incontestà che la dretgira superiura resp. la dretgira chantunala e la dretgira administrativa duain esser activas en il sector da l'autonomia er a moda legislativa. Quai po succeder ubain cun ina precisaziun da la constituziun chantunala ubain cun in'autorisaziun en la lescha.

c) Facit

Er sch'i vegn desisti da francar questa cumpetenzza en la constituziun, è la cumissiun da l'avis ch'i saja correct da la mantegnair expressivamain almain sin il stgalim da la lescha. Plinavant sto vegnir fixà co che quests reglaments duain vegnir relaschads (probablamain tras il plenum da la dretgira).

Maxima:

- **La dretgira superiura resp. las dretgiras chantunalas duain vegnir autorisadas expressivamain da relaschar reglaments per lur organisaziun interna.**

6.4. Cooperaziun directa da la justia en il rom dal preventiv e dal quint dal chantun**a) Dretg vertent**

Tenor l'art. 35 al. 1 CC fixescha il cussegl grond il preventiv. Il sboz al vegn suttamess da la regenza. Las dretgiras na pon pia betg sa volver directamain al cussegl grond per represchentar lur dumondas dal preventiv. Ellas inoltreschan lur preventivs a la regenza. Credits posteriurs pon ellas natiralmain – tenor l'art. 21 LFC – suttametter directamain al cussegl grond resp. a la CdG.

b) Concepziun pussaivla

Imaginabel fissi da dar la pussaivladad a la dretgira superiura resp. a las dretgiras chantunalas da represchentar lur dumondas dal preventiv e lur rapports annuals directamain en il cussegl grond. Differents chantuns enconuschan ina tala regulaziun u ina regulaziun sumeglianta. Uschia po vegnir rinforzada l'independenza da las dretgiras visavi la regenza; la separaziun e la franada costituziunala da las pussanzas pon vegnir exprimidas meglier. Questa pussaivladad signifitgescha dentant tscherts custs supplementars per las dretgiras. Plinavant ha la regenza en general ina meglra "relaziun" tar il cussegl grond che las dretgiras.

c) Facit

Areguard la dumonda, sch'ina tala pussaivladad duaja vegnir previsa, è la cumissiun d'expertas e d'experts da differents avis. Sia maiortad vegn a la conclusiun che questa dumonda duaja vegnir persequitada vinavant, ma na saja betg d'impurtanza fundamentala per il project da la refurma da la justia.

En il senn da l'independenza giudiziala s'exprima la regenza per ina cooperaziun directa da las dretgiras chantunalas en il rom dal preventiv e dal quint. Areguard ils termins e la furma restan las dretgiras integradas en la procedura usitada.

Maxima:

- **La pussaivladad che la dretgira superiura resp. che las dretgiras chantunalas represchentan lur dumondas dal preventiv e lur rapports annuals directamain en il cussegl grond, vegn persequitada vinavant.**

6.5. NGP e justia

a) Situaziun da partenza

Il cussegl grond ha decidì l'onn passà da perseguitar vinavant il project grischun da NGP "GRiforma", senza dentant extender quel sin tut l'administraziun (PCG 2003/04, 198, 353). Per las dretgiras valan las disposiziuns generalas da la LFC.

b) Concepziun pussaivla

Cunquai che la lavur da la giusta è prescritta essenzialmain tras la legislaziun, è ella accessibla mo limitadamain ad ina regulaziun tras la NGP. Incaricas da prestaziun – sco quai che intgins chantuns han formulà per la giusta sco emprova – na dian betg dapli che quai che vala en mintga cas tras lescha. Sco element raschunaivel da la NGP para per la giusta particularmain l'introducziun d'in preventiv global; ins stuess dentant reglar, sche quai permettess er transferiments tranter credits da material e credits da personal. Plinavant pudessan vegnir sviluppads indicaturs da prestaziun per giuditgar la lavur giudiziala, en emprima lingua sco instrument da gestiun dals presidis da las dretgiras, dentant er per la discussiun cun la surveglianza parlamentara. Quai na basegna dentan betg ina regulaziun speziala. Sch'ins po dar dumogn a questa incumbensa cun las resursas da personal actualas, sto vegnir decidì da la dretgira superiura resp. da las dretgiras chantunalas.

c) Facit

Tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts sa tschenta sin il pli la dumonda d'in preventiv global per la dretgira superiura resp. per las dretgiras chantunalas. Sia maiortad vegn a la conclusiun che questa dumonda duaja vegnir perseguitada vinavant, ma na saja betg d'impurtanza fundamentala per il project da la refurma da la giusta.

La regenza beneventa l'introducziun d'in preventiv global per la giusta; dentant duai vegnir differenzià vinavant tranter custs da personal e custs da material. In eventual ulteriur svilup giuridic en quest sector duai er valair per la giusta.

Maxima:

- **La pussaivladad d'in preventiv global per la dretgira superiura resp. per las dretgiras chantunalas vegn examinada.**

7. Organisaziun entaifer la dretgira

7.1. Organisaziun dal presidi

a) Dretg vertent

Il presidi da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa consista oz mintgamai d'ina presidenta u d'in president en uffizi cumplain e da mintgamai duas vicepresidentas u dus vicepresidents en uffizi cumplain. Els vegnan elegids dal cussegl grond. Las presidentas u ils presidents portan la responsabladad suprema per il funcziunament da las

dretgiras e da tut las fatschentas (cf. art. 10 ed 11 LCD). Quai cumpiglia ultra da la giurisdicziun er ils fatgs dal persunal e l'administraziun. Sco parsuras tgiran els ultra da quai cas da tscherts secturs giuridics. Las vicepresidentas u ils vicepresidents substitueschan e sustegnan las presidentas u ils presidents. Sco parsuras tar la direcziun dal process han els las medemas cumpetenzas e funcziuns sco las presidentas u sco ils presidents. L'art. 8 LCD oblighescha las dretgiras da nominar ina cumissiun administrativa e regla sias incumbensas. Cun resalva da disposiziuns divergentas è la cumissiun administrativa cumpetenta per elecziuns, per tut las dumondas da dretg dal persunal e da salarisaziun e per ulteriuras fatschentas da l'administraziun giudiziala.

Tar la dretgira chantunala è la chombra da surveglianza da la giustia cumpetenta per elecziuns e per las fatschentas d'impurtanza subordinada che la vegnan attribuidas da la dretgira cumplessiva (art. 1 e 2 OGDC). Tar il champ da cumpetenzas da la dretgira administrativa tutgan en la pratica las cumpetenzas administrativas pli impurtantas sco la constituziun interna, l'elecziun da las actuaras u dals actuars e da la scheffa u dal schef da chanzlia, l'approvaziun dal rapport annual ed il relasch da directives.

En la pratica predelibereschon las derschadras ed ils derschaders en uffizi cumplain (presidenta u president e vicepresidentas u vicepresidents) differentas dumondas da l'administraziun giudiziala.

b) Concepziun pussaivla

ba) Dumber da presidentas u da presidents e da vicepresidentas u da vicepresidents

La grondezza dal presidi dependa tranter auter da la grondezza da la dretgira; questa resulta da sia vart spezialmain da la concepziun instituziunala. Perquai sto la dumonda dal dumber da presidentas u da presidents e da vicepresidentas u da vicepresidents vegnir retschertgada a moda separada per las duas variantas dretgira superiura resp. dretgira chantunala e dretgira administrativa.

◆ Stgaffir ina dretgira superiura

Sin basa da la chargia da lavur consistess la dretgira superiura grischuna da diesch fin dudesch derschadras u derschaders en uffizi cumplain e principal ed avess uschia circa la grondezza actuala da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa. Ultra da la grondezza da la dretgira dependa l'organisaziun dal presidi er da la dumonda, sche e co che l'organisaziun da la dretgira superiura vegn structurada. Sin basa da la chargia da lavur pudess ina structuraziun organisatoria consistier mo d'ina divisiun en dretg civil e dretg penal d'ina vart e da dretg public da l'autra vart. Plinavant sa tschenta la dumonda, quant detagliadamain ch'il cussegl grond fa las elecziuns da las derschadras e dals derschaders; tut tenor soluziun survegn la dretgira dapli u damain spazi liber per l'organisaziun autonoma.

Ils suandants models da soluziun vegnan en consideraziun:

- 1 presidenta u president ed 1 vicepresidenta u vicepresident che ha ina pura funcziun da substituziun. Il cussegl grond elegia domaduas funcziuns; dentant pon vegnir elegids mo derschadras u derschaders en uffizi cumplain. Il presidi maina la dretgira e

represchenta quella vers anor. Plinavant è el responsabel per la surveglianza da la giustia e presidiescha – resguardond la chargia da lavur or da la direcziun giudiziala – ina chombra. La dretgira nominescha las ulteriuras parsuras u ils ulteriurs parsuras da las chombras. L'elecziun da las derschadras u dals derschaders succeda per la dretgira superiura. Il champ d'acziun principal è fixà gia ordavant.

- 1 presidenta u president e 2 vicepresidentas u vicepresidents che vegnan elegids dal cussegl grond. Per il presidi pon vegnir elegids mo derschadras u derschaders en uffizi cumplain. Il presidi maina la dretgira e liquidescha la fatschentas quotidianas puramain administrativas. Per regla presidiescha el las singulas chombras. L'elecziun da las derschadras u dals derschaders succeda per la dretgira superiura. Il champ d'acziun principal è fixà gia ordavant.
- 1 presidenta u president e 2 presidentas u presidents da partiziun che vegnan elegids dal cussegl grond. Per il presidi pon vegnir elegids mo derschadras u derschaders en uffizi cumplain. La presidenta u il president maina la dretgira e represchenta quella vers anor. Ella u el ha la responsabladad per il funcziunament da tut la dretgira, per l'administraziun giudiziala e per la surveglianza da la giustia. Resguardond la chargia da lavur per la direcziun presidiescha ella u el ina chombra. Las presidentas u ils presidents da partiziun èn responsabels per l'organisaziun e per il funcziunament da lur partiziun. Il presidi liquidescha la fatschentas quotidianas puramain administrativas. L'elecziun da las derschadras u dals derschaders succeda per la dretgira superiura. Il champ d'acziun principal respectiv è fixà gia ordavant. En il senn d'ina sutvariante succeda l'elecziun da princip per ina da las duas partiziuns; igl è pussaivel da far part d'ina outra chombra.

◆ Restar tar duas dretgiras separadas (dretgira chantunala e dretgira administrativa)

Tar ina dretgira che consista da tschintg fin sis derschadras e derschaders en uffizi cumplain e principal sa tschenta la dumonda, sch'i basegna – sco en il sistem actual – anc adina ina presidenta u in president e duas vicepresidentas u vicepresidents, cunquai che tut las derschadras e tut ils derschaders pon vegnir engaschads er sco derschadras u sco derschaders d'instrucziun. Ils suandants models da soluziun vegnan en consideraziun:

- 1 presidenta u president e 2 vicepresidentas u vicepresidents; tut las commembras e tut ils commembers vegnan elegids vinavant dal cussegl grond. La presidenta u il president e – sco lur substituziun – las vicepresidentas u ils vicepresidents surpiglian las incumbensas menziunadas al cumenzament. Per liquidar las dumondas administrativas e las dumondas dal preventiv stuess vegnir engaschada vinavant ina cumissiun administrativa en il senn da l'art. 8 al. 4 LCD.
- 1 presidenta u president ed 1 vicepresidenta u vicepresident che ha ina funcziun da substituziun. Tant la presidenta u il president sco er la vicepresidenta u il vicepresident pon vegnir elegids dal cussegl grond u vegnir tschernids entaifer la dretgira. Fatschentas quotidianas puramain administrativas duai la dretgira dentant pudair delegar ad in gremi organisà entaifer la dretgira.

- Presidi sco organ cun atgnas cumpetenzas che consista da la presidenta u dal president e da 2 vicepresidentas u vicepresidents; quest organ remplazza la cumissiun administrativa. Latiers tutgan en emprima lingua l'elecziun da las emploiadas e dals emploiads, ulteriuras cumpetenzas administrativas sco l'approvaziun dal rapport annual, il relasch da directives sco er dumondas concernent l'organisaziun interna. Quest sistem ha l'avantatg ch'i na basegnass betg ina cumissiun administrativa supplementara.
- Direcziun ch'exista ultra dal presidi; questa pudess surpigliar tschertas incumbensas administrativas ed organisatorias.

bb) Uffizi fix u rotativ

Plinavant exista la pussaivladad d'eleger las commembras ed ils commembers per ina perioda d'uffizi fixa u da prevair in princip da rotaziun, tenor il qual l'uffizi da presidenta u da president vegn midà mintgamai suenter ina perioda d'uffizi ordinaria. Tar in'elecziun fixa survegn la funcziun da presidenta u da president resp. da vicepresidenta u da vicepresident dapli pais. Tar in presidi rotativ han perencunter tut las derschadras e tut ils derschaders ina giada la "onur" da surpigliar quest uffizi ed i pon adina puspè vegnir apportads novs impuls. Dentant vegn tras quai forsa engrevgiada la direcziun da la dretgira, cunquai che las incumbensas ch'il president sto liquidar basegnan experientscha e rutina.

c) Facit

La proposta da la cumissiun d'expertas e d'experts areguard l'organisaziun dal presidi sa differenziescha tut tenor la concepziun instituziunala.

En cas ch'i vegniss stgaffida ina **dretgira superiura**, sustegna la cumissiun in presidi che sa cumpona d'ina presidenta u d'in president e da duas u da dus parsuras da partiziun sco vicepresidentas u vicepresidents. Quels vegnan elegids dal cussegl grond; dentant pon vegnir elegids mo derschadras u derschaders en uffizi cumplain. La funcziun sa mida suenter mintga perioda d'uffizi; en cas ch'ina perioda d'uffizi vegniss prolungada a sis onns, pudess ins s'imaginar ina midada suenter ina mesa perioda d'uffizi. La cumissiun n'ha chattà nagina cunvegna areguard la dumonda, sch'il cussegl grond duai eleger las derschadras u ils derschaders directamain per la dretgira superiura ubain per ina da las duas partiziuns. Per motivs da la garanzia da qualitad preferescha la maioritad da la cumissiun l'elecziun per ina partiziun; la minoritad è da l'avis ch'ina soluziun, tenor la quala il champ d'activitad principal vegnia communitgà tar la publicaziun d'ina piazza, saja sufficiente ed adequata.

Sche la structuraziun actuala cun **duas dretgiras separadas** (dretgira chantunala e dretgira administrativa) vegn mantegnida, sustegna la maioritad da la cumissiun la midada ad in presidi che consista d'ina presidenta u d'in president e d'ina vicepresidenta u d'in vicepresident cun funcziun da substituziun. L'elecziun vegn fatga dal cussegl grond per ina perioda d'uffizi fixa; dentant pon vegnir elegids mo derschadras u derschaders en uffizi cumplain. Fatschentas quotidianas puramain administrativas po la dretgira delegar ad in gremi organisà entaifer la dretgira.

Maximas:

- **Il presidi da la dretgira superiura sa cumpona d'ina presidenta u d'in president e da duas u da dus parsuras da partiziun sco vicepresidentas u vicepresidents. Sch'i vegnan mantegnidas duas dretgiras separadas, consista il presidi mintgamai d'ina presidenta u d'in president e d'ina vicepresidenta u d'in vicepresident.**
- **Il presidi vegn elegì dal cussegl grond. I pon mo vegnir elegids derschadras u derschaders en uffizi cumplain.**
- **Sch'i vegn stgaffida ina dretgira superiura, elegia il cussegl grond las derschadras ed ils derschaders ubain per la partiziun civila e penala ubain per la partiziun da dretg public.**
- **Sch'i vegn stgaffida ina dretgira superiura, mida il presidi suenter ina perioda d'uffizi.**

7.2. Divisiun en chombras**a) Dretg vertent**

L'art. 8 al. 3 LCD fixescha ch'il cussegl grond po divider las dretgiras en chombras e reglar lur cumpetenzas. L'art. 2 OGDC regla la divisiun en chombras per la dretgira chantunala sco suonda: chombra civila, chombra penala e chombra da surveglianza da la giustia (tschintg commembras u commembers) sco er giunta da la dretgira chantunala, chombra penala per giuvenils e chombra da recurs (trais commembras u commembers). En las leschas processualas vegn la cumpetenzza per part attribuida directamain ad ina chombra. Per la dretgira administrativa n'exista nagina regulaziun correspudenta.

b) Concepziun pussaivla

Sin basa da la midada a derschadras ed a derschaders en uffizi cumplain e principal sa mida la situaziun da partenza. I para d'esser adequat da desister d'ina divisiun legala en chombras – cun excepziun da la divisiun d'ina dretgira superiura en duas partiziuns (dretg civil e penal e dretg public) – e d'obligar las dretgiras en il senn da l'autonomia da sa constituer per ina perioda d'uffizi a moda sumeglianta sco oz. Quai pudess forsa succeder tras ina disposiziun sin il stgalim da la lescha, tenor la quala las dretgiras furman chombras da trais or da lur ravugl e fixeschan ils cas, per ils quals las singulas chombras èn cumpetentas. Plinavant pudess vegnir prescrit che las chombras e lur cumposiziun stuessan vegnir publicgadas uffizialmain, uschia ch'il suspect da manipulaziuns tar la cumpilaziun dal collegi giuditgant pudess vegnir cumbatti. Sch'ina commembra u sch'in commember è impedi da cooperar (malsogna, recusaziun e.u.v.) u sch'il giudicament succeda en tschintg, po vegnir reglâ sin il stgalim da la lescha che la presidenta u ch'il president designescha in'otra commembra u in auter commember da la dretgira per la cooperaziun e che las commembras e ch'ils commembers da la dretgira èn obligads da gidar en autras chombras. Sch'i vegn desisti da fusiunar las duas dretgiras chantunalas e sch'ina chombra na po betg vegnir occupada cumplainamain entaifer ina dretgira, ston las derschadras ed ils derschaders da l'otra dretgira chantunala vegnir engaschads sco derschadras suppleantas u sco derschaders suppleants.

c) Facit

La divisiun en chombras duai – tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts – da princip vegnir surlaschada a la dretgira. Quai vala er tar ina midada ad ina dretgira chantunala superiura; entaifer las partiziuns èsi numnadamain er necessari da furmar differentas chombras. Cun questa soluziun po er vegnir reagì a moda pli flexibla sin disposiziuns processualas dal dretg federal (p.ex. separaziun da la chombra penala e da la chombra da recurs). Tenor la cumissiun èsi tuttina raschunaivel d'integrar ina disposiziun en la lescha, tenor la quala las dretgiras furman chombras e fixeschan ils cas, per ils quals las singulas chombras èn cumpetentas. L'attribuziun da las derschadras e dals derschaders a las singulas chombras duai perencunter succeder entaifer la dretgira e na duai betg vegnir prescritta da la lescha. La dretgira duai da princip mantegnair sia divisiun, duai dentant survegnir la pussaivladad da far midadas sch'ina derschadra u sch'in derschader è absent u sche la chargia da lavur è pli gronda. Tar la divisiun en chombras sto vegnir resguardà ch'ils cas vegnian repartids uschè egualmain sco pussaivel.

Maximas:

- **La lescha fixescha che la(s) dretgira(s) chantunala(s) furman chombras.**
- **L'attribuziun da las derschadras e dals derschaders a las chombras resta resalvada a la(s) dretgira(s).**

7.3. Regulaziun da la repartiziun dals cas

a) Dretg vertent

Tenor l'art. 2 al. 2 OGDC reparta la presidenta u il president da la dretgira chantunala las fatschentas a las singulas chombras, e quai en il rom da l'urden da cumpetenzas e d'eventualas directives relaschadas da la dretgira cumplessiva. Latiers sto ella u el procurar per ina chargia da lavur equilibrada. Per la dretgira administrativa n'exista nagina regulaziun legala.

En la pratica succeda l'attribuziun dals singuls cas sin basa da las directives generalas e publitgadas da la dretgira, e quai en il rom da las sesidas emnilas dal presidi (presidenta u president e vicepresidenta u vicepresident). L'instrucziun è chausa dal parsura respectiv.

b) Concepziun pussaivla

Sin basa da l'obligaziun proponida areguard la constituziun po – tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts – vegnir desistì d'ina attribuziun expressiva dals singuls cas.

Maxima:

- **I vegn desistì d'ina regulaziun expressiva davart l'attribuziun dals singuls cas.**

8. Incumbensas e posiziun da las actuaras e dals actuars

La concepziun da l'actuariat sto da princip vegnir surlaschada a l'autonomia da las dretgiras. En quest connex sto dentant vegnir resguardà che singulas dumondas – sco spezialmain la posiziun da las actuaras e dals actuars entaifer il collegi giuditgant sco er eventualas cundiziuns d'engaschament ed incumpatibilitads/occupaziuns accessorias – ston vegnir regladas sin il stgalim da la lescha. Spezialmain areguard las cundiziuns d'engaschament sto vegnir resguardà che la cumissiun d'expertas e d'experts è s'exprimida per rinforzar la posiziun da las actuaras e dals actuars, e quai en quella furma ch'er els vegnan integrads pli fitg en la preparaziun d'in cas.

8.1. Posiziun da las actuaras e dals actuars

a) Dretg vertent

Da la constituziun chantunala na resorta betg cleramain, sche las actuaras u sch'ils actuars appartegnan al collegi giuditgant da la dretgira e sche lur posiziun sto perquai vegnir messa a pèr cun quella da las derschadras e dals derschaders. L'onn 1998 ha il cussegl grond stuì examinar en il rom d'in plant penal, sche las restricziuns da la persecuziun penala, cunzunt la premissa da l'autorisaziun tras il cussegl grond tenor l'art. 67 al. 2 PP, valian er per l'actuara u per l'actuar da la dretgira chantunala. Lezza giada è il cussegl grond vegnì a la conclusiun che motivs giuridics e spezialmain er motivs objectivs pledian en il cas concret per tractar l'actuara u l'actuar a medema moda sco las derschadras u sco ils derschaders. El ha dentant er menziunà expressivamain che quai na signifitgeschia betg ch'ina actuara u ch'in actuar stoppia da princip adina – pia er en cas cun in'otra constellaziun – vegnir suttamess a las medemas reglas e disposiziuns sco las commembras e sco ils commembers da la dretgira.

b) Concepziun pussaivla

Tenor l'avis unanim da la cumissiun d'expertas e d'experts na pon las actuaras ed ils actuars betg vegnir qualifitgads sco commembras da l'autorità giudiziala, uschia ch'els n'èn er betg suttamess a las medemas reglas e disposiziuns sco las derschadras e sco ils derschaders. En ina tractativa pon ins bain dumandar l'opiniun da las actuaras e dals actuars, els na duain dentant survegnir nagin dretg da votar ed uschia er betg appartegnair al collegi giuditgant sco tal. Uschia duai vegnir cuntanschida in clera divisiun tranter derschadras u derschaders ed actuara u actuar. In'excepziun sto dentant valair areguard l'immunitad. En talas dumondas chaschunass in tractament inegal da derschadras u derschaders e d'actuara u actuars resultats nuncuntentaivels.

Maximas:

- **Las actuaras ed ils actuars n'appartegnan betg al collegi giuditgant da la dretgira e n'èn uschia er betg suttamess a las medemas disposiziuns sco las derschadras ed ils derschaders.**
- **In'excepziun vala en il sectur da l'immunitad, nua che las actuaras ed ils actuars han ils medems dretgs sco las derschadras ed ils derschaders.**

8.2. Cundiziuns d'engaschament

a) Dretg vertent

Tenor l'art. 3 al. 2 OGDC po vegnir elegì sco actuara u sco actuar a la dretgira chantunala mo tgi che posseda l'attest grischun da qualificaziun per advocatas u per advocats. Per la dretgira administrativa n'exista nagina disposiziun cumparegliabla.

b) Concepziun pussaivla

Sut l'aspect dal champ d'incumbensas da las actuaras e dals actuars vegnan spezialmain en dumonda sco cundiziuns d'engaschament:

– **Scolaziun giuridica** terminada

Perquai ch'ils cas vegnan pli e pli cumplitgads, èsi absolutamain necessari d'avair ina scolaziun giuridica.

– **Patenta d'avvocata u d'avocat**

Sche la persuna ha acquistà l'attest da qualificaziun en il Grischun u sch'ella ha lavurà qua sco avvocata u sco advocat, è la patenta d'avvocata u d'avocat ina garanzia per enconuschientschas approfondadas dal dretg processual chantunal. En il dretg civil e penal è quai in avantatg fin a l'entrada en vigur da la PC resp. da la PP federala.

– **Dretg da votar** en chaussas chantunalas

L'art. 21 al. 1 CC fixescha che mo las persunas cun dretg da votar en il chantun èn elegiblas en las dretgiras chantunalas. Questa disposiziun sa referescha dentant ad elecziuns, las qualas vegnan per regla enclatgas sco elecziuns tras il pievel u tras il parlament. Quai è dentant mo il cas per derschadras e per derschaders. Sco collavuraturas e sco collavuratur a las dretgiras chantunalas èn las actuaras ed ils actuars emploiadas ed emploiads chantunals e betg magistratas u magistrats. Il dretg da votar stuess perquai vegnir integrà sco cundiziun d'engaschament supplementara en la lescha. Questa premissa signifitgescha che las actuaras e ch'ils actuars sajan burgaisas e burgais svizzers ed hajan il domicil en il chantun.

c) Facit

Tenor la cumissiun d'expertas e d'experts è ina scolaziun giuridica terminada ina cundiziun d'engaschament stringenta. Il possess da la patenta d'avvocata u d'avocat na duai dentant betg esser ina cundiziun stringenta, per betg excluder persunas qualifitgadas gia da bel principi tras disposiziuns legalas. Cunquai che enconuschientschas dal dretg processual chantunal èn necessarias cunzunt en il dretg civil e penal e perquai ch'il possess da la patenta d'avvocata u d'avocat vegn perquai da princip giavischada, duess vegnir tshernida ina formulaziun sco "per regla cun la patenta d'avvocata u d'avocat". In'obligaziun da domicil refusescha la cumissiun d'expertas e d'experts unanimamain, damai ch'i n'exista nagin connex tranter la lavur ed il domicil.

Tenor la regenza n'è la patenta d'avvocata u d'avocat betg ina cundiziun d'engaschament stringenta.

Maximas:

- **Per actuaras e per actuars vegnan premessas ina scolaziun giuridica terminada e "per regla" ina patenta d'avvocata u d'avocat.**
- **L'obligaziun da domicil ed il dretg da votar n'èn betg cundiziuns d'engaschament.**

8.3. Pensum da lavur/incompatibilitads/occupaziuns accessorias

Fin uss eran las actuaras ed ils actuars per regla engaschads a 100% tar la dretgira chantunala e tar la dretgira administrativa. Cunquai che la concepziun da l'uffizi da derschadra e da derschader prevesa plazzas parzias en uffizi principal, s'impona questa soluziun er per l'actuariat.

a) Situaziun da partenza

Pervi da la regulaziun en la nova constituziun basegna la lescha d'incompatibilitad – ch'è dentant anc en vigur – ina revisiun. Ultra da las disposiziuns dal dretg constituziunal reglan l'art. 3 e 4 LInc las incompatibilitads per uffiziantas, uffiziants, emploiadas ed emploiads chantunals. Tenor quai na dastgan persunas emploiadas tar il chantun en uffizi cumplain (grad d'occupaziun d'almain 50%) betg esser a medem temp commembras u commembers da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa. Ulteriuras incompatibilitads dal dretg da persunal po il cussegl grond prevair en ordinaziuns.

b) Propostas da soluziun

Er sche las actuaras ed ils actuars coopereschan mo minimalmain a la procedura da decisiun, als pervegn tuttina ina gronda responsabladad che po er chaschunar conflicts d'interess. Spezialmain areguard la tscherna da la formulaziun u areguard la densitad da la motivaziun exista ina tscherta libertad da decider. Perquai ston vegnir fixadas disposiziuns d'incompatibilitad er per las actuaras e per ils actuars.

Imaginabels èn ils suandants models da soluziun:

- Applitgabras èn las medemas disposiziuns sco per las derschadras e per ils derschaders. Uschia fissi da princip exclus da lavurar accessoriain sco advocata u sco advocat. Questa soluziun ha il dischavantatg ch'igl èn imaginablas occupaziuns accessorias, tar las qualas la problematica da la cumpatibilitad cun l'uffizi da derschadra u da derschader resp. cun l'actuariat n'è betg la medema.
- Catalog cun occupaziuns accessorias permessas u exclusas. Areguard lur cumpatibilitad cun la lavur sco actuara u sco actuar stuessan vegnir discutadas en quest connex cunzunt occupaziuns accessorias sco la lavur sco advocata u sco advocat, l'uffizi da derschadra u da derschader, la lavur administrativa, la lavur en autoritads communalas, cirquitalas u districtualas e l'actuariat tar in'otra dretgira.
- Obligaziun da dumandar ina permissiun (cun u senza exclusiun d'activitads spezialas). Ultra da quai pudess vegnir relaschada ina regulaziun legala generala da las normas per il giudicament (p.ex. adempliment illimità da las obligaziuns d'uffizi, l'indipendenza e la reputaziun da la dretgira).

c) Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts beneventa ch'i vegnan stgaffids pensums parzials en l'actuariat. La concepziun da questas plazzas parzias duai dentant da princip vegnir surlaschada a las dretgiras per satisfacer a cas singuls. En quest connex duai dentant vegnir guardà ch'i vegnia observà in grad d'occupaziun minimal da 50 – 60%. Areguard las occupaziuns accessorias vegn proponì da reglar en la lescha ils cas previsibels che pudessan chaschunar conflicts d'interess, per uschia porscher segirezza giuridica a las personas pertutgadas. Latiers sto vegnir resguardà ch'il senn da plazzas parzias n'è da princip betg quel d'exercitar anc ulteriuras occupaziuns accessorias pajadas.

Tenor l'avis da la cumissiun pon las reglas esser las suandantas:

– **Lavur da derschadra u da derschader**

I vegn da princip exclus ch'i vegnia lavurà a medem temp sco derschadra u sco derschader, cunquai che la parita da l'implitgadedad è evidenta. Difficultads pon resultar spezialmain là, nua che questas duas funcziuns vegnan exercitadas a la medema dretgira, u sche las duas dretgiras èn colliadas ina cun l'autra a moda ierarchica.

– **Lavur sco advocata u sco advocat**

Tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts na duai la lavur sco advocata u sco advocat betg vegnir esclusa en general. Cunquai che las actuaras ed ils actuars che lavuran sco advocatas u sco advocats gjaudan dentant eventualmain in tschert avantatg dal lieu che pudess evocar l'impressiun da l'implitgadedad, sch'els sa preschentan davant la "atgna" dretgira, sto quai vegnir exclus tras lescha.

– **Lavur administrativa**

Cunzunt tar l'administraziun e tar la dretgira administrativa sa cruschen las tematicas, uschia ch'ina occupaziun sco actuara u sco actuar a la dretgira administrativa ed a medem temp sco emploiada u sco emploià da l'administraziun chantunala sto da princip vegnir esclusa. Tar la dretgira chantunala è il privel main grond che las tematicas sa cruschian e ch'i dettia uschia in conflict d'interess. Il medem vala per la lavur en autoritads communalas u en l'administraziun communalas. En cas d'ina fusiun duess plitost vegnir desistì da tscherner differentas regulaziuns tut tenor partizium.

Tenor l'avis da la regenza duain aspects dal dretg da personal per las collavuraturas e per ils collavuratur da las dretgiras (actuariat e chanzlia) mo vegnir reglads, sche quai è necessari. Da princip duai vegnir rinvià sco fin uss al dretg chantunal da personal.

Maximas:

- **Per las actuaras e per ils actuars pon vegnir stgaffids pensums parzials; la concepziun concreta vegn dentant surlaschada a las dretgiras. Per regla sto vegnir previs ina dimensiun d'occupaziun minimala da 50 – 60%.**
- **Occupaziuns accessorias èn da princip suttamessas ad in'obligaziun da dumandar ina permissiun; singuls champs da lavur vegnan dentant exclus explicitamain tras la lescha.**

8.4. Actuaras ed actuars ad hoc

Spezialmain a la dretgira chantunala è actualmain engaschà in grond dumber d'actuaras e d'actuars ad hoc. Quels occupan ca. 200 – 300 pertschient da plazzas. Per la dretgira èn els interessants cunzunt per ponderaziuns finanzialas ed els pon vegnir engaschads tut tenor basegn. L'occupaziun d'actuaras e d'actuars ad hoc serva dentant er a la scolaziun da giuristas e da giurists giuvens. Sut l'aspect d'ina clera regulaziun areguard las incumpatibilitads e las occupaziuns accessorias d'actuaras e d'actuars sto questa dumonda vegnir tematisada er tar las actuaras e tar ils actuars ad hoc. Per ellas e per els ston – tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts – da princip valair las medemas regulaziuns sco per las actuaras e per ils actuars regulars. Uschia dastgan er las advocatas ed ils advocats che lavuran sco actuaras ed actuars ad hoc da princip betg pli sa preschentar davant la "atgna" dretgira. I duess dentant esser premiss che las dretgiras engaschian las actuaras ed ils actuars cun ina tscherta regularitad. Per che questa regulaziun possia er vegnir fatga valair, sto vegnir publitgada ina glista dals nums da las actuaras e dals actuars ad hoc che vegnan engaschads regularmain.

Maximas:

- **Per las actuaras e per ils actuars ad hoc valan las medemas regulaziuns areguard l'incumpatibilitad e las occupaziuns accessorias sco per las actuaras e per ils actuars regulars.**
- **La glista da las actuaras e dals actuars ad hoc che vegnan engaschads regularmain sto vegnir publitgada.**

9. Lingua giudiziala

9.1. Cundiziuns giuridicas generalas

La nova constituziun chantunala rinforza la trilinguitad chantunala – e spezialmain las duas linguas minoritaras – sin tut ils stgalims. En quest connex è vegnì desisti sapientivamain da menziunar l'aspect da la lingua giudiziala sco part da la lingua uffiziala. Anzi ston las regulaziuns correspondentas vegnir relaschadas sin il stgalim da la lescha.

Spezialmain cun la ratificaziun da la charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras l'onn 1997 è la Svizra s'obligada da promover il diever da linguas regiunalas u minoritaras (en il cas da la Svizra: rumantsch e talian) tranter auter er en il sector da la giustia. La Svizra sto perquai applitgar almain 35 paragrafs u alineas or dal catalog da mesiras, inclusiv in tschert dumber da mesiras stringentas or d'in "sector central".

Suenter l'emprim rapport naziunal da la Svizra davart l'applicaziun da la charta ha il comité dals ministers dal cussegl da l'Europa cusseglià il november 2001 tranter auter da relaschar ina legislaziun executiva tar l'art. 70 al. 2 CF e da far tut ils sforzs pussaivels per dismetter las restricziuns giuridicas e praticas per il diever dal rumantsch e dal talian davant las dretgiras en il chantun Grischun. Questa recumandaziun è vegnida repetida suenter il segund rapport naziunal.

9.2. Situaziun actuala

Tenor l'art. 3 al. 1 CC èn il tudestg, il rumantsch ed il talian las linguas chantunalas ed uffizialas equivalentas; quai vala er per las dretgiras chantunalas (cf. art. 28 OGDC ed art. 20 LDA). Inoltraziuns pon pia vegnir fatgas en tut las trais linguas uffizialas chantunalas. Tar la dretgira administrativa è mo il tudestg er lingua da tractativa; là vegnan eventualmain consultads translaturas u translatur (art. 13 OOG). L'exemplar cun la sentenza vegn tramess a domaduas dretgiras mo per tudestg; per partidas en la part taliana dal pajais vegn agiuntada ina translaziun taliana (art. 28 OGDC resp. art. 14 OOG). Per la vigur legala è decisiv il text tudestg. En la pratica vegnan las sentenzias redigidas gia pli ditg directamain per talian. Cumbain ch'igl è giuridicamain pussaivel, vegnan fatgas fitg darar inoltraziuns per rumantsch.

Nagina regulaziun n'enconuscha il dretg chantunal per la lingua uffiziala dals districts. En la pratica s'orienteschan las dretgiras a las linguas uffizialas communalas en il circol da dretgira. La regulaziun mancanta n'ha fin uss strusch chaschunà problems en la pratica.

Ils circuls fixeschan lur lingua uffiziala resp. lur linguas uffizialas en cooperaziun cun il chantun (art. 3 al. 3 CC). Differents circuls han ina disposiziun correspundenta en lur constituziun circuitala.

Il dretg chantunal na fixescha betg ils criteris, tenor ils quals la lingua da procedura sto vegnir fixada en circuls da dretgira plurilings. Quai n'ha fin uss betg chaschunà problems en la pratica.

9.3. Cumparegliaziun interchantunala

Mo il chantun Berna fixescha la lingua uffiziala dals districts administrativs en la constituziun chantunala. Ils chantuns Friburg e Vallais prevesan mo las linguas uffizialas chantunalas en la constituziun. En domadus chantuns vegn en general applitgà sin l'emprim plaun il princip territorial, dentant senza che l'attribuziun fiss reglada en in relasch chantunal. Plinavant han tut ils chantuns disposiziuns legalas davart las enconuschientschas linguisticas da las derschadras e dals derschaders resp. concernent il resguard da las minoritads linguisticas.

En tut ils chantuns bilings vegn reglada la lingua da procedura en la lescha. Davant autoritads chantunalas u sch'il chantun è la cuntrapartida, pon personas privatas tscherner libramain la lingua uffiziala. En ils chantuns Berna e Friburg è decisiva – per la dretgira e per las partidas – la lingua uffiziala respectiva per la procedura da las emprimas instanzas; en il chantun Vallais pon vegnir duvradas domaduas linguas uffizialas chantunalas davant la dretgira circuitala e davant la dretgira districtuala. La dretgira fa diever da la lingua uffiziala respectiva. Cuntrari al chantun Berna – che parta da l'egualitad da las duas linguas uffizialas en ils territoris bilings (district administrativ da Bienna) – vala en il chantun Friburg in princip territorial relativamain inflexibel; la lingua da procedura è per regla per domaduas varts la medema (partidas e dretgira). En circuls bilings sa drizza la lingua tenor las personas pertutgadas (en proceduras civilas è quai la lingua da l'atgisada u da l'atgisà resp. da l'opponenta u da l'opponent, en la procedura penala quella da

l'inculpà ed en la procedura administrativa quella da la partida privata). Cun il consentiment da tut las partidas èsi pussaivel da far excepziuns. En la procedura da meds legals sa drizza la lingua tenor la decisiun contestada.

9.4. Propostas da soluziun pussaivlas

Tar las propostas da soluziun sa tschentan duas dumondas. Dal puntg da vista formal sto vegnir respundì, sch'ina eventuala regulaziun duai succeder en il rom da la refurma da la giustia u tras il relasch d'ina lescha chantunala da linguas.

Dal puntg da vista dal cuntegn sto vegnir chattada ina soluziun che tegna quint il meglier da la pasch linguistica actuala. Quai dastgass esser il cas il meglier cun ina regulaziun liberala analogamain a las regulaziuns dals chantuns Berna (district administrativ biling da Bienna) e Vallais.

9.5. Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts è da l'avis che la pratica actuala duess vegnir mantegnida. Cunquai che l'art. 3 al. 1 CC po vegnir applitgà directamain, èn ulteriuras regulaziuns legalas betg necessarias en il rom da la refurma da la giustia. Fin uss han pudì vegnir schliads ils problems ch'èn resultads er senza ina regulaziun en la lescha.

Maxima:

- **En il rom da la refurma da la giustia vegn desisti da reglar la lingua giudiziala en la lescha.**

10. Elements per accelerar la procedura e per limitar ils custs

Cunzunt cun dus elements po vegnir accelerada la procedura e pon eventualmain vegnir reducids ils custs per il chantun, numnadamain cun desister da motivar en scrit la sentenza e cun reducir il collegi giuditgant.

10.1. Renunzia da la motivaziun

a) Dretg vertent

Il dretg chantunal prescriba en tut ils cas ina motivaziun en scrit. Per sentenzias che pon vegnir recurridas al tribunal federal resulta questa obligaziun er or dal dretg federal.

En differents chantuns datti la pussaivladad da renunziar da motivar la sentenza, spezialmain tar las dretgiras d'emprima istanza.

b) Concepziun pussaivla

In soluziun pussaivla è quella da trametter a las partidas mintgamai ina communicaziun dispositiva cun ina curta motivaziun. Sin basa da questa motivaziun pon las partidas alura decider, sch'ellas vulan desister d'ina sentenza en scrit u betg. Sin basa dals custs da procedura pli pitschens vegniss stgaffi in impuls per renunziar a la motivaziun da la sentenza. Tenor l'avis da la cumissiun stuess questa renunzia er cumpigliar la renunzia al diever d'in med legal.

c) Facit

Sch'i vegn desisti da motivar en scrit la sentenza, po quai effectuar in tschert respargn da lavur. Sch'igl è pussaivel da desister d'ina motivaziun tar las sentenzias chantunales d'istanza superiura, vegn per gronda part reglà tras ils dretg federal; questa regulaziun na tutga betg a la cumpetenza chantunala. *De lege lata* pon ils chantuns prevair da renunziar ad ina motivaziun en il dretg penal, e quai – tenor la nova lescha federala davart il tribunal federal – en general. Co che questa regulaziun vegn a sa preschentar en las proceduras federalas vegnintas, n'è betg anc cler. En vista a questa intschertezza recumonda la cumissiun d'expertas e d'experts da spetgar il svilup sin plaun federal e d'eventualmain alura adattar las regulaziuns chantunales.

La regenza vul ch'i vegnia stgaffida la pussaivladad da renunziar ad ina motivaziun en il rom ch'è admissibel areguard il dretg federal.

Maxima:

- **La pussaivladad da renunziar ad ina motivaziun vegn introducida en il rom ch'è admissibel areguard il dretg federal.**

10.2. Grondezza dal collegi giuditgant

a) Dretg vertent

La dretgira chantunala nominescha – sin basa da prescripziuns legalas (art. 2 OGDC) – ina chombra civila, ina chombra penala ed ina chombra da surveglianza da la giustia, las qualas sa radunan mintgamai en tschintg, sco er la giunta da la dretgira chantunala, la chombra penala per giuvenils e la chombra da recurs, las qualas sa radunan mintgamai en trais. La PC e la PP reglan mintgamai la cumpetenza da la chombra resp. da la giunta (cf. giunta 2).

La dretgira administrativa s'organisescha en quatter chombras da differentas tematicas. La grondezza dal collegi giuditgant sa drizza tenor l'art. 5 OOG. Tar chaussas en disputa d'impurtanza fundamentala u d'impurtanza speziala sa raduna la dretgira administrativa en tschintg (regla: trais commembras e commembers en uffizi cumplain e dus en uffizi accessori). En ils ulteriurs cas decida ella en trais (ina commembra u in commember en uffizi cumplain e duas commembras u dus commembers en uffizi accessori). Cas ch'èn evidentamain inadmissibels u betg motivads po la presidenta sco derschadra singula u il president sco derschader singul refusar a la dretgira cun inditgar la pussaivladad da recurs.

b) Concepziun pussaivla

ba) Chombra da tschintg/ chombra da trais

Pli grond ch'il collegi giuditgant è e pli grond ch'ils custs èn. La cumissiun d'expertas e d'experts è da l'avis ch'ina chombra da trais duai decider per regla; sulettamain en cas da sentenzias fundamentalas duai decider ina chombra da tschintg.

bb) Cumpetenzas da derschadra singula u da derschader singul

En cas simpels vegn er en dumonda ina cumpetenzza da derschadra singula u da derschader singul, p.ex. en cas d'ina pitschna valur en disputa, premess ch'i na stoppian betg vegnir decididas dumondas giuridicas d'impurtanza fundamentala.

c) Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts s'exprima per ina grondezza flexibla dal collegi giuditgant. Quai po vegnir giustifitgà cunzunt perquai ch'i dat ina professiunalisaziun pervi da la midada a derschadras ed a derschaders unicamain en uffizi cumplain e principal. Plinavant recumonda ella d'introducir cumpetenzas da derschadra singula u da derschader singul; ma ils cas ston vegnir definids conscienziusamain. Per quels cas ch'èn gia oz en la cumpetenzza da derschadras singulas u da derschaders singuls duai questa cumpetenzza vegnir mantegnida.

Maximas:

- **La grondezza dal collegi giuditgant vegn flexibilisada tras quai che la dretgira po fixar la grondezza en il rom da las disposiziuns legalas:**
 - per regla ina chombra da trais;
 - per cas d'impurtanza fundamentala ina chombra da tschintg.
- **En tscherts secturs po la lescha plinavant prevair directamain ina cumpetenzza da derschadra singula u da derschader singul ubain in'occupaziun en tschintg.**

11. Realisaziun processuala da la giurisdicziun costituziunala

L'art. 55 CC extenda la giurisdicziun costituziunala e dat la cumpetenzza a la dretgira administrativa. Igl è chausa dal legislatur da reglar ils detagls.

La giurisdicziun costituziunala po vegnir concepida ubain sco sistem "concentrà" ubain sco sistem "diffus". En cas da l'uschenumnà sistem concentrà po sulettamain la dretgira administrativa giuditgar reprimandas costituziunalas. En cas dal sistem diffus, che predominescha en Svizra, han – cun resalva d'in recurs a la dretgira administrativa – er auters organs il dretg da far quai. L'art. 55 CC na pretenda betg stringentamain la cumpetenzza exclusiva da la dretgira administrativa, el n'excluda dentant er betg quella. Perencunter n'èsi betg pussaivel da delegar definitivamain – en il senn d'ina excepziun – il giudicament da reprimandas costituziunalas ad in'otra instanza (p.ex. a la regenza).

11.1. Controlla concreta da las normas

Cun la controlla concreta da las normas vegnan examinadas violaziuns da la constituziun en il rom d'in cas d'applicaziun concret en il senn d'ina controlla d'in act singul. L'object da contestaziun è la decisiun concreta.

a) Dretg vertent

Gia avant che la nova constituziun chantunala è entrada en vigur avevan las burgaisas ed ils burgais differents meds legals per reprimandar violaziuns da la constituziun en il cas

singul concret. La violaziun da la constituziun represchenta numnadamain in cas d'applicaziun da violaziuns da dretg che pon vegnir fatgas valair en la procedura da giurisdicziun entaifer l'administraziun cun in recurs tar il departament superiur resp. tar la regenza (art. 15 ss. LPAC) sco er ordaifer l'administraziun cun in recurs a la dretgira administrativa (art. 13 LDA). En quest connex sa referescha l'examinaziun da la constituziunalitad sulettamain a las relaziuns spezialas dal cas che sto vegnir tractà. Las autoritads administrativas n'han – nun ch'ina violaziun da dretg saja greva ed evidenta – betg il dretg d'examinar la legalitad d'ina lescha chantunala. Er en il sectur dal dretg penal e dal dretg civil po la violaziun da dretgs constituziunals en l'applicaziun dal dretg vegnir reprimandada en il rom dals meds legals ordinaris.

b) Concepziun pussaivla

Areguard la controlla concreta da las normas pari d'esser raschunaivel da star tar il sistem vertent. Tut las dretgiras – er dretgiras civilas e penals – èn obligadas d'examinar ch'il dretg ch'ellas applitgeschan (entaifer ils cunfins da l'art. 191 CF) correspundia al dretg superiur e spezialmain a la constituziun. In model da concentraziun en quel senn che mo la dretgira administrativa fiss cumpetenta per ina tala examinaziun, chaschunass che la via dals meds legals vegniss dividida a moda problematica e betg pratitgbla.

Sa basond sin l'art. 55 al. 2 CC po er vegnir recurri tar la dretgira administrativa cunter decisiuns en dispitas da dretg public, tar las qualas il recurs da dretg administrativ è exclus; quai dentant mo per reprimandar la violaziun da dretgs constituziunals e da dretgs politics.

Il chantun po fixar libramain las premissas da legitimaziun per las proceduras chantunalas. Da princip existan trais pussaivladads per circumscriber la legitimaziun: pli stretg ch'il dretg federal, pli vast che quel u analogamain a quel. Cun l'introducziun da la giurisdicziun constituziunala tenor l'art. 55 CC ha la dretgira administrativa inizià ina midada da la pratica en quest regard. Cuntrari a la giurisdicziun da fin uss (ed er a la regulaziun dal dretg federal) – che pretenda anc in interess legitim per tscherts secturs – basta da nov in interess da contestaziun effectiv (factic). Tar la controlla concreta ed abstracta da las normas vala uschia en l'avegnir ina regulaziun unitara per la legitimaziun. Questa novaziun vegn mantegnida.

Sco sin plaun federal s'imponi da concepì il recurs constituziunal sco med legal cassatoric, en mintga cas cunter conclus da la regenza u dal cussegl grond. Cunquai ch'i sa tracta qua il pli da dumondas politics cun ina libertad da decider, na fiss in med legal refurmatoric strusch il dretg.

c) Facit

Tar la controlla concreta da las normas na vesa la cumissiun d'expertas e d'experts nagin basegn d'agir, cunquai che quella vegn pratitgada gia oz. In "monopol" da la dretgira administrativa en quest sectur na fiss betg adequat. Pervi da la natira speziala dal recurs constituziunal duai la legitimaziun vegnir fatga dependenta d'in interess legitim. En quest connex vegn il recurs constituziunal concepì da princip sco med legal cassatoric.

Maximas:

- **En il sectur da la controlla concreta da las normas succeda la giurisdicziun costituziunala sco fin uss en il rom dals meds legals chantunals ordinaris.**
- **La legitimaziun per far in recurs costituziunal premetta in interess effectiv.**
- **Il recurs costituziunal spezial ha da princip mo in effect cassatoric.**

11.2. Controlla abstracta da las normas

Cun la controlla abstracta da las normas vegnan examinadas – independentamain d'in cas d'applicaziun concret – violaziuns da la costituziun che resultan directamain da la disposiziun legala. L'object da contestaziun è il relasch.

a) Dretg vertent

Il dretg da la controlla abstracta da las normas è chausa da la regenza. En il rom dal recurs costituziunal examinescha ella relaschs illegals da vischnancas e d'autras corporaziuns da dretg public chantunal resp. d'instituts autonomi da dretg public chantunal areguard lur cumpatibilitad cun la costituziun (art. 28 ss. LPAC). Il med legal n'è betg lià vi d'in termin. L'examinaziun da la costituziunalitad sa referescha a tut las constellaziuns imaginablas da l'applicaziun da la norma giuridica contestada. Ordinaziuns e leschas chantunalas anticonstituziunalas na pon betg vegnir abolidas.

b) Concepziun pussaivla

Tras la nova costituziun vegn extendida la pussaivladad da la controlla abstracta da las normas sin ils relaschs chantunals. En connex cun la concepziun dal med legal ston vegnir decididas las suandantas dumondas:

– Cumpetenzza

La cumpetenzza po esser ubain tar la regenza sco emprima istanza ubain directamain tar la dretgira administrativa. Sin basa da ponderaziuns statalpoliticas duai il pli pussaivel vegnir evità che decisiuns da la regenza pon vegnir contestadas tar la dretgira administrativa. Mo tar decisiuns d'impurtanza politica ha quai in senn che la regenza decida l'emprim.

Per distgargiar la regenza sto vegnir desistì da la pussaivladad da far recurs tar la regenza tar decisiuns davart la costituziunalitad da relaschs communal. Uschenavant che relaschs èn suttamess a l'approvaziun da la regenza (p.ex. costituziun communal, lescha da taglia), sto l'emprim esser avant maun ina tala approvaziun per ch'il relasch possa vegnir contestà tar la dretgira administrativa. Uschia pon vegnir cumbinadas la via d'approvaziun e la via dals meds legals.

Er tar la contestaziun da relaschs chantunals para ina cumpetenzza directa da la dretgira administrativa d'esser raschunaivla.

– Termin

Fin uss n'è la procedura da las controllas abstractas da las normas betg liada vi d'in termin. La dretgira administrativa ha surpiglià questa soluziun fixond ella en la pratica da la giurisdicziun costituziunala.

La regulaziun chantunala vertenta, tenor la quala la controlla abstracta da las normas po vegnir pretendida da tut temp, na satisfa betg en vista a la pratica dal tribunal federal. Cunter la decisiun chantunala en la procedura da la controlla abstracta da las normas po numnadamain mo vegnir fatg recurs tar il tribunal federal svizzer, sche la procedura è vegnida introducida entaifer il termin ch'è usità per il med legal dapi l'entrada en vigur dal relasch. Pli tard po mo pli l'istanza chantunala da controlla senza far in recurs da dretg public cunter la sentenza chantunala pervi da violaziun da dretgs costituziunals, p.ex. pervi da refusa da l'attenziun giuridica u pervi d'arbitrariadad. Or da l'istorgia dals origins da la nova costituziun chantunala resulta dentant cleramain ch'igl era previs d'adattar e d'armonisar la giurisdicziun costituziunala chantunala cun la giurisdicziun costituziunala sin plaun federal.

– **Legitimaziun**

Tenor la pratica dal tribunal federal ston ins mo esser pertutgà virtualmain. Igl è raschunaivel da prevair la medema premissa da legitimaziun en la procedura chantunala sco fin uss.

– **Natira giuridica**

Er la decisiun en il rom da la controlla abstracta da las normas po mo esser da natira cassatorica (sco fin uss l'art. 31 LPAC). I n'è betg chausa da la dretgira administrativa da relaschar leschas a la piazza dal legislatur chantunal u communal.

c) Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts considerescha ch'i saja raschunaivel d'introducir in termin en connex cun la controlla abstracta da las normas. Ella s'exprima da princip per la dretgira administrativa sco directamain cumpetenta per examinar relaschs communal, sche la regenza na vul betg mantegnair sia cumpetenza (cun la pussaivladad da recurrer tar la dretgira administrativa). Plinavant duess vegnir pretendi in interess legitim per la legitimaziun da far in recurs costituziunal tenor l'art. 55 al. 2 CC.

La regenza va d'accord cun la proposta da la cumissiun d'expertas e d'experts.

Maximas:

- **La controlla abstracta da las normas per relaschs chantunals e communal vegn fatga unicamain da la dretgira administrativa.**
- **Er en il rom da la controlla abstracta da las normas sto il recurs costituziunal succeder entaifer in termin per il med legal.**

11.3. Ulteriurs puncts

a) Recurs pervi da violaziun da dretgs politics

Tenor il dretg vertent giuditgescha la regenza differents recurs en il sector d'elecziuns e da votaziuns (art. 95 ss. LDP ed art. 13 lit. f LDA). Tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts duai vegnir mantegnida la cumpetenza da la regenza tar recurs cunter il dretg da votar. Cunter sias decisiuns po – tenor la costituziun chantunala – vegnir recurri da

nov tar la dretgira administrativa. Exceptada da quai è la decleranza da nunvalaivladad d'ina iniziativa dal pievel sin plaun chantunal. Sin basa da l'art. 14. al. 3 CC po il conclus dal cussegl grond correspudent vegnir contestà tar la dretgira administrativa.

b) Recurs pervi da violaziun dal dretg surordinà

Tenor il text da l'art. 55 al. 2 cifra 1 CC po mo vegnir reprimandada la violaziun da dretgs costituziunals e politics e da la vigur derogatoria dal dretg federal. Sch'in relasch communal cuntradi al dretg chantunal, na pudess quai betg vegnir reprimandà. Latiers dastgassi sa tractar d'in sbagli. En concordanza cun il recurs da dretg costituziunal vertent (art. 26 ss. LPAC) fissi perquai permess e cunvegnent d'admetter er la reprimanda da la violaziun dal dretg chantunal. Per motivs da clerezza stuess quai vegnir fixà expressivamain en la lescha.

c) Recurs pervi da violaziun da l'autonomia

Plinavant sa tschenta la dumonda, sche persunas privatas èn legitimadas da far in recurs pervi da violaziun da l'autonomia. La cumissiun d'expertas e d'experts è da l'avis ch'il recurs autonom pervi da violaziun da l'autonomia communal na duai sco fin uss betg vegnir admess per persunas privatas.

Maximas:

- **La cumpetenzza d'emprima istanza da la regenza tar recurs cunter il dretg da votar resta.**
- **Cun il recurs costituziunal po er vegnir reprimandada la violaziun dal dretg chantunal tras in relasch communal.**
- **Da princip n'èn persunas privatas betg legitimadas da reprimandar ina violaziun da l'autonomia.**

d) Termins per meds legals

En il rom da l'examinaziun da l'urden giuridic per al adattar a la nova orientaziun da la giurisdicziun administrativa sco er da la garanzia limitada da la via giudiziala sto il dretg chantunal er vegnir examinà areguard ad in'unificaziun dals termins.

La cumissiun d'expertas e d'experts è da l'avis da fixar ils termins per meds legals en il dretg administrativ da princip a 30 dis. Quai corresponda a las directives dal dretg federal en il dretg fiscal ed en il dretg d'assicuranza sociala. Ina tala unificaziun è en l'interess da las persunas che tschertgan dretg e dal stadi da dretg, perquai ch'ina funtauna da sbagls processuals po vegnir liquidada u almain reducida uschia. Il retardament ch'è collià cun quai n'ha tut en tut strusch ina impurtanza decisiva. Disposiziuns divergentas – sco en il dretg da submitziun che prevesa in termin pli curt da 10 dis – restan resalvadas. Il dretg federal enconuscha er termins pli lungs (uschia p.ex. mintgamai 3 mais en l'art. 104 LAM ed en l'art. 106 LAA; cf. explicaziuns davart l'art. 52 S-LGA).

Sin fundament da la revisiun currenta da la procedura civila e penala sin plaun federal (cf. il punct I.4.2.b qua surwart) ha la cumissiun d'expertas e d'experts renunzià da prender per mauns quest giavisch er en il sector dal dretg civil e dal dretg penal.

Maximas:

- **Ils termins per meds legals en proceduras da dretg public vegnan unificads. Il termin ordinari duai importar 30 dis. Termins divergents pli curts duain vegnir fixads a 10 dis.**
- **I vegn renunzià d'unifitgar ils termins per meds legals en proceduras civilas e penalas.**

12. Competenza da la dretgira superiura resp. da la dretgira chantunala en chaussas civilas e penalas

12.1. Giurisdicziun civila

a) Dretg vertent

Ultra dals cas da prorogaziun (art. 21 PC) che n'existan strusch pli en la pratica prevesa il dretg chantunal mo en paucs secturs la dretgira chantunala resp. la giunta da la dretgira chantunala sco competenta en emprima istanza (p.ex. en il sector da la LCI, da la LAC, da la LCart e.u.v.). Durant ils ultims onns ha la dretgira chantunala pudì registrar en media l'entrada da duas fin trais chaussas civilas d'emprima istanza per onn.

b) Concepziun pussaivla

En il rom da la refurma da l'organisaziun giudiziala federala èsi previs ch'ils chantuns ston da princip crear ina istanza da recurs per chaussas civilas. Il proxim temp vegn il Grischun pia ad esser obligà da concepir la dretgira chantunala da princip sco istanza da recurs e da spustar sias cumpetenzas d'emprima istanza sin las dretgiras districtualas.

En il rom da la revisiun totala da l'organisaziun giudiziala federala duain er vegnir abolids ils limits da la valor en disputa per il recurs al tribunal federal. L'autezza exacta n'è anc betg fixada.

c) Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts beneventa questa novaziun, damai ch'i vegn uschia stgaffida ina pussaivladad da recurs supplementara per la persuna che tschertga dretg. En il rom da la realisaziun legislativa da la refurma da la justia sto uss vegnir chattada ina formulaziun averta, per ch'i na stoppian vegnir fatgas naginas adattaziuns suenter l'entrada en vigur dal dretg federal. La pussaivladad da la prorogaziun duai vegnir abolida pervi da sia pitschna impurtanza pratica.

Areguard las adattaziuns dals limits da la valor en disputa concluda la cumissiun da spetgar fin ch'il dretg federal è entrà en vigur e d'examinar alura las consequenzas per las pussaivladads chantunalas da recurs.

Maximas:

- **La dretgira superiura resp. la dretgira chantunala sto vegnir concepida en chaussas civilas sco pura istanza da recurs, uschenavant ch'il dretg federal na prescriba betg ina suletta istanza chantunala.**
- **La prorogaziun tenor l'art. 21 PC sto vegnir abolida pervi da sia pitschna impurtanza pratica.**
- **Per il mument vegnan laschads ils limits da la valur en dispita sco ch'igl èn, fin che las disposiziuns federalas èn fixadas.**

12.2. Giurisdicziun penala

a) Dretg vertent

Il dretg vertent prevesa en l'art. 45 e 46 PP mo en paucs secturs la dretgira chantunala sco cumpetenta en emprima istanza. Ils cas d'applicaziun principals èn en quest connex crims ch'èn smanatschads da chasaforz da dapli che tschintg onns. Cunquai che la cumpetenzza sa drizza tenor la smanatscha da chasti da l'act penal e betg tenor il chasti che vegn concretamain en consideraziun, sto la dretgira chantunala er giuditgar en emprima istanza blers cas plitost levs. En tut èn quai 30 – 40 cas per onn en media.

b) Concepziun pussaivla

Sco en chaussas civilas èsi – en il rom da la revisiun da l'organisaziun giudiziala federala – er planisà en chaussas penalas ch'ils chantuns ston prevair obligatoriamain ina procedura da meds legals. La regenza propona da far questas midadas en il rom da l'adattaziun a la part generala dal CP e da delegar ils cas penals d'emprima istanza sin las dretgiras districtualas.

c) Facit

La cumissiun d'expertas e d'experts beneventa la proposta da concepì la dretgira chantunala sco istanza da recurs en chaussas penalas.

Maxima:

- **La dretgira superiura resp. la dretgira chantunala sto er vegnir concepida en chaussas civilas sco pura istanza da recurs.**

III. PROPOSTAS DA REVISIUN

1. Concepziun formala dal project

1.1. Concept da norma areguard il stgalim da la legislaziun e l'organ da regulaziun

Tar il project da la refurma da la giustia sa tschenta la dumonda da la cunfinaziun dals stgalims da la legislaziun en moda atipica, perquai ch'i na sa tracta betg mo dal dretg *stgalim* da regulaziun, mabain er dal dretg *organ* da regulaziun. Pervi dal dretg d'auto-nomia e da l'indipendenza da las dretgiras sa tschenta pervi da quai la dumonda en il sector da la giustia, sche la regenza u *la dretgira* duai vegnir autorisada da relaschar in'ordinaziun. En quest connex stat forsia l'aspect da la separaziun resp. da la restricziun da las pussanzas pli fitg en il center che tar la "moda classica" da formular la dumonda. Partind dals princips sa tschenta en connex cun la refurma da la giustia en divers secturs la dumonda sin il stgalim da la legislaziun (constituziun, lescha u ordinaziun). En cas ch'ina regulaziun è admissas en in'ordinaziun, vali plinavant da fixra l'organ da regulaziun adattà (parlament, regenza u dretgira). Tar singuls aspects sa tschenta ultra da quai la dumonda, sch'ina regulaziun general-abstracta saja insomma necessaria u sch'i possa u duaja vegnir mintgamai decidì en il cas singul.

La cumissiun d'expertas e d'experts è sa stentada da tscherner mintgamai il stgalim il pli bass pussaivel e da tegnair uschia quint da l'aspect d'essenzialisar e da flexibilisar la legislaziun e l'applicaziun dal dretg (EFLAD). La norma ed il cunfin ha furmà l'art. 31 CC, tenor il qual tut las disposiziuns impurtantas ston vegnir relaschadas en furma d'ina lescha. En quest connex qualifitgescha l'alea 2 cifra 5 ils princips da l'organisaziun e da las incumbensas da las autoritads e da las dretgiras. Sche quai pareva d'esser necessari pervi da motivs da la segirezza giuridica u da la trasparenza, è la cumissiun excepziunalmain divergiada dals princips da l'EFLAD ed ha integrà ina disposiziun en in relasch u reglà sin in stgalim pli aut (constituziun empè da lescha u lescha empè d'ordinaziun).

1.2. Revisiun parziala da la constituziun chantunala

En il rom da las tractativas da la revisiun totala da la constituziun chantunala ha il cus-segl grond renunzià intenziunadamain l'onn 2002 d'anticipar il project da la refurma da la giustia e da midar l'organisziun da las dretgiras cun la nova constituziun. Tuttina ha la cumissiun d'expertas e d'experts empruvà da renunziar ad in'adattaziun da tala. Però èsi sa mussà ch'in pèr maximas essenzialas n'han betg ina basa sufficiente dal dretg constituziunal (cf. las explicaziuns tar ils singuls artitgels). Ina revisiun parziala è pervi da quai inevitabla, tant pli che la concepziun proponida da las dretgiras chantunals pretenda in'adattziun dal cuntegn da singulas disposiziuns constituziunalas.

Perquai che la constituziun sto en mintga cas vegnir suttamessa ad ina revisiun parziala, propona la cumissiun per motivs da la segirezza giuridica ulteriuras adattaziuns da la constituziun per evitar eventuals problems d'interpretaziun che resultan d'ina regulaziun en il text giuridic.

En cas d'ina eventuala fusiun da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa sto la constituziun chantunala medemamain vegnir adattada.

1.3. Revisiun totala da la lescha costituziunala da las dretgiras (DG 310.000)

L'organisaziun da las dretgiras è reglada en il dretg vertent mo en ina dimensiun minimala en quai che riguarda la lescha in senn formal. Da princip resulta l'organisaziun da las dretgiras superiuras actualmain d'ordinaziuns dal cussegl grond (OGDC, OOG); quai cuntradi a las regulaziuns en l'art. 31 al. 2 cifra 5 CC. La cumissiun d'expertas e d'experts ha profità da l'ocasiun da concepir totalmain da nov il sectur da l'organisaziun da la dretgira en quai che concerna la furma e d'al metter sin ina basa legala sufficiente.

Uschia vegnan las disposiziuns d'ordinaziun vertentas che concernan l'organisaziun da la dretgira e che ston vegnir relaschadas – tenor la nova costituziun chantunala – sin il stgalim da la lescha transferidas en il sboz per ina lescha davart l'organisaziun giudiziala (S-LOG). Quai vala er per la regulaziun davart las dretgiras districtualas. En quest regard ha la cumissiun però renunzià intenziunadamain a midadas materialas, perquai ch'il project da la refurma da la giustia sa restrenscha a las duas dretgiras chantunalas.

La concepziun organisatoria e persunala da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa pretenda plinavant ch'igl è necessari d'adattar ulteriurs relaschs – spezialmain la PC e la PP. Per exempel sa tracti da realisar la flexibilisaziun proponida da la grondezza da la chombra sin il stgalim da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa u la concepziun da las cumpetenzas da derschadra singula u da derschader singul en las leschas davart la procedura. Las midadas che vegnan chaschunadas da quai èn integradas en la lescha davart l'organisaziun giudiziala sco revisiun parziala indirecta, perquai che las differentas disposiziuns sa pretendan vicendaivlamain. Il medem mument profita la cumissiun d'expertas e d'experts da l'ocasiun d'introducir er en la procedura civila la pussaivladad d'ina renunzia da motivaziun.

Dal rest ha la cumissiun d'expertas e d'experts refusà da tematisar auters giavischs cun l'intent da far adattaziuns en las leschas davart la procedura. Perquai che las leschas federalas da process (PC e PP) duain probablamain esser en vigur fin l'onn 2010, fessan midadas che na stattan betg en in connex cler cun dumondas organisatorias donn a la segirezza giuridica. I n'è cumportabel ni per la persuna che tschertga dretg ni per l'advocazia, sche las disposiziuns da procedura vegnan midadas duas giadas entaifer paucs onns. En cas d'ina fusiun da las duas dretgiras chantunalas stuess il sboz vegnir adattà.

1.4. Stgaffir ina lescha davart la giurisdicziun administrativa

Perquai che tant la lescha ch'exista actualmain davart la procedura en fatgs administrativs e costituziunals (LPAC; DG 370.500) sco er la lescha davart la dretgira administrativa (LDA; DG 370.100) stuessan vegnir revedidas totalmain pervi da las numerusas midadas, propona la cumissiun d'expertas e d'experts da metter ensemen quests dus relaschs e d'integrar er l'ordinaziun davart la procedura en dispitas d'assicuranzas socialas (ODAS; DG 542.300). Questa proposta è vegnida beneventada da la regenza en ina decisiun preliminar.

Il sboz per ina lescha davart la giurisdicziun administrativa (S-LGA) sa basa sin la nova orientaziun da la giurisdicziun administrativa e da la garanzia da la via giudiziala tenor l'art. 55 al. 1 CC, tenor il qual ins po far recurs tar la dretgira administrativa cunter tut las

dispitas da dretg public, uschenavant che la lescha na prevesa nagina regulaziun excepziunala. Per motivs da temp n'èsi betg stà pussaivel d'integrar las adattaziuns correspundentas da l'entir urden giuridic gia en il sboz. La realisaziun da la nova orientaziun sco er las excepziuns da la garanzia da la via giudiziala succedan en in segund pass ordaifer il project da la refurma da la justia (cf. il punct I.1.4.c qua survart). Igl è planisà da far las adattaziuns en ina lescha da basa separada; ins pudess dentant er s'imaginar d'integrar las midadas da lescha correspundentas en las disposiziuns finalas dal S-LGA sco revisiuns indirectas. Las duas parts basegnan en mintga cas ina coordinaziun areguard il temp, per che tuttas duas parts possian vegnir messas en vigur il medem mument.

Ultra da quai cuntegna la ODAS regulaziuns – previssas per part da la legislaziun federala – davart la procedura da mediaziun e da la procedura avant la dretgira da cumpromiss per dispitas tranter assicuranzas e furniturs da prestaziuns. Tenor la sistematica na tutgan questas disposiziuns betg en la lescha davart la giurisdicziun administrativa, perquai ch'ellas cuntegnan d'ina vart er aspects organisatoris e – da l'autra vart – perquai ch'ellas na pertutgan directamain ni las autoritads chantunals administrativas, ni la dretgira administrativa. Er tenor il cuntegn na tutgan ellas betg directamain tar il sector dal dretg d'assicuranza sco tal. Anzi, questas disposiziuns ston vegnir regladas en in agen relasch, perquai che proceduras spezialas da mediaziun e proceduras spezialas avant la dretgira da cumpromiss n'èn betg regladas er en auters secturs en las leschas generalas davart la procedura (p.ex. dumondas d'egualitad, locaziun ed fittanza). Las lavurs vegnan fatgas ordaifer il project da la refurma da la justia, pon dentant eventualmain vegnir integradas pli tard, perquai ch'igl è er qua necessari da coordinar las duas parts areguard il temp (cf. il punct I.1.4.e qua survart).

2. Explicaziuns davart las singulas propostas

2.1. Revisiun parziala da la constituziun chantunala

Art. 21 Elegibladad

¹ En las autoritads e dretgiras chantunals sco er en il cussegl dals chantuns èn elegiblas las personas cun dretg da votar en il chantun. **La lescha po prevar che la premissa d'elegibladad sto esser ademplida pir il mument da l'entrada en uffizi.**

alinea 2 senza midadas

³ La lescha regla la suspensiun da l'uffizi e la liberaziun da l'uffizi dals commembers **d'autoritads e da dretgiras.**

Remartgas

Las disposiziuns proponidas resultan da las maximas tar ils puncts II.3.3 (liberaziun da l'uffizi) e II.4.1 (premissa d'elegibladad). Domaduas cumplettaziuns èn stringentas.

L'art. 21 al. 1 CC enonuscha sco unica *premissa d'elegiblad* en ina dretgira chantunala il dretg da votar en chaussas chantunals. Il dretg da votar da sia vart cumpiglia divers elements (cf. art. 9 al. 1 CC). La pussaivladad excepziunala tenor la frasa 2 pertutga spezialmain l'aspect da la necessitad da domicil. Schebain che la formulaziun è tegnida averta, duai vegnir statuada in'excepziun mo per las dretgiras chantunals. La realisaziun succeda en l'art. 18 al. 2 S-LOG.

Il dretg vertent enconuscha en l'art. 33 LCD per dretgiras districtualas sco er per las presidentas circuitualas e per ils presidents circuitals la pussaivladad d'ina *liberaziun da l'uffizi* tras l'autorità da surveglianza. Questa disposiziun na pudess strusch pli vegnir applitgada vinavant senza la cumplettaziun proponida en l'art. 21 al. 3 CC. Da nov vegn introducida la pussaivladad da la liberaziun da l'uffizi per la dretgira chantunala e per la dretgira administrativa. La realisaziun en ils art. 8, 56, 59 e 61 S-LOG garantisce che las disposiziuns vegnian applitgadas en moda adequata e correcta. Pervi da quai na datti nagin motiv objectiv per in tractament inegal concernent las commembras ed ils commembers da las dretgiras e da las autoritads.

Art. 51 Indipendenza ed imparzialità

alineas 1 fin 3 senza midadas

⁴ La lescha regla sut tge circumstanças che derschadras e derschaders pon exequir occupaziuns accessorias.

Remartgas

Questa disposiziun tegna quint dal fatg ch'i vegnia a dar en il futur er derschadras e derschaders en uffizi cumplain. Quellas e quels n'èn betg cumpigliads da la regulaziun vertenta davart las occupaziuns accessorias. En quest connex na duain betg vegnir scumandadas tuttas occupaziuns accessorias a derschadras ed a derschaders en uffizi principal. La lescha duai però pudair reglar las premissas, tenor las qualas occupaziuns accessorias duain pudair vegnir pratitgadas (cf. er las maximas tar il punct II.4.3).

Per las dretgiras chantunalas e per las dretgiras districtualas vegn la basa dal dretg constituziunal realisada tras ils art. 20 e 31 S-LOG. Las reglas ch'èn previsas là surpassan dentant la prescripziun da l'art. 51 al. 3 CC. L'adempliment illimità da las obligaziuns d'uffizi excluda dal rest quasi dal tuttafatg in'occupaziun accessoria da derschadras e da derschaders en uffizi cumplain. Per las presidentas circuitualas e per ils presidents circuitals valan vinavant las prescripziuns da la constituziun chantunala.

Art. 51a Finanzas, cooperaziun en il cussegl grond e legislaziun

¹ La dretgira chantunala e la dretgira administrativa suttamettan al cussegl grond il sboz per lur preventiv sco er il quint ed il rapport annual.

² Las presidentas ed ils presidents prendan part da las sesidas dal cussegl grond davart il preventiv, davart il quint e davart ils rapports annuals da las dretgiras. Ellas ed els han vusch consultativa e pon far propostas.

³ Uschenavant che la furma da la lescha n'è betg prescritta, pon la dretgira chantunala e la dretgira administrativa relaschar ordinaziuns en il sector da l'administraziun giudiziala e da la surveglianza da la giustia, sch'ellas vegnan autorisadas explicitamain tras la lescha da far quai.

Remartgas

Questa disposiziun cuntegna differents aspects da l'autonomia giudiziala che na tutgan betg directamain a l'indipendenza u a la surveglianza da la giustia. Ina regulaziun separada sa giustifitgescha er pervi da regulaziuns sumegliantas tar il cussegl grond e tar la regenza. La formulaziun s'orientescha vi da disposiziuns d'auters chantuns.

Per rinforzar l'aspect da la separaziun da las pussanzas e l'autonomia da la giustia, propona la cumissiun en l'al. 1 in agen *dretg da far propostas* per las duas dretgiras chantunalas areguard il preventiv ed areguard il quint (cf. maxima tar il punct II.6.4). La novaziun

correspunda a la regulaziun en la nova lescha federala davart il tribunal federal e rinforza la responsabladad da la giustia envers las autras pussanzas statalas. La midada da la constituziun n'ha naginas consequenzas per la collavuraziun cun la controlla da finanzas e cun l'administraziun da finanzas; abstrahà dal dretg da far propostas restan quellas proceduras sco ch'ellas èn.

La medema finamira persequitescha il *dretg da cundecisiun* previs en l'al. 2. Per che las dretgiras na crodian betg en il process politic vegn la pussaivladad da cundecider limitada al preventiv, al quint ed al rapport annual e betg extendida sin tut ils projects che pertutgan la giustia. Las dretgiras pon però vinavant sa far udir davart fatschentas impurtantas.

L'al. 3 correspunda a la maxima tar il punct 6.3 e stgaffescha la basa per *ordinaziuns giudizialas*. La scienza e la giurisdicziun renconuschan però da vegl ennà che autoritads han – senza autorisaziun expressiva – il dretg da relaschar ordinaziuns administrativas (senza consequenzas externas). Pervi da quai han las dretgiras er il dretg da reglar sezzas lur organisaziun en reglaments da dretgira. Cun la basa costituziunala expressiva pon vegnir evitadas difficultads d'interpretaziun, sche la regulaziun da l'organisaziun ha er consequenzas externas.

La norma da delegaziun correspunda da princip a quella a favur dal cussegl grond (art. 32 al. 1 CC). Per motivs da la separaziun da las pussanzas precisescha la formulaziun proponida ch'il legislatur po prevair cumpetenzas legislativas da las dretgiras chantunalas mo en il sector da la surveglianza da la giustia e da l'administraziun giudiziala.

Art. 55 Giurisdicziun costituziunala ed administrativa

alinea 1 senza midadas

² La dretgira administrativa giuditgescha sco dretgira costituziunala:

1. recurs pervi da violaziun da dretgs costituziunals e politics sco er dal princip da la precedenza dal dretg **surordinà**;
- cifra 2 senza midadas
- alinea 3 senza midadas

Remartgas

La disposiziun proponida resulta da las maximas tar il punct II.11.3. Il text vertent da la constituziun cumpiglia numnadamain mo la precedenza dal dretg federal, però betg tala dal dretg chantunal envers il dretg communal. Questa cumplettaziun vegn fatga per motivs da la trasparenza e da la segirezza giuridica en la constituziun.

2.2. Lescha davart l'organisaziun giudiziala

Il titel proponì correspunda meglier al cuntegn da la lescha che la designaziun vertenta.

I. Introducziun

Art. 1 Champ d'applicaziun

¹ Questa lescha regla l'organisaziun da las autoritads giudizialas e cuntegna prescripziuns generalas davart la procedura giudiziala.

² Resalvadas restan prescripziuns divergentas dal dretg federal, dals concordats e dals contracts internaziunals.

Remartgas

Sco autoritads giudizialas valan la dretgira chantunala e la dretgira administrativa, las dretgiras districtualas sco er las presidentas circuitalas ed ils presidents circuitals. La LOG vegn er applitgada dal tuttafatg u per part, sch'il dretg chantunal rinviessa explicitamain a quella.

Art. 2 Cumpetenzas e proceduras

Las cumpetenzas da las dretgiras, las proceduras e las prescripziuns complementaras tar questa lescha èn chaussa da la legislaziun davart la giurisdicziun civila, penala ed administrativa.

Remartgas

Da la delegaziun da fin uss al cussegl tenor l'art. 15 LCD vegn desisti, cunquai che quella stat en cuntradicziun cun la nova constituziun chantunala.

Art. 3 Conflict da cumpetenzas

¹ L'autoridad da conflicts decida conflicts da cumpetenzas tranter organs da la giurisdicziun, per ils quals la lescha na prevesa nagina autra regulaziun da soluziun.

² Ella sa cumpona:

- a) da la scheffa u dal schef dal departament cumpetent per la justia (presidi); e
- b) da las presidentas e dals presidents da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa.

³ Ella vegn appellada d'in organ da la giurisdicziun, sch'igl exista unitad davart il conflict da cumpetenzas.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda a la regulaziun vertenta en l'art. 16 LCD; nova è la regulaziun en l'al. 3. Sche l'art. 3 S-LOG survegn ina impurtanza pratica, na sa lascha betg giuditgar tenor la definiziun. I sto vegnir observà che la noziun "organs da la giurisdicziun" è pli cumplessiva che la noziun "autoridad giudiziala" en l'art. 1 S-LOG. En emprima lingia sa tracti en l'art. 3 S-LOG da conflicts da cumpetenzas negativs en proceduras concretas tranter la giurisdicziun civila, penala ed administrativa, cunzunt tranter la dretgira chantunala, la dretgira administrativa e la regenza. L'art. 4 al. 4 S-LGA prevesa ultra da quai la cumpetenzas da l'autoridad da conflicts en tscherts conflicts da cumpetenzas tranter autoritads administrativas.

Art. 4 Capacitad da processar e represchentanza legala

¹ Mintga persuna abla d'agir po manar senza sias dispitas giuridicas davart las dretgiras.

² La legislaziun davart la giurisdicziun civila, penala ed administrativa po prevair excepziuns e regla la represchentanza.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda a la situaziun giuridica actuala. En quest connex sto il princip vegnir reglà en la LOG e betg en la lescha davart las advocatas ed ils advocats. Ina represchentanza stringenta tras in'advocata u tras in advocat exista fin uss mo en l'art. 102 PP. Ultra da las leschas davart la procedura (art. 23 ss. PC, art. 76a, 76c e 102 PP sco er art. 15 S-LGA) cuntegna er il sboz per ina lescha davart las advocatas ed ils advocats disposiziuns davart la substituziun.

II. Autoritads giudizialas

Remartgas

Questa part cuntegna las disposiziuns organisatorias, uschenavant che quellas ston vegnir regladas en la lescha formala. Ella sa divide en la part generala cun disposiziuns (art. 5 – 11 S-LOG) che valan per tut las autoritads giudizialas ed en ina part speziala cun disposiziuns specificas davart l'organisaziun da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa (art. 12 – 27 S-LOG), da las dretgiras districtualas (art. 28 – 38 S-LOG) sco er da las presidentas cirquitalas e dals presidents cirquitals (art. 39 – 40 S-LOG).

1. DISPOSIZIUNS GENERALAS

Art. 5 Sedia

La dretgira chantunala e la dretgira administrativa han lur sedia a Cuira, las dretgiras districtualas ed ils uffizis cirquitals en il lieu principal dal district ed en il lieu principal dal circol.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 6 LCD). Il lieu principal dals districts vegn fixà tenor l'art. 3 da la lescha davart la divisiun dal chantun Grischun en districts e circuls (DG 110.200). En connex cun in'eventuala fusiun vegn er il chastè da Haldenstein en dumonda per la regenza sco sedia da la dretgira chantunala superiura. Tut tenor la decisiun sto vegnir adattà l'art. 5 S-LOG (cf. las maximas tar il punct II.2.5).

Art. 6 Constituziun

¹ Cun resalva da las cumpetenzas da l'organ electoral sa constitueschan las dretgiras sezzas.

² Ellas attribueschan spezialmain las derschadras ed ils derschaders a las singulas chombras e designeschan lur parsuras.

Remartgas

Il cuntegn da questa proposta correspunda a la regulaziun en l'art. 9 LCD. La regulaziun davart il presidi d'ina chombra u d'ina giunta vegn fatga tar las singulas dretgiras (cf. art. 15 al. 2 lit. d resp. art. 34 S-LOG). Las cumpetenzas da l'organ electoral resultan da l'art. 16 al. 1 resp. da l'art. 30 S-LOG.

Art. 7 Sarament ed empermischun solenna

¹ Avant ch'entrar en uffizi fan las derschadras ed ils derschaders sco er las actuaras ed ils actuars in sarament u in'empermischun solenna ch'ellas u ch'els adempleschian conscienziusamain lur obligaziuns.

² Il sarament u l'empermischun solenna fan:

- a) las presidentas ed ils presidents da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa davant il cussegl grond;
- b) las commembras ed ils commembers da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa davant la presidenta u davant il president da la dretgira;
- c) las presidentas ed ils presidents da las dretgiras districtualas davant la dretgira chantunala (dretgira complessiva);
- d) las commembras ed ils commembers da la dretgira districtuala davant la presidenta u davant il president da la dretgira districtuala;
- e) las presidentas cirquitalas ed ils presidents cirquitals sco er lur substitutas e lur substituts davant la radunanza electorala u davant il cussegl cirquital;
- f) las actuaras ed ils actuars davant la presidenta u davant il president da la dretgira.

³ Il sarament e l'empermischun solenna han la suandanta formulaziun:

"Vus sco presidenta elegida / president elegi (derschadra elegida / derschader elegi, actua / actuar) da la dretgira chantunala (administrativa, districtuala u cirquitala) engirais davant Dieu (empermettais) d'ademplier tut las obligaziuns da Voss uffizi tenor meglier savair e pudair."

"Jau engir (empermet)."

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 7 LCD). La pussaivladad d'ina empermischun da servetsch per il persunal da la chanzlia n'è betg pli cuntegnida, perquai che quel n'ha nagina influenza directa sin las sentenzias. Perencunter sustegna la cumissiun per gronda part ina tala regulaziun per las derschadras e per ils derschaders sin basa l'impurtanza morala e simbolica da l'act, cumbain ch'il sarament e che l'empermischun solenna n'èn betg pli protegids tenor il dretg penal. Pervi da sia impurtanza sto il sarament u l'empermischun solenna vegnir fatg da tut las persunas ch'èn participadas a la sentenza, pia er da las actuaras e dals actuars ad hoc. Igl è er giustifitgà da fixar il text en la lescha per garantir ina regulaziun unitara per tut las autoritads giudizialas.

Art. 8 Liberaziun da l'uffizi

¹ L'autorità da surveglianza po liberar ina derschadra u in derschader da l'uffizi avant la fin da la perioda d'uffizi, sch'ella u sch'el:

- a) ha violà grevamain las obligaziuns d'uffizi, e quai sapientivamain u per greva negligentscha;
- b) ha pers per pli ditg la qualificaziun per ademplir ses uffizi; u
- c) è vegnì sentenzià en moda legalmain valaivla pervi d'in crim.

² Il cussegl grond decida cun ina maiorità da trais quarts da las commembras e dals commembers.

³ La procedura sa drizza conform al senn tenor las disposiziuns davart la liberaziun da l'uffizi da commembras e da commembers dal cussegl grond u da la regenza.

Remartgas

Questa disposiziun realisescha las maximas tar il punct II.3.3 e concretisescha l'art. 21 al. 3 CC tenor la revisiun parziala proponida (cf. er las explicaziuns respectivas). Areguard il cuntegn s'orientescha la proposta vi da l'art. 48 LDP. Tenor l'art. 52 al. 1 e 2 CC è il cussegl grond l'autorità da surveglianza visavi la dretgira chantunala e la dretgira administrativa, la dretgira chantunala visavi tut ils secturs da la giurisdicziun civila e penala. Las competenzas entaifer la dretgira chantunala vegnan precisadas en l'art. 15 al. 2 lit. f ed en l'art. 59 al. 1 S-LOG. La maiorità da 3/4 en l'al. 2 garantisce ch'ina liberaziun da l'uffizi na vegn betg fatga per motivs politics. Plinavant è pussaivla in'examinaziun giudiziala (art. 8 al. 3 S-LOG e.c.c. l'art. 53 LDP).

Art. 9 Gestiu

¹ La presidenta u il president maina la dretgira, surveglia l'entira actività da gestiun e represchenta la dretgira vers anora.

² La chanzlia fa las controllas da gestiun e procura per las lavurs generalas da chanzlia.

Remartgas

La surveglianza da l'actività da gestiun sa referescha a las activitads administrativas e n'è betg ina basa per dar directivas areguard singulas sentenzias. Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (cf. art. 10 al. 1 LCD, art. 14 OGDC ed art. 10 OOG).

Art. 10 Direcziun da la procedura

¹ Las parsuras ed ils parsuras ubain las derschadras ed ils derschaders ch'ellas e ch'els han designà mainan la procedura sco derschadras u sco derschaders d'instrucziun fin a la decisiun e relaschan sche necessari disposiziuns preventivas.

² Ellas ed els stritgan la procedura sco liquidada, sche l'interess giuridicamain relevant vi da la decisiun scada durant la procedura spezialmain pervi da retratga, pervi da renconuschientscha u pervi d'enclegientscha.

³ Ellas ed els suttascrivan ils exemplars cun las sentenzias e cun ils conclus.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda a la pratica vertenta. La formulaziun s'orientescha vi da la formulaziun en la nova lescha federala davart il tribunal federal e tegna quint da la circumstanza che la direcziun da la procedura è chausa da la parsura u dal parsura respectiv. Quai n'è betg en mintga cas la presidenta u il president. La dimensiun da l'instrucziun e da la preparaziun dal cuntegn tenor l'al. 1 vegn reglada u fixada tras la dretgira. Sco tar in vast sistem da referentas e da referents po la preparaziun da princip tanscher fin ad in sboz da sentenza. L'al. 2 stgaffescha ina clera basa legala per la cumpetenzza da derschadra singula u da derschader singul per disposiziuns da stritgada.

Art. 11 Actuariat

¹ Las actuaras ed ils actuars fan il protocol da las tractativas da la dretgira, redigeschan las sentenzias e suttascrivan ils exemplars cun las sentenzias.

² Per incumbensa da la parsura u dal parsura pon ellas ed els cooperar a la preparaziun dals cas ed en proceduras da derschadra singula u da derschader singul sco er avair ina vusch consultativa en las tractativas da la dretgira.

³ La dretgira po delegar ulteriuras incumbensas ad ellas ed ad els.

Remartgas

Questa disposiziun resumescha las incumbensas las pli impurtantas da las actuaras e dals actuars e sa basa sin las maximas tar il punct II.8.1. En quest connex vegn differenzià tranter incumbensas stringentas (al. 1) ed incumbensas supplementaras che vegnan delegadas tras la parsura resp. tras il parsura u tras la dretgira (al. 2 e 3). La cooperaziun d'ina actura u d'in actuar è – tenor l'al. 1 – obligatoria mo en proceduras davant dretgiras collegialas. Il cuntegn dal protocol resulta da l'art. 115 PC e da l'art. 120 PP. La formulaziun en l'al. 2 exprima cleramain che las actuaras e ch'ils actuars n'han ni in dretg da votar ni in dretg da far propostas.

2. DRETGIRA CHANTUNALA E DRETGIRA ADMINISTRATIVA

A. *Organisaziun generala*

Art. 12 Chombras

¹ Mintgamai per ina perioda d'uffizi nominescha la dretgira cumplexsiva las chombras e communitgescha publicamain lur cumposiziun.

² Per motivs impurtants po la cumposiziun d'ina chombra vegnir midada avant la finiziun da la perioda d'uffizi. La midada sto vegnir communitgada publicamain.

³ Tar la repartiziun da las chombras sto vegnir resguardà che la lavur vegnia repartida uschè egualmain sco pussaivel.

Remartgas

Questa proposta sa basa sin las maximas tar il punct II.7.2 e va pli lunsch che l'art. 5 S-LOG e ch'il dretg vertent. Da nov survegnan las duas dretgiras chantunalas – confirm a la regulaziun en la lescha federala davart il tribunal federal – la cumpetenzza da furmar sezzas chombras (al. 1). Quai duai succeder da princip per ina suletta perioda d'uffizi, per ch'i na possa betg dar l'impressiun da "dretgiras spezialas". Dentant mussan las experientschas en auters chantuns e tar la confederaziun ch'ina tscherta flexibilitad è cunvegnetta en cas d'eveniments extraordinaris (al. 2). La nova cumpetenzza da las dretgiras chantunalas da nominar chombras sa giustifitgescha tant pli, perquai ch'i sto

vegnir prendì en mira en quest connex – tenor l'al. 3 – da reparter la lavur egualmain sin tut las derschadras e sin tut ils derschaders. La chargia da lavur po vegnir giuditgada meglier da las dretgiras.

Art. 13 Cumposiziun

¹ Las chombras decidan per regla en ina cumposiziun da trais derschadras e derschaders.

² Davart dumondas giuridicas d'ina impurtanza fundamentala u sin ordinaziun da la parsura u dal parsura decidan ellas ed els en ina cumposiziun da tschintg derschadras e derschaders.

³ Sch'in med legal è evidentamain inadmissibel u evidentamain motivà u nunmotivà, decida la parsura responsabla en cumpetenza da derschadra singula u il parsura responsabel en cumpetenza da derschader singul.

⁴ En tscherts secturs po la lescha prevair ina cumposiziun da tschintg ubain ina cumpetenza da derschadra singula u da derschader singul.

Remartgas

Questa disposiziun realisescha las maximas tar il punct II.10.2. Cun la cumpetenza da derschadra singula u da derschader singul tenor l'al. 3 po la procedura vegnir accelerada ed ins po spargnar custs. Las cumpetenzas da derschadra singula resp. da derschader singul da la presidenta resp. dal president da la dretgira chantunala vegnan mantegnidas (cunzunt en la LIItCCS ed en la PC). Cun las revisiuns parzialas indirectas tenor ils art. 68 e 69 S-LOG vegn dentant declerà ch'i na sa tracta en quest connex betg d'incumbensas presidialas. Tar la dretgira administrativa circumscriba l'art. 43 S-LGA, en tge ulteriurs cas ch'igl exista ina cumposiziun da tschintg resp. ina cumpetenza da derschadra singula u da derschader singul.

Art. 14 Substituziun

¹ Las derschadras ed ils derschaders èn obligads da far substituziun en autras chombras.

² Sche la dretgira chantunala u sche la dretgira administrativa na po betg vegnir occupada cumpletamain tras las atgnas derschadras u tras ils agens derschaders pervi da motivs d'impediment u da recusaziun, vegnan clamads las commembras ed ils commembers da l'autra dretgira.

³ Sin il conclus dal cussegl grond pon – sche necessari – vegnir incumbensads las presidentas ed ils presidents da la dretgira districtuala sco derschadras suppleantas e sco derschaders suppleants.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 25 al. 1 LCD). La regulaziun na stat betg en cuntradiziun cun l'art. 22 al. 3 CC, cunquai ch'i sa tracta mo d'ina substituziun e perquai che l'art. 22 al. 5 CC permetta disposiziuns complementaras. La concepziun concreta da la substituziun tenor ils al. 1 e 2 sto vegnir reglada a l'intern da la dretgira. Sin basa da la regulaziun en ils al. 1 e 2 duessi esser necessari mo en cas excepziunals d'engaschar derschadras suppleantas e derschaders suppleants tenor l'al. 3. Per quest intent basegni in conclus spezial dal cussegl grond.

Art. 15 Dretgira cumplexsiva

¹ La dretgira cumplexsiva sa raduna sut il presidi da la presidenta u dal president.

² Sias incumbensas:

- a) relaschar ordinaziuns giudizialas, uschenavant che la dretgira è autorisada tras la constituziun e tras la lescha da far quai;
- b) reglar ils detagls da l'organisaziun e da l'administraziun giudiziala;
- c) nominar las chombras;
- d) nominar las parsuras ed ils parsuras da las chombras e reglar la substituziun;
- e) eleger il persunal en piazza fixa;
- f) decider davart la suspensiun da l'uffizi e davart la liberaziun da l'uffizi;
- g) ulteriuras incumbensas che vegnan delegadas ad ella tras lescha u tras ordinaziun.

³ Ella votescha ed elegia en moda averta. Sch'ina commembra u sch'in commember da la dretgira pretenda dentant da votar u d'eleger cun scrutini, sto quest giavisch vegnir correspundi.

Remartgas

Las incumbensas da la dretgira cumplessiva tegnan quint da la circumstanza che las duas dretgiras chantunalas consistan da mintgamai sis derschadras e derschaders en uffizi cumplain e principal. Perquai pon e duain vegnir attribuidas a la dretgira cumplessiva ulteriuras cumpetenzas en cumparegliaziun cun oz. L'enumeraziun da l'al. 2 n'è betg definitiva. La dretgira po mo relaschar in'ordinaziun en il senn da la lit. a, sch'ella vegn autorisada expressivamain tras la lescha da far quai en il senn da la proposta da l'art. 51a al. 3 CC. La lit. b represchenta ina tala autorisaziun. La cumpetenzas tenor la lit. f sa referescha als art. 8 e 56 S-LOG. L'al. 3 correspunda al dretg vertent (art. 25 al. 1 OGDC).

B. Derschadras e derschaders

Art. 16 Cumposiziun e grad d'occupaziun

¹ Il cussegl grond elegia mintgamai per ina perioda d'uffizi:

- a) ina presidenta u in president en uffizi cumplain;
- b) ina vicepresidente u in vicepresidente en uffizi cumplain;
- c) il dumber necessari da derschadras e derschaders, dentant almain quatter.

² Avant il cumenzament d'ina perioda d'uffizi fixescha el il total maximal dals pertschients da plazzas per mintga dretgira.

³ Maximalmain la mesadad da las plazzas da derschadras e da derschaders da mintga dretgira po el divider en uffizis principals cun in grad d'occupaziun d'almain 60 pertschient. Cun l'elecziun da las derschadras e dals derschaders en uffizi principal fixescha el lur grad d'occupaziun.

⁴ En encliegientscha cun las titularas e cun ils titulars da las plazzas po la dretgira midar durant la perioda d'uffizi il grad d'occupaziun entaifer il total maximal dals pertschients da plazzas fixà dal cussegl grond.

Remartgas

Questa disposiziun realisescha las maximas tar ils puncts II.1, II.3.1 e II.7.1. Sco fin uss fixescha il cussegl grond – per motivs da la flexibilitad – il dumber da derschadras e da derschaders ed il total maximal dals pertschients da plazzas. L'al. 1 lit. c exprima che totalmain almain sis derschadras e derschaders ston appartegnair a las duas dretgiras, per che la dretgira possa funcziunar er en cas ch'igl èn avant maun motivs da recusaziun. La chargia da lavur actuala e futura garantisce che la regulaziun da la lescha possa er vegnir realisada.

Art. 17 Procedura electorala

¹ La cumissiun dal cussegl grond ch'è cumpetenta per la giustia examinescha las candidatas ed ils candidats areguard lur qualificaziun professiunala e persunala. Per far quai po ella consultar la dretgira respectiva u auters organs. Ella fa ina recumandaziun per mauns dal cussegl grond.

² Il cussegl grond elegia en scrutinis separads.

Remartgas

Questa proposta sa basa sin las maximas tar il punct II.3.2. La cumissiun na vul betg publicitar uffizialmain plazzas da derschadras e da derschaders che vegnan libras. Ella introducescha perencunter ina prescripziun disciplinara per la demissiun (cf. art. 21 al. 1 S-LOG). Entant che l'al. 1 è ina novaziun, correspunda l'al. 2 al dretg vertent. Il scrutinis separads sa refereschan a las funcziuns tenor l'art. 16 al. 1 S-LOG. Ils detagls sa drizzan tenor la legislaziun davart il parlament.

Tenor l'avis da la cumissiun d'expertas e d'experts pudess la procedura electorala sa passar sco suonda: Las fracziuns prendan encunter las annunzias e fan in'emprima preselecziun. Las candidatas ed ils candidats nominads vegnan alura examinads da la cumissiun per giustia e segirezza areguard lur qualificaziun persunala e professiunala. La cumissiun fa ina recumandaziun per mauns dal cussegl grond davart la dumonda, sch'ella considerescha la persuna sco adattada u betg. La proposta formala vegn fatga da la fracziun.

Art. 18 Premissas d'elegibladad

¹ Derschadras e derschaders duain disponer da las enconuschientschas spezialas ch'èn necessarias per la giurisdicziun da la dretgira, a la quala ellas ed els appartegnan.

² Il pli tard cur ch'ellas e ch'els entran en uffizi, prendan ellas ed els domicil en il chantun.

Remartgas

Questa proposta sa basa da princip sin las maximas tar il punct II.4.1, tegna dentant quint dals giavischs da la regenza. La formulaziun da l'al. 1 s'orientescha vi da la formulaziun en auters chantuns; las enconuschientschas spezialas necessarias na ston betg vegnir messas a pèr cun ina scolaziun giuridica. L'al. 2 sa basa sin la nova formulaziun da l'art. 21 al. 1 CC.

Art. 19 Salarisaziun e prevenziun professiunala

¹ La salarisaziun da las derschadras e dals derschaders sa drizza tenor ils principis dal dretg chantunal da persunal.

² Il chantun garantescha la prevenziun professiunala da las derschadras e dals derschaders tras l'integrasiun en il dretg da la cassa da pensiun chantunala u tras ina regulaziun equivalenta.

³ Il cussegl grond regla ils detgals areguard la salarisaziun ed areguard la prevenziun professiunala en in'ordinaziun.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 44 LCD). En connex cun il relasch d'ina lescha dal persunal sto ella eventualmain vegnir examinada tant areguard il cuntegn sco er areguard il stgalim da la legislaziun.

Art. 20 Occupaziuns accessorias

¹ Derschadras e derschaders na dastgan exequir naginas occupaziuns accessorias che pudessan disfavourisar l'execuziun da l'uffizi u l'indipendenza e la reputaziun da la dretgira.

² Igl è spezialmain scumandà:

- a) da lavurar sco advocata u sco advocat;
- b) da lavurar cunter pajament sco cussegliastra u sco cussegliastra economic u giuridic;
- c) da lavurar en il medem champ specific da l'administraziun, per il qual la dretgira respectiva è cumpetenta;
- d) per derschadras e per derschaders da la dretgira administrativa da lavurar sco titulara u sco titular d'in uffizi d'ina autoritad chantunala u communal, sche la dretgira administrativa giuditgescha lur decisziuns en cas da disputa.

³ Activitads da gudogn independentas e dependentas basegnan ina permissiun da la cumissiun dal cussegl grond ch'è cumpetenta per la giustia.

⁴ Occupaziuns accessorias gratuitas ston vegnir annunziadas a la cumissiun dal cussegl grond ch'è cumpetenta per la giustia.

Remartgas

Questa proposta sa basa sin las maximas tar il punct II.4.3 ed exequescha il nov art. 51 al. 4 CC. La regulaziun garantescha che l'indipendenza e la reputaziun da la dretgira vegnian mantegnidas, senza che l'uffizi da derschadras chantunala u da derschader

chantunal perdia attractivitat. En tut na dastgan derschadras e derschaders en uffizi principal plinavant betg avair ina meglra posiziun che derschadras u derschaders en uffizi cumplain. Per motivs da l'egualitad giuridica e da la segirezza giuridica sco er da la cuntinuitad s'exprima la cumissiun d'expertas e d'experts per ina clera regulaziun sin il stgalim da la lescha. La formulaziun s'orientescha vi da la disposiziun transitoria en l'art. 105 al. 3 CC. La regulaziun da l'art. 20 S-LOG vala da medema maniera per derschadras e per derschaders en uffizi principal sco per talas e tals en uffizi principal; in giudicament different per l'admissibilitad d'ina occupaziun accessoria resulta da la necessitad d'exequir l'uffizi en moda illimitada.

Il princip vegn fixà en l'al. 1. In'occupaziun accessoria è mo admissibla, sche l'execuziun da l'uffizi sco er l'indipendenza e la reputaziun da la dretgira na pateschan betg tras quai. L'execuziun da l'uffizi è p.ex. restrenschida, sche la chargia da temp da l'uffizi da derschadras u da derschader e da l'occupaziun accessoria importa bler dapli che 100 pertschients da plazzas. Betg sco occupaziuns accessorias en il senn da l'art. 20 S-LOG na valan activitads che vegnan attribuidas cleramain al sector dal temp liber (p.ex. commemoranza en in'uniun).

Tenor l'al. 2 èsi scumandà da lavurar en moda cussegliaanta e forensica sco advocata u sco advocat (lit. a) ubain da lavurar sco cussegliaadra u sco cussegliaader economic u giuridic (lit. b). Quai concerna cunzunt la lavur sco fiduziaria u sco fiduziari, sco giurista u sco giurist (senza patenta d'advocata u d'advocat) sin quest sector, sco notara u sco notar u la lavur sco cussegliaadra u sco cussegliaader giuridic tar bancas u tar assicuranzas. La lit. c vala en emprima lingia per derschadras e per derschaders da la dretgira chantunala, cunquai ch'igl exista in ulteriur scumond per derschadras e per derschaders da la dretgira administrativa. Betg scumandads n'èn uffizis communal, uschenavant che las decisiuns da questas autoritads na pon betg vegnir contestadas indirectamain u directamain tar la dretgira administrativa. Perquai èsi p.ex. admiss da far part dal cussegl da scola.

Per las occupaziuns accessorias betg menziunadas exista – tenor ils al. 3 e 4 – in'obligaziun da permissiun resp. d'annunzia, tut tenor sch'i sa tracta d'ina activitad da gudogn u d'ina activitad senza pajament. Er uffizis d'onur pon tutgar tar questa categoria, tut tenor l'import da l'indemnisaziun, la chargia da lavur ed il potenzial da conflict. In'activitad po vegnir qualifitgada sco gratuita, sche l'indemnisaziun ch'è colliada cun tala ha in caracter da spesas. Sche l'indemnisaziun surpassa questa mesira, vala l'activitad sco salarisada.

Art. 21 Extrada da l'uffizi

¹ Derschadras e derschaders ston communitgar lur demissiun almain sis mais ordavant a la cumissiun dal cussegl grond ch'è cumpetenta per la justia.

² Ellas ed els sortan da lur uffizi il pli tard la fin da quel onn ch'ellas e ch'els cumpleneschan lur 68avel onn da vegliadetgna.

Remartgas

En cas da la regulaziun en l'al. 1 sa tracti d'ina prescripziun disciplinara e betg d'ina premissa da valaivladad. Ella intenziunescha ina tscherta publicitad e pussibilitescha da preparar las elecziuns correctamain ed a temp.

L'al. 2 prenda ina maxima tar il punct II.4.1. Cunquai che l'uffizi derschadra u da derschader a las dretgiras chantunalas è concepì sco uffizi cumplain u principal, sa giustifitgeschi da reglar la vegliadetgna da pensiunament. La proposta correspunda a la regulaziun che vala er per il tribunal federal.

Art. 22 Nunreelecziun

¹ Sche la cumissiun dal cussegl grond ch'è cumpetenta per la giustia na vul betg proponer ina derschadra u in derschader per la reelecziun, sto ella communitgar quai a la persuna pertutgada a temp avant la scadenza da la perioda d'uffizi e dar ad ella sco er a la dretgira pertutgada la pussaivladad da prender posiziun.

² La cumissiun trametta las posiziuns al cussegl grond per laschar prender enconuschientscha.

Remartgas

Questa disposiziun sa basa sin ina maxima tar il punct II.3.3 e correspunda a las regulaziuns en auters chantuns. Ella tegna quint dal dretg sin atenziun giuridica e dal cumond da la fairness e da la trasparenza. Tras ina procedura formalisada sa laschan objectivar eventualas dumondas dispitaivlas areguard la reelecziun. La disposiziun dat er la pussaivladad a la persuna pertutgada da desister d'ina reelecziun.

Tenor la proposta ha la cumissiun dal cussegl grond da dar la pussaivladad ad ina commembra u ad in commember da la dretgira da prender posiziun, sch'ella tira en consideraziun da far ina dumonda da nunreelecziun. L'art. 22 S-LOG lia sulettamain la cumissiun; la procedura proponida na represchenta nagina premissa generala da valaivladad per ina nunreelecziun. Las fracziuns e singulas commembras resp. singuls commembers dal cussegl grond pon far ina dumonda valaivla da nunreelecziun er senza tadlar l'emprim la persuna pertutgada.

C. Actuariat

Remartgas

Las incumbensas da l'actuariat resultan da l'art 11 S-LOG.

Art. 23 Cumposiziun e premissas d'engaschament

¹ La dretgira cumplessiva elegia il dumber necessari d'actuaras e d'actuars tenor las prescripziuns dal dretg chantunal da persunal.

² Sco actuara u sco actuar po vegnir elegi, tgi che dispona d'ina scolaziun giuridica terminada e per regla d'ina patenta d'advocata u d'advocat.

³ Il grad d'occupaziun minimal importa 50 pertschient.

Remartgas

Questa disposiziun sa referescha a las actuaras ed als actuars en piazza fixa. Ella repren- da las maximas tar ils puncts II.8.1, II.8.2 e II.8.3 e correspunda per gronda part al dretg vertent (cf. art. 12 LCD ed art. 3 al. 2 OGDC). En il senn da la nova gestiun publica duain las dretgiras chantunalas survegnir dapli flexibilitad per pudair engaschar il dumber necessari d'actuaras e d'actuars en il rom dal preventiv.

La cumissiun d'expertas e d'experts è da l'avis ch'ina patenta d'advocata u d'advocat saja – confirm a las inquisituras ed als inquisiturs – per regla vinavant giavischavla per las actuaras e per ils actuars. La formulaziun pussibilitescha dentant da far excepziuns e permetta la flexibilitad necessaria. La patenta d'advocata u d'advocat è il pli savens in garant ch'ina persuna enconuschia il dretg chantunal – cunzunt il dretg processual chantunal.

Art. 24 Posiziun e salarisaziun

Las relaziuns da salarisaziun e d'engaschament sco er la prevenziun professiunala sa drizzan tenor il dretg chantunal da persunal respectivamain tenor il dretg chantunal davart la cassa da pensiun. Resalvadas restan disposiziuns divergentas en questa lescha.

Remartgas

Questa proposta correspunda al dretg vertent (art. 3 OGDC ed art. 2 OOG). En il rom da las revisiuns currentas sto ella eventualmain vegnir adattada en il dretg davart la cassa da pensiun ed en il dretg da persunal. Las prescripziuns divergentas sa refereschon cunzunt a las cumpetenzas (cf. art. 15 al. 2 lit. e, art. 23 al. 1 e 2 sco er art. 25 al. 3 e 4 S-LOG).

Art. 25 Occupaziuns accessorias

¹ Actuaras ed actuars na dastgan exequir naginas occupaziuns accessorias che pudessan disfavourisar l'execuziun da l'uffizi u l'indipendenza e la reputaziun da la dretgira.

² Igl è spezialmain scumandà:

- a) da lavurar sco derschadra u sco derschader a la dretgira respectiva;
- b) da represchentar partidas en proceduras dispitaivlas davant la dretgira respectiva;
- c) da lavurar en il medem champ specific da l'administraziun, per il qual la dretgira respectiva è cumpetenta;
- d) per actuaras e per actuars da la dretgira administrativa da lavurar en in uffizi d'ina autoritad chantunala u communal, sche la dretgira administrativa giuditgescha lur decisiuns en cas da disputa.

³ Activitads da gudogn independentas e dependentas basegnan ina permissiun da la dretgira respectiva.

⁴ Occupaziuns accessorias gratuitas ston vegnir annunziadas a la dretgira respectiva.

Remartgas

Questa disposiziun sa basa sin las maximas tar il punct II.8.3 e s'orientescha vi da las disposiziuns che valan per las derschadras e per ils derschaders. Cuntrari a quellas ed a quels na vegn la lavur sco advocata u sco advocat betg esclusa en general, mabain mo per represchentar partidas davant la dretgira respectiva (cf. la regulaziun en l'art. 51 al. 3 CC). Exclusa en general na vegn er betg la lavur sco derschadra u sco derschader; er qua sa restrenscha il scumond sin la dretgira respectiva. Dentant basegnan domaduas activitads ina permissiun sin basa da l'al. 3; per dar la permissiun è cumpetenta la dretgira respectiva sco patruna. Cunquai ch'i sa tracta en emprima lingia d'incumpatibilitads dal dretg da persunal, è la cumissiun d'expertas e d'experts da l'avis ch'i saja giustifitgabel che las duas dretgiras chantunales na sviluppien eventualmain betg la medema pratica.

Art. 26 Actuaras ed actuars ad hoc

¹ La presidenta u il president e las parsuras ed ils parsuras da las chombras decidan, sch'i duajan vegnir incumbensads actuaras ed actuars ad hoc.

² Per questas e per quests valan las medemas disposiziuns areguard las occupaziuns accessorias sco per las actuaras e per ils actuars en uffizi cumplain e principal, sch'ellas e sch'els vegnan engaschads regularmain da la dretgira.

³ La dretgira publitgescha ina glista da las actuaras e dals actuars ad hoc che vegnan engaschads regularmain.

Remartgas

Questa proposta s'orientescha vi da las maximas tar il punct II.8.4 e correspunda per gronda part al dretg vertent. Novas en las reglas davart las occupaziuns accessorias en ils al. 2 e 3. La cumissiun d'expertas e d'experts desista da definir pli exactamain l'activitad regulara; quai duai vegnir surlaschè a la pratica. La regularitad premetta dentant er ina tscherta quantad resp. ina tscherta durada da lavur. Cun l'al. 3 vegn cuntanschida la clerezza necessaria.

D. Chanzlia da la dretgira

Art. 27 Cumposiziun e posiziun

¹ La chanzlia sa cumpona d'ina scheffa u d'in schef da chanzlia e da l'ulteriur persunal necessari.

² Las relaziuns da salarisaziun e d'engaschament sco er la prevenziun professiunala sa drizzan tenor il dretg chantunal da persunal respectivamain tenor il dretg chantunal davart la cassa da pensiun. Resalvadas restan disposiziuns divergentas en questa lescha.

Remartgas

Questa disposiziun cuntegna ils aspects dal dretg vertent ch'èn relevants per la lescha.

Ella s'orientescha vi da las regulaziuns cumparegliablas per las derschadras e per ils

derschaders sco er per l'actuariat (cf. art. 16 e 19 resp. art. 23 e 24 S-LOG). Las incum-

bensas da la chanzlia sco er las cumpetenzas da relaschar directivas ston vegnir regladas tras in'ordinaziun giudiziala en il rom dals detagls da l'organisaziun giudiziala.

3. DRETGIRAS DISTRICTUALAS

Art. 28 District

Il district ha la capaciad giuridica e l'abilitad d'agir en il sector da sias cumpetenzas da giurisdicziun e da las incumbensas ch'èn vegnidas surdadas ad el tras lescha.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 4 LCD).

Art. 29 Effectiv

¹ Las dretgiras districtualas sa cumponan d'ina presidenta u d'in president en uffizi cumplain e dad otg derschadras u derschaders en uffizi accessori.

² Las dretgiras districtualas da l'Alvra e da l'En sa cumponan mintgamai d'ina presidenta u d'in president en uffizi principal e dad otg derschadras u derschaders en uffizi accessori.

³ La dretgira districtuala dal Bernina sa cumpona d'ina presidenta u d'in president en uffizi accessori e dad otg derschadras u derschaders en uffizi accessori.

⁴ La dretgira districtuala da la Plessur sa cumpona d'ina presidenta u d'in president e d'ina vicepresidenta u d'in vicepresidente en uffizi cumplain sco er dad otg derschadras u derschaders en uffizi accessori.

⁵ Per mintga dretgira fixescha la dretgira chantunala il grad d'occupaziun da la presidenta u dal president e da la vicepresidenta u dal vicepresidente, sche quels na lavuran betg en uffizi cumplain.

Remartgas

Il cuntegn da questa proposta correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 1 OSG);

areguard la terminologia tegna la disposiziun quint da la differenziaziun tranter uffizis

cumplains, principals ed accessoris. L'al. 1 cuntegna la cumposiziun generala da las

dretgiras districtualas; las excepziuns vegnan statuidas en ils al. 2 fin 4. L'al. 5 resume-

scha las incumbensas da la dretgira chantunala. La disposiziun na porscha betg ina basa

per installar vicepresidentas e vicepresidents en uffizi principal. Ina tala midada basegna

ina revesiun da la lescha.

Art. 30 Elecziun

¹ En scrutinis separads elegian las votantas ed ils votants:

- la presidenta u il president;
- la vicepresidenta u il vicepresidente en uffizi cumplain;
- las ulteriuras derschadras ed ils ulteriurs derschaders.

² Las vicepresidentas ed ils vicepresidents en uffizi accessori vegnan elegids tras las dretgiras districtualas or dal ravugl da las derschadras e dals derschaders en uffizi accessori.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 3 LCD ed art. 2 al. 1 OSG).

Art. 31 Occupaziuns accessorias

¹ Per commembras e per commembers en uffizi cumplain e principal vegnan applitgadas las disposiziuns davart las occupaziuns accessorias per derschadras e per derschaders da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa conform al senn.

² La dretgira chantunala è cumpetenta per permetter activitads da gudogn. Ella retschaiva l'annunzia d'occupaziuns accessorias gratuitas.

Remartgas

Areguard las occupaziuns accessorias admissiblas na datti nagin motiv objectiv da prevair differentas regulaziuns per commembras e per commembers da las dretgiras chantunalas resp. da las dretgiras districtualas en uffizi cumplain e principal. Perquai rinviessa l'al. 1 a l'art. 20 S-LOG. Per las derschadras e per ils derschaders en uffizi cumplain correspunda quai al dretg vertent. Las cumpetenzas per permissiuns e per annunzias sa chattan tar la dretgira chantunala sco autoritad da surveglianza. Per las derschadras e per ils derschaders en uffizi accessori valan las disposiziuns da la constituziun chantunala (art. 51 al. 3 CC).

Art. 32 Chombras

¹ La giurisdicziun vegn exequida tras dretgiras collegialas en ina cumposiziun da tschintg (dretgira districtuala) u da trais (giunta da la dretgira districtuala) derschadras e derschaders u tras la derschadra singula u tras il derschader singul.

² Mintga dretgira districtuala nominescha ina chombra civila ed ina chombra penala.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 8 al. 1 LCD). Las singulas dretgiras districtualas ston decider, sch'ellas fixeschan la cumposiziun da las giuntas en moda fixa u sch'ellas prevesan per quest intent in turnus sistematic da las derschadras e dals derschaders en las chombras correspondentas. Cuntrari a la dretgira chantunala ed a la dretgira administrativa vegn mantegnida la regulaziun vertenta da la grondezza dal collegi giuditgant tar las dretgiras districtualas.

Art. 33 Substituziun

¹ Las derschadras ed ils derschaders èn obligads da far substituziun en l'autra chombra u en la giunta. La dretgira regla la substituziun.

² Sch'i n'è betg pussaivel d'occupar ina dretgira districtuala cun sias atgnas derschadras e cun ses agens derschaders, po la dretgira chantunala la cumplettrar cun derschadras e cun derschaders d'ina dretgira vischina u declerar in'autra dretgira sco cumpetenta.

Remartgas

Questa regulaziun correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 25 al. 2 LCD ed art. 3 OSG). I vegn desistì da rinviar ad ina chargia uschè eguala sco pussaivel per las derschadras e per ils derschaders, cunquai ch'ina tala disposiziun avess mo character declarativ. La formulaziun s'orientescha vi da la formulaziun tar las dretgiras chantunalas (cf. art. 14 S-LOG). La regulaziun da la substituziun en l'al. 2 na stat betg en cuntradicziun cun l'art. 22 al. 3 CC, cunquai ch'i sa tracta mo d'ina substituziun.

Art. 34 Incumbensas presidialas

La presidenta u il president maina tut las sesidas, uschenavant ch'il presidi en ina chombra n'è betg vegnì surdà a la vicepresidente u al vicepresidente ubain ad in'autra derschadra u ad in auter derschader.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 10 al. 1 LCD). La substituziun po succeder en general u en il cas singul. La substituziun tras la vicepresidenta u tras il vicepresident resulta da la funcziun, e quai er senza ina regulaziun speziala. Las incumbensas tar la direcziun da la procedura resultan da l'art. 10 S-LOG.

Art. 35 Administraziun giudiziala

¹ Mintga dretgira districtuala nominescha ina cumissiun administrativa da tschintg commembras e commembers ch'è – cun resalva da disposiziuns divergentas – cumpetenta per elecziuns, per dumondas da dretg da persunal e da salarisaziun e per ulteriuras fatschentas da l'administraziun giudiziala.

² Las cumpetenzas dal dretg da persunal da la cumissiun administrativa sco er da la presidenta u dal president sa drizzan conform al senn tenor il dretg chantunal da persunal.

³ Cunter decisziuns dal dretg da persunal po vegnir fatg recurs tar la dretgira chantunala.

Remartgas

Questa proposta surpiglia per gronda part il dretg vertent (art. 8 al. 2 LCD sco er art. 6 al. 4 e 5 OSG). Per motivs da l'economia da la procedura vegn desisti da laschar far recurs cunter decisziuns dal dretg da persunal entaifer la dretgira. L'al. 2 rinviessa als art. 70 ss. OP.

Art. 36 Actuariat

¹ Per actuaras e per actuars che vegnan engaschads regularmain valan las medemas disposiziuns areguard las occupaziuns accessorias sco per las actuaras e per ils actuars da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa en uffizi cumplain e principal.

² La presidenta u il president decida, sch'i duajan vegnir incumbensads actuaras ed actuars ad hoc.

Remartgas

Las incumbensas resultan da l'art 11 S-LOG. Er tar l'actuariat na datti nagins motivs objects da prevair ina regulaziun divergenta areguard las occupaziuns accessorias. Perquai rinviessa l'al. 1 a l'art. 25 S-LOG.

Art. 37 Posiziun e salarisaziun

¹ La salarisaziun da las presidentas e dals presidents sco er da las vicepresidentas e dals vicepresidents en uffizi cumplain sa drizza tenor il dretg chantunal da persunal.

² Las dretgiras districtualas fixeschan las indemnizaziuns da las vicepresidentas e dals vicepresidents en uffizi accessori, da las ulteriuras derschadras e dals ulteriurs derschaders sco er da las actuaras e dals actuars en uffizi accessori.

³ Las relaziuns da salarisaziun e d'engaschament da las actuaras e dals actuars en uffizi cumplain e principal sco er dal persunal da chanzlia sa drizzan tenor il dretg chantunal da persunal.

⁴ La prevenziun professiunala da las commembras e dals commembers en uffizi cumplain e principal sco er da tut las collavuraturas e da tut ils collavuraturers sa drizza tenor il dretg da la cassa da pensiun chantunala.

⁵ La dretgira chantunala regla las cumpetenzas, la procedura sco er ulteriurs detagls en in'ordinaziun.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 7 LCD), regla dentant ils aspects essenzials sin il stgalim da la lescha. Sin basa da quai è la cumissiun d'expertas e d'experts da l'avis ch'i saja adequat da laschar reglar ils detagls tras la dretgira chantunala sco autoritad da surveglianza.

4. PRESIDENTAS CIRQUITALAS E PRESIDENTS CIRQUITALS

Remartgas

La cumissiun d'expertas e d'experts desista da reglar las occupaziuns accessorias da las presidentas cirquitalas e dals presidents cirquitals en uffizi cumplain e principal. La situaziun na po betg vegnir cumparegliada cun quella da las dretgiras chantunalas u da las dretgiras districtualas, cunquai che la presidenta cirquitala u il president cirquital sto er ademplir differentas incumbensas administrativas. Il scumond costituziunal da l'art. 51 al. 3 CC vala sa chapescha er per las presidentas cirquitalas e per ils presidents cirquitals.

Art. 38 Elecziun e cumpetenzas giudizialas

¹ L'elecziun da las presidentas cirquitalas e dals presidents cirquitals sco er da lur substitutas e da lur substituts sa drizza tenor il dretg chantunal e cirquital.

² Las cumpetenzas giudizialas resultan dal dretg chantunal.

Remartgas

Questa proposta correspunda al dretg vertent (art. 5 LCD), declera dentant en l'al. 2 che las cumpetenzas giudizialas resultan sulettamain dal dretg chantunal.

Art. 39 Substituziun

Sche la presidenta cirquitala u sch'il president cirquital na po betg vegnir remplazzà tras ina substituta u tras in substitut, designescha la dretgira chantunala ina substituziun extraordinaria.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 25 al. 3 LCD).

Art. 40 Salarisaziun

L'indemisaziun da las presidentas cirquitalas e dals presidents cirquitals è chaussa dals circuls. La dretgira chantunala po fixar directivas unifitgadas persuerter.

Remartgas

L'art. 40 S-LOG surpiglia il dretg vertent (art. 44 al. 2 LCD), cumbain che la dretgira chantunala n'ha fin uss gi nagins motivs da far diever da sia cumpetenzas.

III. Disposiziuns generalas da procedura

1. ABILITAD DA DECIDER E RECUSAZIUN

Art. 41 Abilitad da decider

¹ Per far ina tractativa valaivla e per prender conclus valaivels ston las dretgiras esser occupadas cumpletamain.

² Mo en cas d'absenza u da retratga imprevisa da singulas derschadras e da singuls derschaders po, premiss che nagina partida na pretendia la cumplettaziun, vegnir tractà valaivlamain davant dretgiras da tschintg, sche almain trais – davant dretgiras da trais, sche almain duas derschadras u dus derschaders – èn preschents.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 24 LCD). La regulaziun excepziunala en l'al. 2 na porscha betg mo avantatgs a las dretgiras, mabain er a las partidas. Ella dastga dentant mo vegnir applitgada, sch'ina derschadra u sch'in derschader croda or a curta vista pervi d'accident u pervi da malsogna e sche las partidas èn d'accord. Normalmain sto vegnir organisada ina substituziun en il senn dals art. 14, 33 u 39 S-LOG.

Art. 42 Motivs d'exclusiun

¹ Conjugals, partenarias e partenaris registrads, partenarias e partenaris en concubinad, spusas e spus sco er parentas e parents, quinadas e quinads fin al segund grad na dastgan betg prender part il medem mument ad ina sesida da la dretgira sco derschadra u sco derschader ubain sco actuara u sco actuar.

² Per la precedenza è decisiva la successiun ch'è vegnida fixada tras l'elecziun.

Remartgas

Questa proposta surpiglia il dretg vertent (art. 17 LCD) e cumplettescha quel en vista als svilups socials e giuridics (concubinad e partenadi registrà).

Art. 43 Motivs da recusaziun

Derschadras e derschaders sco er actuaras ed actuars (persunas giudizialas) ston prender recusaziun en tut las chaussas, en las qualas:

- a) ellas sezzas u els sezs, lur conjugals, lur partenarias e lur partenaris registrads, lur partenarias e lur partenaris en concubinad, lur spusas e lur spus sco er lur parentas e lur parents, lur quinadas e lur quinads fin al terz grad u las persunas sut lur protecziun èn cumpigliads, donnegiads tras in act chastiabel che sto vegnir giuditgà u han uschiglio in interess direct vi dal resultat da la procedura;
- b) ellas èn amias u inimias spezialas ed els èn amis u inimis spezials d'ina partida, d'ina persuna participada u d'ina persuna ch'è uschiglio participada a la procedura;
- c) ellas ed els stattan en ina relaziun speziala d'obligaziun u da dependenza cun ina partida, cun ina persuna participada u cun ina persuna ch'è uschiglio participada a la procedura;
- d) ellas ed els han cusseglià ina partida, ina persuna participada u ina persuna ch'è uschiglio participada a la procedura en la medema chaussa;
- e) ellas ed els han cooperà ad ina decisiun d'istanzas subordinadas u han gi l'uffizi da mediatura u da mediatur;
- f) ellas ed els èn vegnids interrogads sco perditgas u sco expertas u sco experts;
- g) ellas ed els paran d'esser implitgads pervi d'autras circumstanzas.

Remartgas

Questa disposiziun surpiglia il cuntegn dal dretg vertent (art. 18 LCD), tegna dentant quint dals svilups socials e giuridics (concubinad, partenadi registrà). En la pratica datti discussiuns pervi da la constellaziun "derschadra u derschader – advocata u advocat" en cas da partenarias u da partenaris da biro u en cas da conjugals. La cumissiun d'expertas e d'experts desista da reglar quest punct en la lescha; la dumonda sto vegnir sclerida tras la pratica giudiziala.

Art. 44 Obligaziun d'annunzia

¹ Sch'igl è avant maun in motiv da recusaziun tar ina persuna giudiziala, annunzia ella quai a la parsura u al parsura.

² Sch'il motiv da recusaziun concerna la parsura u il parsura, succeda l'execuziun da l'ulteriura procedura tras la substituta u tras il substitut.

Remartgas

Il cuntegn da questa proposta correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 19 LCD). Areguard la procedura èsi dentant adequat, sche l'annunzia vegn fatga a la parsura u al parsura. La disposiziun vertenta, tenor la quala i sto vegnir communitgà a las partidas, sch'ina commembra u sch'in commember da la dretgira prenda recusaziun, n'è betg vegnida surpigliada. La cumissiun d'expertas e d'experts è da l'avis che quai na saja betg necessari, damai che l'annunzia na vegn oramai savens betg fatga en la pratica. In'annunzia ha mo in senn, sche la parsura u sch'il parsura snega ch'i saja avant maun in motiv da recusaziun.

Art. 45 Dumonda da recusaziun

¹ Las partidas pon far valair in motiv da recusaziun tar la parsura u tar il parsura, e quai entaifer diesch dis suenter ch'ellas han survegni enconuschientscha da tal.

² Sch'il motiv recusaziun è vegn enconuscent pir cur u suenter che la sentenza è vegnida tratga, sto el vegnir fatgs valair sin la via dals meds legals.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 20 LCD). I vegn desisti da dar a las partidas la pussaivladad da contestar il motiv da recusaziun che vegn fatgs valair d'ina commembra u d'in commember da la dretgira.

Il princip vegn reglà en l'al. 1. Dumondas da recusaziun cunter las commembras e cunter ils commembers ordinaris d'in collegi giuditgant ston vegnir fatgs directamain cun l'inoltraziun (cf. latiers l'art. 104 PP), uschenavant che la cumposiziun ordinaria è enconuschenta. Perencunter n'èsi betg necessari da far eventualas dumondas cunter substitutas e cunter substituts pussaivels. Sch'in motiv da recusaziun vegn enconuscent pir pli tard, sto la dumonda vegnir fatga entaifer il termin. Sch'ina dumonda da recusaziun na vegn betg fatga entaifer il termin fixà, vala quai sco renunzia d'ina partida a ses dretg, uschenavant che las premissas da restabilir il termin n'èn betg ademplidas. L'al. 2 regla las consequenzas giuridicas, sche la cumposiziun pli concreta da la dretgira è vegnida enconuschenta pir cun u suenter la sentenza u sch'in motiv da recusaziun è vegn enconuscent pir pli tard. Decisiv è en quest connex il mument cur che la sentenza vegn tratga. La formulaziun explitgescha ch'ina sentenza ch'è vegnida tratga cun violar las prescripziuns da recusaziun po vegnir contestada e n'è betg valaivla. Questa soluziun correspunda il meglier al princip da la segirezza giuridica.

Las consequenzas giuridicas da dumondas posteriuras da recusaziun èn regladas en l'art. 48 S-LOG.

Art. 46 Procedura

¹ Tar dumondas da recusaziun dispartaivlas sto la parsura u il parsura tadlar la persuna giudiziala pertutgada.

² La parsura u il parsura po er tadlar las autras partidas ch'èn participadas a la procedura e fa, sche necessari, ina procedura da cumprova summarica.

Remartgas

Il cuntegn da questa proposta correspunda al dretg vertent (art. 21 LCD).

Art. 47 Decisiun

¹ Davart dumondas da recusaziun dispartaivlas decida la dretgira ch'è cumpetenta en la chausa principala en assenza da las persunas giudizialas contestadas.

² Sch'i na restan en ina dretgira da tschintg betg almain trais, en ina dretgira da trais betg almain duas derschadras u dus derschaders, vegnan convocads las substitutas necessarias ed ils substituts necessaris.

³ Dumondas da recusaziun dispartaivlas che pertutgan presidentas cirquitalas e presidents cirquitals u lur substituziun vegnan decididas da la dretgira chantunala.

⁴ Cunter decisiuns da las dretgiras civilas e penals da l'emprima istanza davart dumondas da recusaziun dispartaivlas po vegnir fatg recurs entaifer diesch dis tar la dretgira chantunala.

Remartgas

Il cuntegn dals alineas 1 fin 3 correspunda al dretg vertent (art. 22 LCD). La disposiziun davart il recurs (al. 4) vegn integrada en l'art. 58 S-LOG en connex cun la reordinaziun dal

recurs da surveglianza. L'obligaziun da contestar directamain resulta da la pratica da la dretgira chantunala (cf. PDC 1990 nr. 19).

Art. 48 Effect d'in motiv da recusaziun posteriur

¹ Sch'in motiv da recusaziun è entrà pir posteriuramain, na pon acts giudizials gia relaschads betg vegnir revocads pervi da quai.

² Sch'in motiv da recusaziun gia existent vegn enconuscent pir posteriuramain, decida l'autorità, che decida davart la recusaziun, a medem temp tge acts processuals che ston vegnir repetids.

Remartgas

Questa disposiziun differenziescha, sch'in motiv da recusaziun ha existi da bel principi ed è vegnì enconuscent pir posteriuramain, ubain sch'el è entra pir en il decurs d'ina procedura. L'al. 1 explitgescha ch'in motiv da recusaziun entrà posteriuramain n'ha nagina retroactività; ils acts giudizials ch'èn gia vegnids relaschads mantegnan lur vigur. Sch'il motiv da recusaziun ch'è vegnì chattà pir posteriuramain ha existi da bel principi, duessan ils acts giudizials ch'èn gia vegnids relaschads vegnir repetids da princip. Per motivs da l'effizienz e da l'economia da la procedura prevesa l'al. 2 la pussaivladad che la dretgira po mantegnair tscherts acts. Quai è cunzunt raschunavel, sch'il motiv da recusaziun n'ha gì nagina influenza sin ils acts correspondents.

2. TRACTATIVA GIUDIZIALA

Art. 49 Votaziun

¹ Cur ch'i sa tracta da trair la sentenza è mintga derschadra e mintga derschader obligà da votar.

² La dretgira votescha en moda averta.

³ En cas da parità da las vuschs quinta la vusch da la parsura u dal parsura duas giadas.

Remartgas

Questa disposiziun corresponda al dretg vertent (art. 26 LCD ed art. 25 al. 1 OGDC).

Art. 50 Linguas uffizialas

La determinaziun da las linguas uffizialas sa drizza tenor la lescha da linguas dal chantun Grischun.

Remartgas

Questa disposiziun realisescha la maxima tar il punct II.9. L'art. 3 CC è il punct da partenza e la basa en quest connex.

Art. 51 Secret d'uffizi

¹ Las derschadras ed ils derschaders, las actuaras ed ils actuars sco er il personal da chanzlia èn obligads a la discreziun.

² Il secret d'uffizi vala er per expertas e per experts, per interpretas e per interprets sco er per ulteriuras persunas participadas. La parsura u il parsura sto far attents ellas ed els a l'obligaziun da discreziun.

Remartgas

Questa disposiziun surpiglia il cuntegn dal dretg vertent (art. 28 LCD). Per motivs da la clerezza menziunescha l'al. 2 expressivamain las ulteriuras persunas participadas ch'èn medemamain suttamessas a l'obligaziun da discreziun. Nova è la prescripziun, tenor la quala las cooperaturas ed ils cooperaturs tenor l'al. 2 ston vegnir fatgs attents expressivamain a questa obligaziun.

3. PUBLICITAD

Remartgas

Uschenavant ch'ils art. 52 e 53 na prevesan betg che las tractativas giudizialas e che las decisiuns sajan publicas, na duain las dretgiras betg dar ulteriuras infurmaziuns a las medias. Per betg svegliar tscherts desideris da vart da las medias e per evitar eventuels problems pervi dals rapports vegn desistì da surpigliar la regulaziun vertenta (cf. art. 22 OGDC ed art. 11 al. 1 OOG).

Art. 52 Publicitad da las tractativas

¹ Las tractativas giudizialas èn publicas, cun excepziun da las tractativas per trair la sentenza. Prescripziuns legalas divergentas restan resalvadas.

² Per motivs impurtants po la parsura u il parsura excluder la publicitad, spezialmain sche quai è necessari per proteger l'urden public e la morala publica u ils dretgs persunals da las persunas pertutgadas.

³ Registraziuns visualas e sonoras da las tractativas giudizialas èn scumandadas.

Remartgas

Il princip da la publicitad sa referescha mo a la tractativa giudiziala; excepidas èn p.ex. audienzas da referentas e da referents, retschertgas da cumprova ed inspecziuns ocularas ubain la tractativa da la sentenza. Quest princip cumpiglia er l'obligaziun da publitgar preliminarmain tractativas giudizialas publicas en furma anonimizada. Questa disposiziun correspunda a las prescripziuns costituziunalas (cf. art. 53 CC). Per part prevesa il dretg federal stringentamain l'exclusiun da la publicitad (p.ex. per la protecziun da victimas, per il bain da l'uffant). Tras l'al. 2 survegn la parsura u il parsura ultra da quai in'ulteriura libertad da decider. L'al. 3 surpiglia la pratica vertenta e franchisescha quella – per motivs da la segirezza giuridica e da la trasparenza – en la lescha.

Art. 53 Publicitad da las decisiuns

¹ En ina furma adequata renda la dretgira accessiblas sias decisiuns a la publicitad, sche quai è previs tras il dretg surordinà u sch'igl è avant maun in interess public iustifitgà.

² La dretgira chantunala e la dretgira administrativa publitgeschan sentenzias impurtantas.

Remartgas

Il princip da la publicitad sa referescha betg mo a la tractativa giudiziala, mabain er a la publicaziun da la sentenza. Questa proposta reunescha d'ina vart las prescripziuns da l'art. 6 CEDU davart la publicaziun uffiziala da la sentenza e da l'autra vart la pratica da publicaziun vertenta. Sco furmas adequatas pon vegnir numnadas cunzunt la communicaziun a bucca durant ina tractativa giudiziala publica, ina publicaziun en l'internet, l'exposiziun da la sentenza en la chanzlia u la publicaziun en ils organs da publicaziun existents. L'al. 2 franchisescha la pratica vertenta da las duas dretgiras chantunalas areguard la publicaziun da sentenzias impurtantas (cf. er l'art. 11 al. 2 OOG).

IV. Surveglianza ed assistenza giudiziala

1. SURVEGLIANZA E SURVEGLIANZA SUPREMA

Remartgas

Las disposiziuns da questa part realiseschan las maximas tar il punct II.5 e sa basan sin il dretg costituziunal vertent (art. 52 CC).

A. Disposiziuns generalas

Art. 54 Princip

¹ La surveglianza e la surveglianza suprema da las dretgiras pertutga sulettamain la gestiun e l'administraziun giudiziala.

² En dumondas da la giurisdicziun na dastgan ni las instanzas da dretgiras surordinadas ni autoritads administrativas far prescripziuns u dar instrucziuns a las dretgiras. Exceptadas da quai èn decisiuns da refusa en ina procedura da meds legals.

Remartgas

Questa disposiziun surpiglia il dretg vertent (art. 30 LCD) e correspunda a las directivas constituziunalas (art. 52 al. 3 CC).

Art. 55 Cumpetenzas

¹ Cunter stadis cuntrarais a l'urden intervegna l'autoritad da surveglianza cumpetenta d'uffizi u sin basa d'in recurs.

² Ella po spezialmain:

- a) intimar las autoritads falliblas – sche necessari cun fixar in termin – d'ademplier lur obligaziuns;
- b) incumbensar in'otra commembra u in auter commember da la dretgira u in'otra autoritad giudiziala d'ademplier las obligaziuns, en cas che las obligaziuns vegnan violadas repetidamain u en cas da renitenza;
- c) ordinar mesiras disciplinaras envers ils organs responsabels, en cas che las obligaziuns vegnan violadas per culpa.

Remartgas

Questa proposta correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 32 al. 2 LCD). I vegn desistì da la pussaivladad d'incumbensar sco fin uss er terzas personas per ademplier l'uffizi, cunquai che la cumissiun d'expertas e d'experts considerescha quai sco ina cuntravenziun cunter il princip da la derschadra legala u dal derschader legal (art. 30 al. 1 CC). Perencunter duai l'autoritad da surveglianza pudair confidar incumbensas ad in'otra commembra u ad in auter commember da la dretgira.

Art. 56 Mesiras disciplinaras

¹ Suentar avair fatg l'inquisiziun e suentar avair tadlà la persuna pertutgada po l'autoritad da surveglianza cumpetenta pronunziar las suandantas mesiras disciplinaras – tut tenor la grevezza da la culpa:

- a) reprimanda;
- b) multa fin a 10 000 francs;
- c) suspensiun da l'uffizi fin a sis mais;
- d) liberaziun da l'uffizi.

² La responsabladad civila e penala resta resalvada.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda essenzialmain al dretg vertent (art. 33 LCD) e sa basa sin las maximas tar il punct II.5. Nov è dentant che er il cussegl grond – sco autoritad da surveglianza da las duas dretgiras chantunalas – po pronunziar mesiras disciplinaras. Sin basa dal fatg ch'i pon uss esser pertutgads er derschadras e derschaders en uffizi cumplain e principal, vegn extendi il rom da las multas; la limita correspunda a quella da las regulaziuns cumparegliablas per las advocatas per ils advocats sco er per las notaras e per ils notars. Las cumpetenzas sa drizzan tenor ils art. 59 e 61 S-LOG.

B. Surveglianza da la dretgira chantunala

Art. 57 Princip

¹ La dretgira chantunala sa lascha rapportar annualmain davart l'activitad da tut las partiziuns da la giurisdicziun civila e penala.

² Ella surveglia l'andament da lur fatschentas en moda adattada e po dar instrucziuns generalas ad ellas.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 32 al. 1 LCD).

Art. 58 Recurs da surveglianza

¹ Recurs da surveglianza cunter ina dretgira districtuala, cunter ina presidenta circuitala u cunter in president circuital ston vegnir inoltrads tar la dretgira chantunala.

² Per la procedura da recurs valan dal rest las disposiziuns da la lescha davart la giurisdicziun administrativa.

Remartgas

En cumparegliaziun cun il dretg vertent (art. 34 LCD) propona la cumissiun ina limitaziun ad in "vair" recurs da surveglianza. Uschia ston p.ex. vegnir reglads il med legal en cas d'objecziuns da recusaziun sco er il recurs pervi da retardada da dretg ed il recurs pervi da snegaziun da dretg en ils cas concrets tar ils meds legals respectivs (cf. l'art. 47 al. 4 S-LOG sco er las cumplettaziuns proponidas en l'art. 68 cifras 2 e 3 S-LOG per l'art. 237a PC e per l'art. 140 PP). Uschenavant ch'i sa tracta da communitgar mancanzas organisatorias a l'autoridad da surveglianza, èsi admissibel da far recurs da surveglianza er en cas da snegaziun da dretg e da retardada da dretg. En quest connex datti dentant mo in'examinaziun da la necessitad d'intervegnir tenor il dretg da surveglianza e betg dal cas singul concret.

Art. 59 Cumpetenzza

¹ La dretgira cumplessiva è cumpetenta per conclus, cun ils quals derschadras e derschaders dals districts e dals circuls vegnan liberads temporarmain u suspendids da lur uffizi.

² Las ulteriuras fatschentas da la surveglianza giudiziala po la dretgira delegar tras in'ordinaziun ad in auter gremi entaifer la dretgira.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 1 al. 2 lit. b ed art. 2 al. 3 lit. a OGDC), adattescha dentant quel a las novas estructuras da la dretgira chantunala. La regulaziun en l'al. 2 concerna mo la delegaziun da cumpetenzas da decisiun; incumbensas a terzas persunas per scleriments restan pussaivlas er vinavant.

C. Surveglianza e surveglianza suprema dal cussegl grond

Art. 60 Princip

¹ Il cussegl grond ha la surveglianza da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa sco er la surveglianza suprema da las ulteriuras partiziuns da la giurisdicziun.

² La dretgira chantunala e la dretgira administrativa al rapportan annualmain davart lur activitad da gestiun.

³ Il rapport da gestiun da la dretgira chantunala cumpiglia er las activitads dals ulteriurs organs da la giurisdicziun ch'èn suttaless a sia surveglianza.

⁴ Ils dretgs speziels d'infurmaziun sa drizzan tenor la legislaziun davart il cussegl grond.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 52 al. 2 CC ed art. 31 LCD). Ils singuls meds da surveglianza vegnan enumerads e concretisads vinavant en il rom dal dretg parlamentar.

Art. 61 Cumpetenzza

¹ Il cussegl grond è cumpetent per mesiras disciplinaras, cun las qualas derschadras e derschaders chantunals vegnan liberads temporarmain u suspendids da lur uffizi.

² Las ulteriuras mesiras disciplinaras pon vegnir pronunziadas da la cumissiun dal cussegl grond ch'è cumpetenta per la justia.

Remartgas

Questa proposta regla sulettamain las cumpetenzas per mesiras disciplinaras. Las mesiras las pli radicalas tutgan en quest connex a la cumpetenzza dal plenum (al. 1); la procedura sa drizza tenor l'art. 8 S-LOG. L'attribuziun da las autras mesiras disciplinaras a la cumissiun (al. 2) tegna quint da la protecziun da la persunalitad da las personas pertutgadas. Las ulteriuras cumpetenzas en il sectur da la surveglianza e da la surveglianza suprema èn chaussa dal plenum, uschenavant ch'il dretg parlamentar na prevesa nagut auter.

Art. 62 Recurs da surveglianza

Recurs da surveglianza cunter la dretgira chantunala u cunter la dretgira administrativa ston vegnir inoltrads tar il cussegl grond.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 35 LCD). La procedura sa drizza tenor la legislaziun davart il parlament (art. 104 UGCG). Cunquai che mancanzas organisatorias pon sa mussar er a maun d'in cas singul, èsi pussaivel da far recurs da surveglianza, perfin sch'i stat a disposiziun in med legal en il cas singul. In med legal ed in recurs da surveglianza han differentas finamiras; perquai han els er differentas consequenzas giuridicas (cf. er las remartgas tar l'art. 58 S-LOG).

2. ASSISTENZA GIUDIZIALA

Art. 63 Assistenza giudiziala infrachantunala, interchantunala ed internaziunala

¹ Las dretgiras èn obligadas a l'assistenza giudiziala vicendaivla. La cumpetenzza da las autoritads ch'èn obligadas a l'assistenza giudiziala sa drizza tenor il dretg chantunal.

² L'assistenza giudiziala envers autoritads d'inquisiziun ed envers autoritads giudizialas d'auters chantuns sa drizza tenor las disposiziuns dal dretg chantunal e dal dretg surordinà.

³ L'assistenza giudiziala sto er vegnir purschida a dretgiras ed ad uffizis da l'exteriur, sche quai è previs tras contracts internaziunals u tras il dretg federal.

Remartgas

Questa proposta correspunda a la regulaziun en auters chantuns.

V. Contabilitad

Art. 64 Contabilitad

¹ Mintga dretgira maina ina contabilitad tenor princips commercials e tenor las directivas da la controlla chantunala da finanzas.

² La dretgira chantunala relascha disposiziuns executivas davart la contabilitad da las dretgiras districtualas.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 42 LCD). La cumissiun è dentant da l'avis ch'i saja adequat, sche la dretgira chantunala relascha las disposiziuns executivas (al. 2). En quest connex survegn la dretgira chantunala il sustegn da la controlla da finanzas e da l'administraziun da finanzas, e quai per cuntanscher ina soluziun uschè unitara sco pussaivel, ma che resguarda tuttina ils basegns da la giustia.

Art. 65 Custs da dretgira

¹ Per lur activitad incasseschan las dretgiras da las partidas custs da dretgira tenor las prescripziuns da procedura respectivas e tenor ils urdens da tariffas respectivs.

² Davart l'adossament dals custs sto vegnir decidi en las sentenzias ed en ils conclus.

³ Las multas che vegnan pronunziadas da las autoritads giudizialas crodan en la cassa da la dretgira cumpetenta en emprima instanza.

Remartgas

Areguard las multas surpiglia questa proposta la terminologia da la PG CP. Dal rest correspunda ella al dretg vertent (art. 43 LCD).

Art. 66 Adossament dals custs

¹ Uschenavant ch'ils custs da la giurisdicziun na vegnan betg cuvrids tras ils custs da dretgira, tras multas e tras eventualas autras entradas, van els:

- a) en cas da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa a donn e cust dal chantun;
- b) en cas da las dretgiras districtualas mintgamai per la mesadad a donn e cust dal chantun e da las vischnancas dal district.

² Las parts dals custs da las vischnancas sa drizzan tenor il dumber d'abitantas e d'abitants segund la dumbraziun federala dal pievel.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 45 LCD).

VI. Disposiziuns finalas

Art. 67 Aboliziun da relaschs

¹ Cun l'entrada en vigur da questa lescha vegn abolida la lescha costituziunala da las dretgiras dals 24 da settember 1978.

² Sche relaschs vertents rinviesschan a disposiziuns che vegnan abolidas tras questa lescha, vegnan applitgadas las disposiziuns correspundentas da questa lescha.

Remartgas

Sin basa da la revisiun parziala indirecta da la PC pon vegnir abolidas differentas ordinaziuns executivas dal cussegl grond. Quai sto dentant succeder cun in conclus dal cussegl grond, e quai per motivs da la parallelitad da la giurisdicziun.

Art. 68 Midada da relaschs

Las suandantas leschas vegnan midadas sco suonda:

1. **Revisiun parziala da la lescha davart l'incumpatibilitad d'uffizis en il chantun Grischun (DG 170.010)**

**Art. 2
aboli**

Remartgas

Las incumpatibilitads da las autoritads giudizialas vegnan regladas uss en l'art. 22 CC, uschia che la regulaziun en la lescha è daventada obsoleta e po vegnir abolida.

2. Revisiun parziala da la procedura civila dal chantun Grischun (DG 320.000)

Remartgas

Cun la revisiun parziala indirecta da la PC sa tracti da realisar las maximas tar ils puncts II.10.1, II.10.2 e II.12.1 e d'adattar la lescha davart la procedura a la nova structura organisatoria da la dretgira chantunala. Uschia na duain las cumpetenzas da derschadra singula u da derschader singul betg pli vegnir attribuidas a la presidenta u al president da la dretgira chantunala, mabain vegnir fixadas da la dretgira en il rom da sia autonomia organisatoria. Uschenavant ch'i sa tracta da la direcziun da la procedura, vegn la parsura u il parsura declerà sco cumpetent. Plinavant na vegn la giunta da la dretgira chantunala betg pli menziunada explicitamain; la grondezza dal collegi giuditgant (cumposiziun da trais u da tschintg) sa drizza en l'avegnir tenor l'art. 13 S-LOG.

Pervi da las lavurs tar la confederaziun per ina PC federala ha la cumissiun d'expertas e d'experts desisti d'examinar e d'adattar ulters aspects dal dretg processual.

Art. 2

La giurisdicziun tenor questa lescha è chaussa:
puncts 1 fin 4 senza midadas
dal **derschader singul a la dretgira chantunala**;
punct 6 aboli
punct 7 senza midadas

Art. 20 [...] Dretgira chantunala

¹ **Sco istanza da meds legals giuditgescha la dretgira chantunala appellaziuns (art. 218 ss.) e recurs (art. 232 ss.) en il senn da questa lescha.**

² **Ella giuditgescha en emprima istanza e senza procedura da mediaziun quels cas, per ils quals il dretg federal prevesa ina unica istanza chantunala.**

Remartgas

Questa disposiziun realisescha las prescripziuns da la nova lescha federala davart il tribunal federal che oblihescha ils chantuns da concepì la dretgira chantunala sco istanza da meds legals. Las excepziuns tenor l'al. 2 correspundan al dretg federal. Grazia a la formulaziun averta pon vegnir abolidas differentas ordinaziuns executivas dal cussegl grond. Areguard il dretg processual na resultan naginas midadas tar las cumpetenzas da l'emprima istanza en cumparegliaziun cun la pratica vertenta. La grondezza flexibla da la chombra na chaschuna nagina reorganisaziun tar ils meds legals; l'appellaziun ed il recurs na vegnan betg midads (al. 1). La successiun dals alineas sa drizza tenor la prioritad da las incumbensas da la dretgira chantunala.

Art. 21 aboli

Remartgas

Da la prorogaziun tenor il dretg vertent po vegnir desisti, cunquai che quella n'ha nagina impurtanza en la pratica. Sche la PC federala vegn a prevair la pussaivladad d'ina

prorogaziun, n'è actualmain betg anc definitivamain segir; la regulaziun en il sboz da consultaziun vegn per part refusada.

Art. 43

¹ La dumonda sto vegnir inoltrada tar il derschader singul cumpetent, tar il president da la dretgira appellada en emprima istanza e per la procedura da meds legals tar il **parsura** da l'istanza da recurs appellada. La dumonda sto vegnir motivada curtamain. Ils documents necessaris ston vegnir agiuntads. alineas 2 fin 5 senza midadas

Art. 52

¹ Sche la dretgira chantunala [...] è [...] prevista sco unica istanza chantunala, è cumpetent il **parsura** per ordinar mesiras preventivas avant che cumenzar cun il plant. alineas 2 fin 5 senza midadas

Art. 55

¹ Persunas che n'abitan betg en il chantun, bain dentant en Svizra, vegnan citadas ubain cun ina brev recumandada ubain tras ina requisiziun a l'autorità giudiziala cumpetenta. Persunas ch'abitan a l'exteriur vegnan per regla citadas tras la mediaziun da la **dretgira chantunala, uschenavant ch'il traffic direct d'ina autorità a l'autra n'è betg previs tras il dretg federal u tras in contract internaziunal**. Persunas cun dimora nunenconuschenta ston vegnir citadas cun ina citaziun edictala en il fegl uffizial dal chantun ed en cas da basegn en auters fegls uffizials adattads.

alinea 2 senza midadas

³ **La dretgira chantunala è l'autorità centrala per dumondas d'assistenza giudiziala or da l'exteriur en il senn dals contracts internaziunals.**

Remartgas

Il svilup giuridic sin plaun internaziunal ha chaschunà – tras differentas convenziuns – che la cumpetenza dal DGPS para d'esser lunsch davent dal sistem, cunquai ch'i sa tracta mo da proceduras giudizialas. Questa formulaziun tegna quint da la circumstanza ch'il contact direct cun las autoritàs è plitost la regla. Cun l'al. 3 vegnan uss realisadas las obligaziuns dal chantun tenor il dretg internaziunal er tras il dretg positiv. Cun spustar l'incumbensa vegn fatg in spustament correspudent da las resursas da personal.

Art. 100

aboli

Art. 121

alinea 1 senza midadas

² **La dretgira po communitgar ina sentenza en il dispositiv senza motivaziun u cun ina motivaziun curta. Mintga partida po pretender en scrit entaifer 30 dis dapi la comunicaziun ina sentenza motivada cumplettamain. Sche ni l'ina ni l'autra partida na pretenda ina motivaziun entaifer quest termin, entra la sentenza en vigur legala.**

³ **Las partidas ston vegnir fatgas attentas a la pussaivladad da laschar motivar la sentenza ed a las consequenzas giuridicas.**

⁴ **Sch'ina partida pretenda ina motivaziun, vegn la decisiun motivada en scrit e communitgada a las partidas cun in exemplar cumplet. Ils termins per ils meds legals cumenzan cun questa consegna.**

Remartgas

Dal dretg sin atenziun giuridica vegn er deduci il dretg sin ina sentenza motivada. Il volumen da la motivaziun sa drizza tenor las circumstanzas concretas dal cas singul. Dentant mussa la pratica che tschertas partidas n'han per part nagin interess d'ina motivaziun detagliada; per ellas basta eventualmain gia la sentenza. Tras la pussaivladad da

renunziar ad ina motivaziun pon las proceduras vegnir acceleradas ed ils custs da las dretgiras pon tendenzialmain vegnir reducids. En quest connex datti da princip duas propostas da soluziun. Tenor la soluziun che vala en il chantun Son Gagl han las partidas la pussaivladad da renunziar ad ina motivaziun. Questa soluziun correspunda meglier a las directives costituziunalas, è dentant – sco che las experientschas mussan – main effizienta. Pli effizienta è la soluziun, tenor la quala la dretgira po renunziar ad ina motivaziun, ma che permetta a las partidas da pretender ina motivaziun detagliada. Questa soluziun vala p.ex. en il chantun Turtig, nua ch'i vegnan fatgas bunas experientschas. En domadus cas vul la renunzia d'ina motivaziun dir ch'i vegnia desistì da far diever d'in med legal.

En l'al. 2 dat la proposta uss la pussaivladad a las dretgiras da renunziar a la motivaziun d'ina sentenza. Questa proposta correspunda a la "soluziun turtigaisa" ch'era vegnida messa en discussiun l'onn passà en il rom d'ina revisiun parziala da la PP e ch'era vegnida acceptada per gronda part en moda positiva en la consultaziun. En quest connex vala la novaziun per tut las proceduras da dretg civil, betg mo per quellas davant la dretgira chantunala. Las dretgiras pon decider sezzas, sche e co ch'ellas vulan far diever da questa pussaivladad. Empè d'ina renunzia totala pon las dretgiras p.ex. motivar curtamain ina sentenza en il rom d'ina motivaziun a bucca u tras ina comunicaziun dispositiva en scrit. Las uschenumnadas decisiuns da "che" tenor la pratica vertenta na dastgan betg vegnir scumbigliadas cun la motivaziun curta; questas decisiuns da "che" valan sco motivaziun en il senn da l'al. 1, cunquai che tut las sentenzias stuevan vegnir motivadas fin uss. Il termin da 30 dis correspunda a las prescripziuns da la nova lescha federala davart il tribunal federal.

In'obligaziun d'infurmaziun tenor l'al. 3 s'impona pervi da l'impurtanza giuridica da la decisiun sco er pervi da l'effect d'incitaziun che vegn giavischè. L'adossaziun dals custs sa drizza tenor l'art. 122 PC; tut tenor la situaziun po vegnir applitgada er l'excepziun tenor l'al. 3. En l'ordinaziun davart las taxas sto vegnir reglà en tge dimensiun ch'ils custs da dretgira s'augmentan tras ina sentenza ch'è motivada cumpletamain.

L'al. 4 precisèscha il curs dals termins, sch'i vegn pretendida ina motivaziun. Ina regulaziun legala expressiva è inditgada pervi da l'impurtanza giuridica.

Art. 135

La procedura accelerada vegn applitgada tar las dispitas, per las qualas il dretg federal ed il dretg chantunal prevesan ina procedura accelerada respectivamain speditiva, spezialmain:
cifras 1 fin 5 senza midadas

6. en cas da dispitas pervi da concorrenza illoiala, uschenavant ch'il dretg federal prescriva ina procedura speditiva.

Remartgas

Cun la cumplettaziun proponida – che correspunda al dretg vertent – daventa in'ordinaziun executiva dal cussegl grond nunnecessaria e po perquai vegnir abolida.

Art. 142 Derschader singul a la dretgira chantunala

¹ Il **derschader singul a la dretgira chantunala**:

cifras 1 fin 6 senza midadas

alineia 2 aboli

Art. 144

¹ Per la procedura davant la [...] dretgira chantunala e davant il **derschader singul a** la dretgira chantunala vegn applitgada la procedura summara tenor ils artitgels 137 ss. PC confirm al senn, cun excepziun dals cas menziunads en l'artitgel 141 cifra 4 ed en l'artitgel 142 cifra 3. Ad ina tractativa a bucca po vegnir renunzià.

alinea 2 senza midadas

Art. 171

alinea 1 senza midadas

² Sch'i vegnissan violads interess en il senn da l'artitgel 160 da questa lescha tras l'ediziun da documents a la dretgira, po il president da la dretgira sez u in expert designà dal president prender invista dal document tar il possessur dal document. Davart las constataziuns vegn fatg in rapport, dal qual la persuna ch'è obligada a l'ediziun survegn enconuschientscha. Entaifer ventg dis po ella far recurs cunter il rapport tar il **derschader singul a** la dretgira chantunala. Las partidas han il dretg da prender invista dal rapport pir suenter ch'il termin da recurs è scadi senza esser vegni duvrà u pir suenter la decisiun definitiva dal **derschader singul a** la dretgira chantunala.

Art. 219

¹ L'appellaziun sto vegnir declarada en trais exemplars al president da l'emprima istanza entaifer il termin peremptori da ventg dis a partir da la comunicaziun en scrit da la sentenza **motivada**. Ella sto cuntegnair las propostas formuladas per midar la sentenza da l'emprima istanza e las sentenzias accessorias sco er novas objecziuns, uschenavant che talas èn anc admissiblas.

² La declaraziun d'appellaziun sto vegnir communitgada immediatamain dal president da l'emprima istanza a la cuntrapartida ed al **parsura da l'istanza d'appellaziun**.

Remartgas

Questa cumplettaziun porta in scleriment areguard il curs dals termins en il cas d'ina renunzia a la motivaziun (cf. art. 121 al. 4 PC).

Art. 232

Tar la **dretgira chantunala** po vegnir fatg recurs pervi da violaziun da la lescha cunter sentenzias betg appellablas sco er cunter decisiuns per liquidar il process pronunziadas dals derschaders singuls, da la giunta da la dretgira districtuala e da la dretgira districtuala, plinavant cunter las suandantas decisiuns da questas istanzas:

cifras 1 fin 5 senza midadas

cifra 6 abolida

cifras 7 ed 8 senza midadas

Remartgas

La cifra 6 stat en cuntradiciun cun l'art. 263 PC – quai en la versiun ch'è en vigur dapi il 1. da schaner 2001 – e sto pia vegnir stritgada.

Art. 235a Obligaziun da motivaziun

La motivaziun da la sentenza sa drizza tenor las disposiziuns che valan per la procedura ordinaria davant la dretgira districtuala.

Remartgas

Senza questa disposiziun n'avess la dretgira chantunala nagina basa giuridica en cas da recurs da dretg civil per eventualmain pudair renunziar ad ina motivaziun.

Art. 237

¹ Cunter disposiziuns presidialas processualdirectivas e preventivas po vegnir fatg recurs entaifer ventg dis tar la **chombra** respectiva, uschenavant che questa lescha na fixescha nagut auter. Il substitut dal **parsura** po conceder in effect suspensiv al recurs.

alinea 2 senza midadas

³ Cur ch'il recurs vegn tractà, prenda il **parsura** recusaziun.

alinea 4 senza midadas

D. Recurs pervi da snegaziun da dretg e pervi da retardada da dretg

Art. 237a Cumpetenzza

Cunter la snegaziun da dretg u cunter la retardada da dretg po vegnir fatg recurs tar la dretgira chantunala.

Remartgas

La cumplettaziun proponida è ina consequenza da la nova orientaziun dal recurs da surveglianza en l'art. 58 S-LOG.

Art. 247

¹ La dumonda sto vegnir inoltrada en scrit al president da quella dretgira che ha pronunzià la sentenza. En cas recurribels sto la dumonda – sche quella è vegnida giuditgada da domaduas instanzas – vegnir inoltrada al **parsura** da la segunda instanza; en tut ils ulteriurs cas sto quella vegnir inoltrada al president da l'emprima instanza. Ella sto cuntegnair las propostas da midada sco er ina indicaziun speziala dals motivs da revisiun che vegnan fatgs valair.
alineas 2 fin 4 senza midadas

Art. 267a Disposiziuns transitorias tar la revisiun parziala dals ...

¹ **Las disposiziuns da la revisiun parziala dals ... davart la cumpetenzza da la dretgira chantunala vegnan applitgadas er per proceduras ch'èn pendentas il mument da l'entrada en vigur.**

² **Las disposiziuns davart la renunzia a la motivaziun vegnan applitgadas mo per las proceduras che vegnan decididas suenter l'entrada en vigur da questa revisiun parziala.**

Remartgas

Questa proposta regla l'applitgablada da las novas cumpetenzas sco er da la renunzia a la motivaziun en cas da proceduras pendentas.

3. Revisiun parziala da la participaziun dal chantun Grischun al concordat davart la concessiun d'assistenza giudiziala vicendaivla en chaussas civilas (DG 320.065)

Art. 2

L'autorità cumpetenta per il chantun Grischun è la derschadra singula u il derschader singul a la dretgira chantunala.

Remartgas

Questa disposiziun tegna quint da las cumpetenzas midadas en la PC.

4. Revisiun parziala da la lescha davart la procedura penala (DG 350.000)

Remartgas

La revisiun parziala indirecta da la PP ha cunzunt l'intenziun da realisar la grondezza flexibla da la chombra sco er l'autonomia organisatoria extendida da la dretgira chantunala en la lescha davart la procedura. Perquai duain vegnir stritgadas las noziuns "giunta da la dretgira chantunala" d'ina vart resp. "chombra da recurs" e "chombra penala per giuvenils" da l'autra vart. La grondezza flexibla da la chombra e l'autonomia organisatoria na chaschunan naginas reorganisaziuns tar ils meds legals; l'appellaziun ed il recurs na vegnan betg midads.

Las suandantas propostas resguardan gia las midadas planisadas tenor la revisiun parziala da la PP che cuntegna las adattaziuns a la revisiun da la PG CP. Actualmain ha la regenza suspendì questa revisiun parziala pervi dals svilups sin plaun federal.

Uschenavant che quai è adattà per ina meglra chapientscha da las propostas, vegnan

enumeradas qua sutvart – per motivs d'orientaziun – las formulaziuns tenor il sboz ch'è uss avant maun.

Art. 42

¹ La giurisdicziun penala chantunala vegn exequida da la dretgira chantunala [...], da las dretgiras districtualas e da lur giuntas sco er dals presidents cirquitals.
alinea 2 senza midadas

Art. 45

¹ **Sco istanza da meds legals giuditgescha** la dretgira chantunala **appellaziuns (art. 141 ss.) e recurs (art. 138 ss.) en il senn da questa lescha.**
alinea 2 aboli

Art. 46

aboli

Art. 46a Derschader singul a la dretgira chantunala

Il **derschader singul a la** dretgira chantunala ademplescha las incumbensas spezialas che vegnan attribuidas ad el.

Art. 61

¹ Uschenavant ch'il contact direct d'autorità ad autorità n'è betg previs tras il dretg federal u tras in contract internaziunal, vegnan las dumondas internaziunalas per l'assistenza giudiziala intermediadas **en la procedura d'inquisiziun da la procura publica ed en la procedura giudiziala da la dretgira chantunala. Questas duas autoritads** decidan er davart il tractament da quellas dumondas.
alinea 2 senza midadas

Remartgas

La midada da las cumpetenzas succeda analogamain a la midada en l'art. 60 PC (cf. las explicaziuns respectivas). Er qua è la cumpetenza vertenta dal DGPS sistematicamain faussa.

Art. 67

¹ Ils commembers dal cussegl grond e da la regenza **sco er ils presidents da las dretgiras chantunalas** na pon betg vegnir persequitads penalmain pervi da lur remartgas en il cussegl ed en sias cumissiuns.
² Pervi da crims e delicts che sa refereschon a lur funcziuns uffizialas pon ils commembers da la regenza **sco er ils derschaders ed ils actuars** da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa mo vegnir persequitads penalmain cun l'autorisaziun dal cussegl grond.

Remartgas

La cumplettaziun en l'al. 1 è ina consequenza dal nov art. 51a al. 2 CC e porta ina egualità penala per tut las persunas areguard lur remartgas en il cussegl grond.

La cumplettaziun proponida en l'al. 2 franchisescha en la lescha la pratica vertenta dal cussegl grond per motivs da la segirezza giuridica.

Art. 86c

¹ La decisiun davart l'examinaziun uffiziala da l'arrest po vegnir contestada da l'arrestà u da la procura publica cun il recurs tenor ils artitgels 137 s. tar la **dretgira chantunala.**
² Decisiuns dal derschader d'arrest davart la relaschada da l'arrest u davart mesiras substitutivas pon vegnir contestadas en la medema moda, sche l'arrest u la mesira ha durà passa trais mais.
³ **La dretgira chantunala** procura per las posiziuns necessarias e decida immediatamain en la procedura en scrit.

Art. 140 Recurs pervi da snegaziun da dretg e pervi da retardada da dretg

Cunter la snegaziun da dretg u cunter la retardada da dretg po vegnir fatg recurs tar la dretgira chantunala.

Remartgas

La cumplettaziun proponida è ina consequenza da la nova orientaziun dal recurs da surveglianza en l'art. 58 S-LOG.

Art. 141

¹ Cunter sentenzias e conclus da las dretgiras districtualas **e da lur giuntas sco er cunter disposiziuns dals presidents da las dretgiras districtualas e dals presidents circuitals [...]** pon il sentenzià, la **victima** ed il procuratur public appellar tar la dretgira chantunala.

² **L'appellaziun è esclusa cunter acts d'inquisiziun, cunter disposiziuns processualdirectivas e cunter mandats penals.**

³ Cunter conclus da la regenza, dals departaments chantunals e d'autras instanzas chantunalas sin il champ dal dretg penal, dal dretg penal accessori e dal dretg penal administrativ pon il sentenzià ed il procuratur public appellar tar la **dretgira chantunala** tenor ils artitgels 141 ss., sch'in giudicament en ultima instanza è necessari tras ina dretgira chantunala.

⁴ Mintga persuna pertutgada directamain ha il dretg d'appellar cunter decisiuns davart custs da procedura, davart pretensiuns d'indemnisaziun u davart la confiscaziun.

Art. 155

¹ Ils custs da procedura dals cas penals che tutgan a la cumpetenzza da la dretgira chantunala [...], ils custs d'inquisiziun da las inquisiziuns fatgas da la procura publica sco er ils custs da la defensiun uffiziala vegnan surpigliads anticipadamain dal chantun.
alineas 2 fin 5 senza midadas

Art. 197

La giurisdicziun penala per giuvenils vegn exequida:

litera a abolida

b) dal procuratur per giuvenils;

c) da las giuntas da las dretgiras districtualas sco dretgiras per giuvenils;

d) **da la dretgira chantunala.**

Art. 199

alinea 1 aboli

² Il procuratur per giuvenils è cumpetent per:

a) giuditgar ils acts chastiabels commess da giuvenils, sch'ina reprimanda (art. 22 DPG), ina prestaziun persunala (art. 23 DPG), ina multa (art. 24 DPG), ina privaziun da la libertad fin trais mais (art. 25 DPG) u ina colliaziun da quests chastis (art. 33 DPG) para adequata;

b) ordinar la surveglianza (art. 12 DPG), l'assistenza persunala (art. 13 DPG) ed il tractament ambulat (art. 14 DPG);

c) liberar dal chasti (art. 21 DPG), sistir provisoriamain la procedura cun l'intent da la mediaziun, nominar in mediatu u sistir la procedura suenter che la mediaziun ha gi success (art. 8 ed art. 21 al. 3 DPG).

³ Uschenavant ch'il giudicament da giuvenils tenor il dretg penal per giuvenils n'è betg chaussa dal procuratur per giuvenils tenor l'alinea 2, croda quel en la cumpetenzza da la giunta da la dretgira districtuala sco dretgira per giuvenils. (...)

⁴ **La dretgira chantunala** giuditgescha appellaziuns cunter decisiuns dal procuratur per giuvenils e da las giuntas da las dretgiras districtualas sco dretgiras per giuvenils.

Art. 221

¹ Cunter decisiuns da la giunta da la dretgira districtuala sco dretgira per giuvenils pon il giuditgà, ses represchentant legal, il defensur ed il procuratur per giuvenils appellar entaifer ventg dis dapi la comunicaziun en scrit tar la **dretgira chantunala.**

alinea 2 senza midadas

³ Il **parsura** da la chombra **cumpetenta** po fixar ina tractativa d'appellaziun a bucca.

5. Lescha d'expropriaziun dal chantun Grischun (DG 803.100)

Art. 20a Surveglianza

¹ **La dretgira administrativa surveglia las cumissiuns d'expropriaziun.**

² **Ella surveglia l'andament da lur fatschentas en moda adattada e po dar instrucziuns generalas ad ellas.**

³ **Las disposiziuns da la lescha davart l'organisaziun giudiziala concernent la surveglianza da la giustia vegnan applitgadas analogamain.**

Remartgas

Cuntrari a cumissiuns cumparegliablas en auters secturs speziels (p.ex. perimeter, fatgs da stimaziun, taglias sin ovras idraulicas) na datti nagina autoritad da surveglianza per la cumissiun d'expropriaziun. En la pratica è sa manifestà il basegn da designar ina tala. Perquai che la dretgira administrativa è er l'istanza da meds legals, para sia cumpetenza d'esser cunvegnetta (al. 1). Las autorisaziuns e las cumpetenzas s'orienteschan vi da la surveglianza da la dretgira chantunala sur dals secturs da la giurisdicziun civila e penala (al. 2). Per quest motiv vegn rinvia er a questas disposiziuns (al. 3).

Art. 69 Adattaziuns redacziunalas

¹ En las suandantas disposiziuns vegn remplazzada l'expressiun "giunta da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "dretgira chantunala":

- a) art. 93 al. 2, art. 133 al. 1 ed art. 141 marginala da la procedura civila dal chantun Grischun (DG 320.000);
- b) art. 180 al. 1 ed art. 183a da la lescha davart la procedura penala (DG 350.000);
- c) art. 18 al. 2 da la lescha introductiva tar la lescha federala davart la navigaziun interna (DG 877.100);
- d) art. 12 da la lescha davart il sport da muntogna e da naiv (DG 947.100).

² En las suandantas disposiziuns vegn remplazzada l'expressiun "giunta da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "dretgira chantunala":

- a) art. 130 al. 3, art. 141 frasa introductiva, art. 235 al. 1 e 3, art. 236 al. 1, art. 242 al. 2 sco er art. 249 al. 1 da la procedura civila dal chantun Grischun (DG 320.000);
- b) art. 19 al. 2 da la lescha davart l'appaschentaziun da dispitas collectivs da lavur (DG 538.100).

³ En l'artitgel 138, en l'artitgel 168 alinea 3 ed en l'artitgel 176a da la lescha davart la procedura penala (DG 350.000) vegn remplazzada l'expressiun "tar la chombra da recurs da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "tar la dretgira chantunala".

⁴ En l'artitgel 172 alinea 2 da la lescha davart la procedura penala (DG 350.000) vegn remplazzada l'expressiun "a la chombra da recurs" tras l'expressiun "a la dretgira chantunala".

⁵ En las suandantas disposiziuns vegn remplazzada l'expressiun "president da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "derschader singul a la dretgira chantunala":

- a) art. 5f, art. 5g ed art. 12 al. 1 da la lescha introductiva tar il cudesch civil svizzer (BR 210.100);
- b) art. 27, art. 152 al. 1, art. 154 al. 4, art. 160 al. 2, art. 161 al. 3, art. 169 al. 3, art. 212 al. 2 ed art. 263 da la procedura civila dal chantun Grischun (DG 320.000);
- c) art. 95 al. 4 da la lescha davart la procedura penala (DG 350.000).

⁶ En las suandantas disposiziuns vegn remplazzada l'expressiun "president da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "derschader singul":

- a) art. 12 al. 2 e 3 da la lescha introductiva tar il cudesch civil svizzer (BR 210.100);
- b) art. 152 al. 2 e 3 da la procedura civila dal chantun Grischun (DG 320.000).

⁷ En l'artitgel 6 alinea 2 da la lescha introductiva tar il dretg d'obligaziuns svizzer (DG 210.200) vegn remplazzada l'expressiun "tar la presidenta u tar il president da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "tar la derschadra singula u tar il derschader singul a la dretgira chantunala".

⁸ En l'artitgel 161 alinea 1 da la lescha davart la procedura penala (DG 320.000) vegn remplazzada l'expressiun "dal president da la dretgira" tras l'expressiun "dal derschader singul a la dretgira chantunala".

⁹ En las suandantas disposiziuns vegn remplazzada l'expressiun "president da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "parsura":

- a) art. 64 al. 3 da la lescha introductiva tar il cudesch civil svizzer (DG 210.200);
- b) art. 224 al. 1 e 2, art. 234 al. 1 e 2 ed art. 236 al. 2 da la procedura civila dal chantun Grischun (DG 320.000);
- c) art. 142 al. 2, art. 143 al. 1, art. 144 al. 1 da la lescha davart la procedura penala (DG 350.000).

¹⁰ En l'artitgel 47 alinea 4, en l'artitgel 124 alinea 2 ed en l'artitgel 225 alinea 1 da la procedura civila dal chantun Grischun (DG 320.000) vegn remplazzada l'expressiun "president" tras l'expressiun "parsura".

¹¹ En l'artitgel 250 da la lescha davart la procedura penala (DG 320.000) vegn remplazzada l'expressiun "president" tras l'expressiun "parsura".

¹² En l'artitgel 233 da la lescha davart la procedura penala (DG 320.000) vegn remplazzada l'expressiun "president da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "parsura da l'istanza da recurs".

¹³ En l'artitgel 168 alinea 1 da la lescha davart la procedura penala (DG 350.000) vegn remplazzada l'expressiun "president da la dretgira chantunala" tras l'expressiun "parsura da l'istanza da recurs".

Remartgas

Cun l'adattaziun redacziunala en divers relaschs sa tracti da realisar la grondezza flexibla da la chombra sco er l'autonomia organisatoria extendida da la dretgira chantunala. D'ina vart sa tracti da stritgar las expressiuns "giunta da la dretgira chantunala", "chombra da recurs" e "chombra penala per giuvenils" sco er da l'autra vart da sclerir redacziunalmain las cumpetenzas da la derschadra singula u dal derschader singul (cf. er las explicaziuns davart l'art. 68 cifra 2 e 3 S-LOG). Per motivs da la parallelitad da la legislaziun succedan las adattaziuns correspudentas en las ordinaziuns dal cussegl grond tras in conclus dal cussegl grond.

Art. 70 Midada da las cumpetenzas

¹ Las cumpetenzas attribuidas a la giunta da la dretgira chantunala en ils suandants relaschs vegnan exequidas en il senn da l'artitgel 13 da questa lescha tras la dretgira chantunala:

- a) ordinaziun executiva tar il dretg d'obligaziuns svizzer (locaziun e fittanza da locals d'abitar e da fatschenta) (DG 219.800);
- b) ordinaziun executiva tar la lescha federala davart scussiu e concurs (DG 220.100);
- c) ordinaziun executiva tar la lescha federala davart il traffic sin via (DG 870.100).

² Las cumpetenzas che vegnan attribuidas a la presidenta u al president en l'artitgel 25 da l'ordinaziun executiva tar la lescha federala davart scussiu e concurs (DG 220.100) vegnan exequidas tras la parsura u tras il parsura da la chombra cumpetenta da la dretgira chantunala.

Remartgas

Ils relaschs menziunads ston – pervi da la nova constituziun chantunala – vegnir dauzads en l'avegnir almain per part sin il stgalim da la lescha e na pon pervi da quai betg vegnir midads en il rom da l'art. 69 S-LOG. La disposiziun proponida pussibilitescha d'adattar las ordinaziuns al nov urden da cumpetenzas, e quai senza las relaschar totalmain sco lescha en il rom da la refurma da la justia.

Art. 71 Referendum ed entrada en vigor

¹ Questa lescha è suttamessa al referendum facultativ.

² La regenza fixescha il termin da l'entrada en vigor.

Remartgas

Questa proposta correspunda a la formulaziun usitada. Singulas disposiziuns da la LOG pon mo entrar en vigor, sche la revisiun parziala da la constituziun chantunala vegn acceptada. Sche la midada da la constituziun chantunala vegniss refusada, avess la regenza – cun il conclus d'entrada en vigor – da designar las disposiziuns che n'entran betg (resp. na pon betg entrar) en vigor per mancanza d'ina basa constituziunala.

2.3. Relasch da la lescha davart la giurisdicziun administrativa

Atgnamain na cumpiglia il titel betg tut il cuntegn da la lescha, perquai ch'ella cumpiglia er la giurisdicziun costituziunala. Il titel pli curt è dentant pli pregnant e pli chapaivel; quai vala er per la scursanida. La cumissiun d'expertas e d'experts è da l'avis ch'i bastia, sch'il champ d'applicaziun exact resultia da l'art. 1 S-LGA.

I. Champ d'applicaziun

Art. 1 Autoritads chantunalas

¹ Questa lescha vala per la procedura en fatgs administrativs e costituziunals davant autoritads administrativas e giudizialas chantunalas.

² Disposiziuns spezialas en auters relaschs restan resalvadas.

³ Persunas privatas han il medem status sco in'autorità administrativa, uschenavant ch'ellas decidan ademplind las incumbensas publicas delegadas ad ellas dal chantun.

Remartgas

Il champ d'applicaziun cumplessiv per autoritads chantunalas correspunda al dretg vertent. Tenor l'al. 1 èn autoritads en il senn da questa lescha ubain autoritads administrativas ubain autoritads giudizialas. Sch'i na resulta nagut auter da la sistematica da la lescha, utilisescha la lescha la noziun "autoritads" adina en in senn cumplessiv. Sco enfin ussa vegni renunzià da definir u d'enumerar las autoritads administrativas e giudizialas. Tar las autoritads administrativas tutgan spezialmain la regenza, la chanzlia chantunala, ils departaments, ils posts da servetsch da l'administraziun chantunala sco er ils instituts da dretg public chantunal.

La resalva da l'al. 2 cumpiglia dus geners da disposiziuns spezialas. Latiers tutgan d'ina vart regulaziuns da procedura divergentas en il dretg federal (p.ex. art. 27 ss. LPGA u art. 39 ss. LATD) u en il dretg chantunal (art. 95 ss. LDP u art. 122 ss. LT). Da l'autra vart prevesan regulaziuns da la legislaziun speziala expressivamain l'applitgablada da la LGA avant autras autoritads u proceduras.

L'al. 3 explitga che er persunas privatas, a las qualas il chantun Grischun ha surdà incumbensas publicas, ston observar las disposiziuns da procedura. Cun la noziun dal "transferiment" sa referescha il sboz a l'art. 31 al. 2 cifra 6 CC ed a l'art. 50 CC. L'adempliment facultativ d'ina incumbensa che sa chatta (er) en l'interess public na chaschuna anc betg l'applitgablada dal S-LGA.

Art. 2 Autoritads cirquitalas e communalas

Per la procedura administrativa davant autoritads cirquitalas e communalas vegnan applitgads ils princips generals da procedura.

Remartgas

Cumpareglià cun il dretg vertent (art. 2 LPAC) porta la proposta duas novaziuns. Perquai che las prescripziuns da procedura generalas correspundan per regla a las prescripziuns minimalas obligatorias dal dretg federal, na resta quasi nagina libertad d'agir per las vischnancas e per ils circuls. Pervi da quai prevesa il sboz in'applitgablada directa dals art. 3 fin 25 S-LGA per autoritads communalas e cirquitalas. La circumscripziun da las autoritads correspunda en quest connex da princip a quella dal chantun. Uschia ston er persunas privatas ch'èn vegnidas incumbensadas dal circol u da la vischnanca d'ademplier ina incumbensa publica observar las disposiziuns da la lescha.

II. Princips generals da procedura

1. DIRECZIUN DA LA PROCEDURA E TERMS

A. Direcziun da la procedura

Art. 3 Cumond d'acceleraziun

Las autoritads tractan en moda speditiva las proceduras ch'èn vegnidas iniziadas tar ellas e procuran senza retardar che quellas vegnian liquidadas.

Remartgas

Il cumond resulta dal scumond dal dretg constituziunal da la retardada da dretg e da la snegaziun da dretg. Er sche la disposiziun na surpassa betg la garanzia da l'art. 29 al. 1 CF, resguarda la cumissiun quai sco in segn adequat per la burgaisa e per il burgais da francar questa disposiziun en la lescha.

Art. 4 Cumpetenzza

¹ La lescha fixescha la cumpetenzza da las autoritads. Cunvegns divergentas da las partidas n'èn betg valaivlas.

² Las autoritads examineschan d'uffizi lur cumpetenzza.

³ Sch'ina autoritad snega sia cumpetenzza, trametta ella la chaussa a l'autoritad ch'ella considerescha sco cumpetenta, e quai cun infurmar las partidas.

⁴ Sche pliras autoritads na pon betg sa cunvegnir davart lur cumpetenzza, decida l'autoritad superiura communabla. Sch'ina tala manca, decida l'autoritad da conflicts.

Remartgas

Questa disposiziun surpiglia dretg vertent (art. 2 e 3 LDA resp. art. 3 LPAC). La regulaziun en l'al. 4 è nova e duai garantir ch'i vegnia tschertgada ina soluziun per conflicts da cumpetenzza negativs (cf er l'art. 3 S-LOG).

Art. 5 Ordinaziuns proceduralas e mesiras preventivas

¹ Per la durada da la procedura relascha l'autoritad – d'uffizi u sin dumonda – las ordinaziuns proceduralas e las mesiras preventivas necessarias per proteger ils dretgs ed ils interess dispitaivels da las persunas participadas.

² En cas d'ina autoritad collegiala è questa cumpetenzza tar la parsura u tar il parsura ubain tar ina commembra u tar in commember ch'ella u ch'el ha designà.

Remartgas

Il sboz surpiglia il cuntegn dal dretg vertent (art. 31 LDA resp. art. 6 LPAC). L'autorisaziun da suttascriber entaifer l'administraziun chantunala sa drizza tenor las disposiziuns davart l'organisaziun da l'administraziun.

Art. 6 Unir e separar proceduras

En l'interess d'ina liquidaziun cunvegnetta po l'autoritad – tras ina disposiziun procedurala:

- unir las proceduras en cas ch'inoltraziuns davart il medem object èn vegnidas fatgas separadamain;
- separar la procedura en cas d'inoltraziuns ch'èn vegnidas fatgas comunablamain da differentas partidas u en cas d'inoltraziuns davart differents objects.

Remartgas

Pervi da motivs da la segirezza giuridica u da la trasparenza franchisescha la disposiziun la pratica vertenta en la lescha.

B. Termins

Remartgas

Il dretg vertent rinviëscha a la PC (art. 29 LDA resp. art. 12 al. 1 LPAC) per calcular, prolungar e restabilir ils termins. Fin l'onn 2010 duai la procedura civila federala entrar en vigur; quella regla ils aspects en moda per part divergenta en quai che riguarda il cuntegn e cun in'austra structuraziun sistematica. En il senn d'ina soluziun autonoma e survesaivla vegnan ils termins reglads ussa directamain en la lescha. I vegn desistì da reglar las consequenzas da negligentscha en la lescha, perquai che quellas èn logicas.

Art. 7 Calculaziun

¹ Termins che vegnan iniziads tras ina comunicaziun u tras l'entrada d'in eveniment, cumenzan il di suenter.

² Sche l'ultim di dal termin è ina sonda, ina dumengia u in firà uffizial, scada il termin l'emprim lavurdi suandant.

³ Indicaziuns faussas davart il termin en ina decisiun na dastgan avair nagins dischavantatgs per la partida pertutgada.

Remartgas

Questa disposiziun s'orientescha vi da l'art. 59 PC e vi da la nova lescha federala davart il tribunal federal. Ils firads uffizials tenor l'al. 2 cumpiglian er firads communalas; quels valan dentant mo en proceduras avant las autoritads communalas correspudentas. Advocatas ed advocats che duain pudair percorscher il sbagl, na pon betg sa referir a l'al. 3.

Art. 8 Observaziun

¹ Inoltraziuns ston vegnir surdadas il pli tard l'ultim di dal termin ad in uffizi da posta svizzer, ad ina represchentanza diplomatica u consulara svizra u entaifer las uras da biro a l'autorità cumpetenta.

² Il termin vala er sco observà, sch'ina inoltraziun è vegnida fatga a temp tar in'autorità betg cumpetenta.

³ In pajament a l'autorità è succedi a temp, sche:

- a) l'import è vegnì surdà ad in uffizi da posta svizzer entaifer il termin; u
- b) l'incumbensa da pajament è vegnida surdada entaifer il termin a la banca u ad in uffizi da posta svizzer per metter a quint immediatamain ad in conto en Svizra e l'import è vegnì accredità a l'autorità entaifer il termin da banca usità.

Remartgas

Il sboz s'orientescha vi da l'art. 59 PC e vi dal sboz per ina procedura civila federala. La regulaziun en l'al. 1 serva a la segirezza giuridica, po dentant esser problematica per inoltraziuns da l'exteriur. Da quests problems po vegnir tegnì quint en il rom dals art. 9 e 10 S-LGA, uschenavant che quai è giustifitgà. Dal rest exista er la pussaivladad da la represchentanza (cf. art. 15 S-LGA). In transferiment sin via electronica n'è per entant betg admiss; la dumonda duai vegnir reglada pli tard en moda cumplessiva, tut tenor il resultat dal project da pilot dal tribunal federal, vi dal qual er la dretgira administrativa prenda part.

L'alinea 2 correspunda al dretg vertent (art. 3 al. 2 LDA resp. art. 12 al. 2 LPAC).

Cumpareglià cun la pratica actuala vegn proponida en l'al. 3 lit. b ina soluziun pli favuravla per las burgaisas e per ils burgais. Là dependa l'observaziun dal termin unicamain dal cumportament da la partida pertutgada. Questa soluziun tegna quint dal fatg ch'i vegn renunzià en l'art. 74 S-LGA ad ina necessitad da prolungar il termin e s'orientescha vi da

l'art. 135 S-PC. Pli simpel per las autoritads fiss la soluziun tenor l'art. 48 LTF, tenor la quala l'engrevgiament dal conto è decisiv per observar il termin. La consequenza per la partida pertutgada fiss ch'ella stuess sa laschar metter a quint er il cumportament da l'institut finanziair senza pudair far valair sia influenza sin tal. La regulaziun en il S-LGA n'ha betg per consequenza che la dretgira chantunala stuess midar sia pratica tar proceduras da dretg civil, tant pli ch'i sto vegnir fixada qua vinavant ina prolungaziun dal termin (cf. art. 39 PC). Cun sia proposta accepta la cumissiun d'expertas e d'experts ch'i valan entaifer il chantun eventualmain regulaziuns differentas areguard l'observaziun da termin en connex cun pajaments anticipads dals custs.

Art. 9 Prolungaziun

¹ Termins per meds legals sco er termin che vegnan designads en la lescha u tar la fixaziun expressivamain sco peremptoris, na pon betg vegnir prolungads.

² Auters termin pon per regla vegnir prolungads ina giada, sche motivs suffizients èn avant maun. La dumonda sto vegnir fatga avant la scadenza dal termin.

Remartgas

La disposiziun correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 60 PC). La limitaziun ad ina unica prolungaziun da termin gida ad accelerar la procedura. La formulaziun permetta dentant da far excepziuns per cas spezials.

Art. 10 Restabiliment

¹ Termins negligids pon mo vegnir restabilids, sche la partida po cumprovar ch'i na saja betg stà pussaivel per ella u per sia represchentanta u per ses represchentant d'observar il termin pervi d'in impediment, dal qual els n'èn betg la culpa.

² La dumonda da restabiliment sto vegnir inoltrada entaifer 10 dis suenter la scadenza da l'impediment.

Remartgas

Il sboz surpiglia il dretg vertent (art. 61 PC).

2. ERUIR ILS FATGS

Art. 11 Princip d'inquisiziun ed obligaziun da cooperar

¹ Ils fatgs ston vegnir eruids d'uffizi.

² Las persunas participadas a la procedura èn obligadas da cooperar a la constataziun dals fatgs.

³ L'autorità retschertga las cumprovas necessarias; en quest connex n'è ella betg liada vi da pretendiuns per eruir ils fatgs.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 37 LDA resp. art. 4 s. LPAC). Partind dal princip da la proporziunalità po la cooperaziun mo vegnir pretendida, uschenavant che quai è raschunaivel.

Art. 12 Meds da cumprova

¹ Sco meds da cumprova servan a l'autorità – ultra da las enconuschientschas da sias commembras e da ses commembers – spezialmain:

- a) actas uffizialas;
- b) documents;
- c) rapports uffizials;
- d) interrogaziuns e comunicaziuns da persunas participadas e d'infurmaturas e d'infurmaturs;
- e) inspecziuns ocularas;
- f) expertisas.

² Sche quests meds da cumprova na bastan betg per sclerir ils fatgs, pon las autoritads interrogar d'uffizi u sin proposta perditgas. Questa prescripziun na vala betg per las autoritads communalas.

³ Las prescripziuns da la procedura civila davart la cumprova da perditgas e davart il dretg da refusa vegnan applitgadas conform al senn.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 38 s. LDA resp. art. 4 LPAC). Ina regulaziun nova cuntegna l'al. 2. Schebain che la cumprova da perditgas duai restar er en l'avegnir l'excepziun, renunzia il sboz a la permissiun precedenta tras la scheffa u tras il schef dal departament. Las referendarias u ils referendaris pon per regla numnadamain giuditgar pli tgunsch, cur ch'ina interrogaziun da las perditgas è necessaria. Perquai che l'interrogaziun da las perditgas premetta ina scolaziun resp. ina istruzziun correspondent, n'è quest med da cumprova betg pli previs per las vischnancas. Il rinviament en l'al. 3 è dinamic; per entant sa referescha el a la procedura civila grischuna, suenter sia entrada en vigur a la procedura civila federala. Malgrà la sistematica differenta da las duas leschas resguarda la cumissiun la proposta tschernida sco meglra; ina regulaziun autonoma da questa dumonda fiss memia voluminosa.

Art. 13 Obligaziun d'ediziun ed obligaziun da dar infurmaziuns

¹ Autoritads e personas privatas èn obligadas d'edir documents ed actas sco er da dar infurmaziuns.

² Las autoritads n'èn betg obligadas d'edir e da dar infurmaziuns, sche interess publics impurtants u sche interess privats degns da vegnir protegids vegnissan periclitads tras quai.

³ Personas privatas n'èn betg obligadas d'edir e da dar infurmaziuns, sch'ellas han – tenor las prescripziuns da la procedura civila – in dretg da refusar da dar perditga.

⁴ Las prescripziuns da la procedura civila davart la cumprova tras documents e davart il dretg da refusa vegnan applitgadas conform al senn.

Remartgas

Il sboz s'orientescha vi da l'art. 40 LDA, extenda dentant il dretg da refusa en tscherts cas sin personas privatas. La regulaziun da l'excepziun succeda en moda separada per autoritads e per personas privatas, perquai ch'i dat premissas differentas en quest regard.

Art. 14 Secretezza

Sch'i vegnan periclitads interess publics impurtants u interess privats degns da vegnir protegids cun retschertgar meds da cumprova, ordinescha l'autorità las mesiras da protecziun necessarias.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 42 LDA) e sa basa sin la regulaziun en la PC.

3. DRETGS ED OBLIGAZIUNS DA LAS PERSONAS PARTICIPADAS

Art. 15 Represchentanza

¹ En la procedura davant autoritads administrativas pon las personas partecipadas sa laschar represchentar tras ina persuna abla d'agir, uschenavant ch'i n'è betg necessari ch'ellas cumparian sezzas.

² En la procedura davant autoritads giudizialas pon las personas partecipadas sa laschar represchentar tras ina persuna ch'è inscrista en il register chantunal da las advocatas e dals advocats u ch'è autorisada a la represchentanza legala tras il dretg surordinà.

³ La represchentanza tras in'atra persuna abla d'agir è mo admissibla en la procedura davant autoritads giudizialas:

- a) en dispitas da taglia e d'assicuranzas socialas;
- b) en il cas singul cun la permissiun da la parsura u dal parsura.

⁴ Sin dumonda da l'autorità sto la represchentanta u il represchentant sa legitimar davart sia autorisaziun da represchentanza cun in plainpudair en scrit.

Remartgas

Questa disposiziun surpiglia il cuntegn dal dretg vertent (art. 22 LDA ed art. 15 OOG resp. art. 13 LPAC) e correspunda a la regulaziun en il sboz per ina lescha chantunala davart las advocatas ed ils advocats. Pervi da las pretensiuns dal dretg costituziunal a la legislaziun vegn desisti d'ina delegaziun al cussegl grond. Sco fin ussa n'exista nagina obligaziun da represchentanza en il sector da la giurisdicziun administrativa; mintga persuna ch'è abla d'agir po manar senza sia procedura (cf. er l'art. 4 S-LOG). Er tar la circumscripziun dal monopol d'advocatas e d'advocats en l'al. 2 na datti naginas midadas. L'autorisaziun tras il dretg surordinà sa referescha a la libra circulaziun tenor la LLCA.

Art. 16 Attenziun giuridica

¹ A las personas pertutgadas d'ina decisiun sto l'autorità dar la pussaivladad da prender posiziun en scrit u a bucca.

² Ella po spezialmain desister da quai, sch'igl è necessari d'agir immediatamain.

Remartgas

Il dretg sin attenziun giuridica resulta da l'art. 29 al. 2 CF. Sin basa da la vasta giurisdicziun tar quest punct vegn renunzià da menziunar detagls davart l'applicaziun en la lescha (p.ex. dretg da proposta da cumprova, prender posiziun tar il resultat da las cumprovas). L'al. 2 exprima ch'ins possia renunziar ad in'audienza precedentia tar las mesiras superprovisorias. En quests cas sto dentant vegnir prevista per regla in'audienza posteriura. La regulaziun en l'al. 2 n'è betg definitiva, uschia che l'autorità po renunziar excepziunalmain ad in'audienza er en auters cas.

Art. 17 Invista da las actas

¹ Las personas participadas a la procedura han il dretg da prender invista da las actas.

² L'invista po vegnir refusada per proteger interess publics impurtants u interess privats degns da vegnir protegids. Ina tala refusa sto vegnir motivada.

³ Sch'i vegn – per il dischavantatg d'ina partida – sa basà sin actas, da las qualas ella na po betg prender invista, la sto il cuntegn engreviant vegnir communitgà e la sto vegnir dà la pussaivladad da prender posiziun e da far propostas da cumprova.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 41 s. LDA resp. art. 8 LPAC). La cumpetenzza resulta da la lescha davart l'organisaziun da la regenza e da l'administraziun resp. da la lescha davart l'organisaziun giudiziala.

Art. 18 Disciplina durant la procedura

¹ Las personas participadas a la procedura sco er lur represchentantas e lur represchentants ston sa comportar da buna maniera envers las autoritads ed in envers l'auter e ston evitar mintga tendenza intenziunala da sa dispartar e mintga entardament.

² Sche la procedura vegn introducida u manada da levsenn sco er sch'il bun cumportament envers las autoritads u envers las personas cunparticipadas vegn violà grevamain, chastia l'autorità che decida senza en chaussa cun ina reprimanda u cun ina multa disciplinara fin a 1 000 francs.

Remartgas

Questa disposiziun s'orientescha vi dal dretg vertent (art. 27 e 49 LDA resp. art. 14 LPAC). Ella exprima en moda pli stretga las premissas per mesiras disciplinaras ed unifitgescha il

rom da las multas. Per las represchentantas legalas e per ils represchentants legals valan dal rest las directivas dal dretg davart las advocatas ed ils advocats.

4. LIQUIDAZIUN

Art. 19 Enclegientscha

Per liquidar cumpletmain u parzialmain la procedura pon las partidas far in'enclegientscha, uschenavant ch'ellas disponan da l'object da dispita u d'ina libertad da decider.

Remartgas

Questa disposiziun surpiglia il dretg vertent (art. 49 LDA). En il dretg public è ina enclegientscha sin basa dal princip da legalitad pussaivla mo sut tschertas premissas. Tenor ina interpretaziun severa na fiss ina enclegientscha betg admissibla, sche las autoritads han bain ina libertad da decider, ma na disponan betg da l'object da dispita. En la pratica èsi però sa mussà che l'admissibladad po correspunder ad in basegn raschunaivel (p.ex. en cas da dumondas da l'estetica da fatschentas architectonicas).

Art. 20 Stritgada

¹ Sche l'interess giuridicamain relevant per relaschar ina decisiun en chausa scada en il decurs da la procedura, spezialmain pervi da la retratga da las dumondas, pervi da la revocaziun da la decisiun contestada u pervi d'ina enclegientscha, stritga l'autorità la procedura sco liquidada.

² En la disposiziun da stritgada decida l'autorità davart l'adossament dals custs uffizials ed extrauffizials, sche las partidas na sa cunvegnan betg en quest regard.

³ La retratga, la renconuschientscha e l'enclegientscha vegnan integradas en la disposiziun da stritgada e survegnan uschia l'effect d'ina decisiun legalmain valaivla.

Remartgas

Questa disposiziun s'orientescha vi da l'art. 59 LDA. Ella extenda dentant il champ d'applicaziun sin las autoritads administrativas, perquai che er qua vegnan relaschadas disposiziuns da stritgada.

Art. 21 Valitaziun da las cumprovas

L'autorità è libra en quai che concerna la valitaziun da las cumprovas.

Remartgas

Questa disposiziun franchisescha il princip da la libra valitaziun en la lescha. Ella corresponda a las prescripziuns federalas (uschia p.ex. art. 61 lit. c LPGa).

Art. 22 Cuntegn da la decisiun

¹ Decisiuns ston vegnir motivadas e ston cuntegnair in dispositiv cun la sentenza, cun la regulaziun dals custs sco er cun l'indicaziun davart la pussaivladad e davart il termin da far recurs en moda ordinaria.

² Sche l'indicaziun dals meds legals n'ha betg gi lieu, èsi admissibel da recurrer entaifer dus mais dapi la communicaziun da la decisiun.

Remartgas

Questa formulaziun s'orientescha vi da l'art. 9 LPAC. Ella evitescha che las pretensiuns a las vischnancas ed als uffizis na vegnan betg fixadas memia aut. La medema circumscripziun dal cuntegn da decisiuns per la dretgira administrativa e per las autoritads administrativas na dastga betg zuppentar che decisiuns da la dretgira administrativa suttastattan – en quai che riguarda il cuntegn – a pretensiuns pli severas che per exempel decisiuns da vischnancas.

Tenor l'al. 1 sto ina decisiun cuntegnair la motivaziun ed il dispositiv cun la sentenza, cun la regulaziun dals custs e cun l'indicaziun dals meds legals. I vegn renunzià da menziunar explicitamain ils fatgs; quels resultan per regla da la decisiun. En quest connex basegni l'indicaziun dals meds legals mo per ils meds legals ordinaris. Il volumen da la motivaziun sto vegnir fixà sin basa da las circumstanças concretas dal cas singul. L'al. 2 correspunda al dretg vertent (art. 50 al. 2 LDA resp. art. 9 LPAC).

Art. 23 Comunicaziun da la decisiun

¹ Decisiuns ston vegnir communitgadas en scrit a las partidas ed – uschenavant che quai è prescrit tras lescha – a terzas personas.

² Partidas che sa preschantan comunablamain pon vegnir obligadas da l'autorità da designar in'adressa da consegna comunabla.

³ Sch'ina partida n'abita betg en Svizra, po l'autorità l'obligar da designar ina persuna che ha il dretg da retschaiver la consegna en Svizra.

⁴ Ina decisiun po vegnir communitgada tras ina publicaziun uffiziala, sche:

- a) ella na po betg vegnir consegnada;
- b) ella sa drizza ad in circul da personas indefini;
- c) ina partida na suonda betg l'intimaziun tenor ils alineas 2 u 3;
- d) quai è previs tras lescha.

Remartgas

Questa disposiziun resumescha la situaziun giuridica vertenta (art. 30 LDA resp. art. 9 LPAC) e franchisescha ella – per motivs da la trasparenza e da l'evidenza – en la lescha.

L'al. 2 è nov per il Grischun, correspunda dentant a la regulaziun sin plaun federal.

Questa disposiziun è pensada en emprima lingia per proceduras da massa e lascha a l'autorità la libertad da decider per tscherner – tut tenor la lavur ed ils custs – il proceder il pli effizient. L'al. 4 litera a sa referescha spezialmain als cas, en ils quals ins n'enconuscha betg in'adressa da consegna. La disposiziun n'impedescha ni la ficziun da consegna en cas ch'ins na va betg per ina spediziun postala ni la consegna tras la polizia.

Art. 24 Reponderaziun

¹ Ina partida po dumandar l'autorità administrativa da reponderar ina disposiziun.

² L'autorità administrativa è mo obligada da reponderar sia decisiun, sch'ils motivs per ina revocaziun vegnan fatgs valair vardaivlamain.

³ Dumondas da reponderaziun n'impedeschan betg il curs dals termins.

Remartgas

La reponderaziun tenor l'art. 24 S-LGA è in med giuridic nunformal, cun il qual las personas pertutgadas dumondan l'autorità administrativa che dispona, da revegnir a la disposiziun e da la midar u da l'abolir. Pervi da quai sa differenziescha ella cleramain da la reponderaziun tenor l'art. 78 LDA; là sa tracti da la revisiun en il senn da l'art. 67 S-LGA. Cun reglar en la lescha da quest med giuridic ch'exista gia oz en la pratica vegn stgaffida ina clerezza per las autoritads e per las partidas. L'al. 2 explitgescha che l'autorità administrativa n'è betg obligada en mintga cas d'entrar en la dumonda. Quai è mo il cas, sch'i vegnan fatgs valair vardaivlamain motivs, tenor ils quals las premissas per ina revocaziun èn ademplitas (cf. art. 25 S-LGA). Per entrar en la dumonda basti ch'ils motivs sajan vegnids fatgs valair vardaivlamain; schebain ils motivs existan, sto vegnir examinà en la procedura da reponderaziun.

Art. 25 Revocaziun

¹ D'uffizi u sin dumonda po l'autorità administrativa midar u abolir ina decisiun legalmain valaivla, sche:

a) la situaziun dals fatgs u dal dretg è sa midada en cumparegliaziun cun la basa da decisiun oriunda; e
b) interess publics u privats predominants na s'opponan betg a la revocaziun.

² Tgi che ha prendi da buna fai mesiras, sa fidond d'ina decisiun, e che subescha senza culpa in donn tras la revocaziun, ha il dretg d'ina indemnizaziun.

³ Regulaziuns da revocaziun da la legislaziun speziala e la revisiun restan resalvadas.

Remartgas

Il sboz tematisescha il dretg vertent (art. 10 LPAC). Da nov po er l'autorità administrativa superiura far diever da la revocaziun, sch'ella ha decidì sco autorità da meds legals. La revocaziun dastga vegnir fatga mo en cas da l'incorrectezza posteriura d'ina disposiziun permanenta. Ina incorrectezza oriunda po mo vegnir allontanada cun ina revisiun (spezialmain art. 67 al. 1 lit. d S-LGA. Da princip po er ina midada minimala da la situaziun chaschunar in'adattaziun; ina barriera è en quest connex la ponderaziun dals interess. Il dretg tenor l'al. 2 sto vegnir fatg valair tar la dretgira administrativa cun agid d'in plant (cf. art. 63 al. 1 lit. c S-LGA). La revocaziun è en emprima lingia ina dumonda dal dretg material; per quest motiv resalva l'al. 3 regulaziuns spezialas.

III. Procedura davant autoritads administrativas chantunalas

Remartgas

I vegn renunzià ad ina regulaziun concernent la recusaziun e concernent il secret d'uffizi. Quai sto plitgusch succeder en il rom dal dretg davart l'organisaziun da la regenza e da l'administraziun. Tar las dretgiras èn quests aspects er reglads en il dretg davart l'organisaziun giudiziala (cf. art. 41 ss. e 51 S-LOG).

1. PROCEDURA D'EMPRIMA INSTANZA

Remartgas

Il dretg vertent na cuntegna nagina prescripziun expressiva davart il process administrativ d'emprima istanza. Perquai ch'i sa tracta da l'actività principala da l'administraziun chantunala, sa giustifitgescha ina regulaziun en la lescha.

Art. 26 Decisiun

¹ L'autorità administrativa cumpetenta relascha ina decisiun:

a) d'uffizi, sche quai è prescrit tras lescha u sche quai è cunvegnent per reglar ina relaziun giuridica;
b) sin dumonda d'ina partida, sche quella ha in interess degn da vegnir protegi vi da la decisiun.

² Sch'i vegn pretendida ina decisiun e sche l'autorità è da l'avis che las premissas per ina tala na sajan betg avant maun, relascha ella ina decisiun da betg entrar en chaussa. La decisiun da betg entrar en chaussa è contestabla sco ina disposiziun.

Remartgas

Questa disposiziun franchisescha ils princips generals en il senn d'ina prescripziun minimala en la lescha. Areguard il cuntegn correspunda la disposiziun a las directives dal dretg federal ed a la pratica vertenta.

Art. 27 Protesta

¹ La protesta oblighescha l'autorità administrativa d'examinar cumplessivamain sia decisiun contestada e da decider anc ina giada en chaussa.

² La protesta è admissibla en quels cas ch'èn previs dal dretg federal e chantunal.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent. Per motivs da la chapaivladad e da la segirezza giuridica èsi dentant giustifitgà da reglar la protesta da nov en la lescha.

2. RECURS ADMINISTRATIV

A. *Premissas*

Art. 28 Admissibladad

¹ Cunter decisiuns d'in post da servetsch u d'instituts dependents da dretg public chantunal po vegnir fatg recurs administrativ tar il departament superiur.

² Il recurs administrativ è exclus, sch'i dat – tenor lescha – la pussaivladad da far protesta u da far directamain recurs tar la dretgira administrativa.

³ Cunter decisiuns dals departaments e da la chanzlia chantunala po vegnir fatg recurs administrativ tar la regenza, sche la lescha prevesa expressivamain quai.

⁴ Sco decisiuns valan er la snegaziun da dretg e la retardada da dretg.

Remartgas

Questa disposiziun tematisescha il dretg vertent (art. 15 LPAC), differenziescha dentant tranter recurs administrativ inferiur e recurs administrativ superiur (al. 1 resp. al. 3). La regulaziun davart il recurs tar la regenza correspunda a la reordinaziun da la giurisdicziun administrativa tenor l'art. 55 al. 1 CC; la regenza duai vegnir designada mo excepziunalmain sco istanza da recurs. La regulaziun da l'art. 15 al. 2 LPAC n'è betg vegnida integrada; en quests cas sto vegnir applitgada la regulaziun da suppleantas e da suppleants, e quai perquai ch'in motiv per ina recusaziun è avant maun. Il recurs da decisiuns intermediaras sa drizza tenor l'art. 29 S-LGA.

Art. 29 Contestaziun da decisiuns intermediaras

¹ Ordinaziuns proceduralas e mesiras preventivas sco er autras decisiuns intermediaras èn mo contestablas, sch'ellas:

- han in dischavantag per la partida pertutgada, il qual na sa lascha previsiblmain betg pli eliminar pli tard; u
- vegnan relaschadas expressivamain sco contestablas en moda independenta, en cas che la procedura sa lascha eventualmain simplifitgar tras quai.

² Ordinaziuns proceduralas e mesiras preventivas en la procedura davant autoritads collegialas pon – cun resalva da l'alinea 1 – vegnir contestadas entaifer 10 dis tar quellas.

Remartgas

La noziun "decisiun intermediara" sto vegnir enclatga en ina moda cumplessiva e na sa restrenscha betg ad ordinaziuns proceduralas ed a mesiras preventivas. Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 16 LPAC). Nova è la pussaivladad da relaschar excepziunalmain – per motivs da l'economia da la procedura – decisiuns intermediaras sco contestablas en moda independenta (al. 1 lit. b). En cas d'in recurs tenor l'al. 2 sa giustifitgescha in termin curt per motivs da la segirezza giuridica. En il senn d'ina unificaziun dals termins è adequat in tal da 10 dis, e quai analogamain al recurs da process tenor l'art. 42 S-LGA.

Art. 30 Legitimaziun

La legitimaziun da far recurs ha, tgi ch'è pertutgà da la decisiun contestada e fa valair in interess degn da vegnir protegì per abolir u per midar la decisiun u tgi ch'è autorisà da far recurs tras ina prescripziun speziala.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 17 LPAC). Redacziunalmain è ella accordada cun tala tar il recurs da dretg amministrativ (art. 50 S-LGA).

Art. 31 Motivs da recurs

¹ Cun il recurs pon vegnir fatgas valair:

- a) mancanzas da la procedura;
- b) mancanzas da la decisiun contestada, spezialmain l'applicaziun incorrecta dal dretg e la constataziun incorrecta dals fatgs sco er il diever inadmissibel dal giudicat.

² Novas pretensiuns da fatgs e novas propostas da cumprova èn admissiblas.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 18 LPAC). Redacziunalmain è ella accordada cun tala tar il recurs da dretg amministrativ (art. 51 S-LGA).

Art. 32 Termin

Il recurs sto vegnir inoltrà en scrit a l'istanza da recurs entaifer 30 dis dapi la comunicaziun da la decisiun contestada.

Remartgas

Per ch'i saja pli practic per la burgaisa e per il burgais duain ils termins sche pussaivel vegnir unifitgads en il sector dal dretg public (cf. las maximas tar il punct II.11.3.d). Tar il dretg federal èsi usità e per part er prescrit da conceder in termin da 30 dis (p.ex. dretg fiscal, dretg d'assicuranza sociala; cf. er las explicaziuns tar l'art. 52 S-LGA).

B. procedura

Art. 33 Scrittiras giuridicas

¹ Scrittiras giuridicas ston vegnir redigidas en ina lingua uffiziala e ston cuntegnair ina proposta ed ina motivaziun.

² Ellas ston vegnir suttascrittas ed inoltradas en dus exemplars cun agiuntar ils meds da cumprova disponibels e la decisiun contestada.

³ Sch'ina inoltraziun na satisfa betg a las pretensiuns legalas u sch'ella è redigida en ina furma incunvegna, sch'ella n'è betg legibla u sch'ella è senza basegn memia voluminusa, vegn fixà in termin adequat per rectificgar la mancanza, quai cun smanatschar ch'i na vegnia uschiglio betg entrà en l'inoltraziun.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 20 s. LPAC). Ella sa referescha aposta mo a la procedura da recurs per betg excluder en general – sin plaun communal e tar la procedura d'emprima istanza – las dumondas a bucca. Las linguas uffizialas resultan da l'art. 3 CC; ils detagls davart lur utilisaziun resultan da la lescha da linguas dal chantun Grischun (cf. maxima tar il punct II.9). Tenor l'art. 15 S-LGA sto il recurs vegnir suttascrit da la recurrenta u dal recurrent resp. da la represchentanta u dal represchentant (al. 2).

Art. 34 Effect suspensiv

¹ Il recurs n'ha betg in effect suspensiv.

² Sin dumonda u d'uffizi po l'autorità dar in effect suspensiv al recurs en il cas singul.

³ En cas d'ina autorità collegiala è questa cumpetenza tar la parsura u tar il parsura ubain tar ina commembra u tar in commember ch'ella u ch'el ha designà.

Remartgas

Il sboz correspunda al dretg vertent (art. 6 e 22 LPAC), al resumescha dentant en ina disposiziun. Uschia daventa la disposiziun pli evidenta ed è generalmain chapavla.

Art. 35 Instrucziun

¹ Autoritads ed emploiadas ed emploiads ch'eran participads vi da la reussida da la decisiun contestada na dastgan betg cooperar tar l'instrucziun dal recurs.

² Recurs tar la regenza vegnan instruids d'in departament. D'uffizi u sin dumonda prenda quest departament las decisiuns preventivas e proceduralas necessarias.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 23 LPAC). Tar l'instrucziun tutga tut la direcziun da la procedura (cf. er l'art. 5 s. S-LGA).

Art. 36 Correspundenza

¹ Il recurs vegn tramess a l'istanza precedenta ed ad eventualas ulteriuras persunas pertutgadas cun fixar in termin adequat per dar resposta en scrit.

² I po vegnir desisti d'ina correspundenza, sch'il recurs è evidentamain inadmissibel u nunmotivà.

³ En cas da basegn po vegnir ordinada in'ulteriura correspundenza.

Remartgas

Il sboz surpiglia il cuntegn dal dretg vertent (art. 24 LPAC). L'al. 2 è nov; la disposiziun gida ad accelerar la procedura en cas evidents.

Art. 37 Decisiun da recurs

¹ Sche l'istanza da recurs entra en la chaussa, decida ella sezza davart la chaussa u returna quella cun ordinaziuns liantas a l'istanza precedenta per prender ina nova decisiun.

² L'istanza da recurs po midar la decisiun contestada a favur u a disfavur da la partida recurrenta.

Sch'ella ha l'intenziun da decider a disfavur da la partida recurrenta, sto ella l'emprim dar la pussaivladad a las partidas da prender posiziun sco er da retrair il recurs.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 25 LPAC) e mantegna la pussaivladad da midar ina decisiun a disfavur da la partida recurrenta. Per motivs da l'economia da process duai la partida recurrenta disponer da l'agen med legal e duai er dastgair retrair quel en cas, en ils quals l'istanza da recurs considerescha ina midada da la decisiun a sia disfavur.

IV. Procedura davant la dretgira administrativa

1. PRESCRIPZIUNS GENERALAS

Remartgas

La structuraziun en prescripziuns generalas ed en disposiziuns spezialas davart ils singuls tips da procedura tenor il dretg vertent vegn surpigliada.

A. Prescripziuns formalas e direcziun da la procedura

Art. 38 Scrittiras giuridicas

¹ Scrittiras giuridicas ston vegnir redigidas en ina lingua uffiziala e ston cuntegnair la pretensiun da dretg, ils fatgs ed ina motivaziun.

² Ellas ston vegnir sottascrittadas ed inoltradas en dus exemplars cun agiuntar ils meds da cumprova disponibels e la decisiun contestada. Ulteriurs meds da cumprova ston vegnir designads exactamain.

³ Sch'ina inoltraziun na satisfa betg a las pretensiuns legalas u sch'ella è redigida en ina furma incunvegna, sch'ella n'è betg legibla u sch'ella è senza basegn memia voluminosa, vegn fixà in termin adequat per rectifitgar la mancanza, quai cun smanatschar ch'i na vegnia uschiglio betg entrà en l'inoltraziun.

Remartgas

Questa disposiziun s'orientescha vi dal dretg vertent (art. 28 e 56 LDA). L'utilisaziun da las linguas uffizialas sa drizza tenor l'art. 3 CC e tenor la lescha da linguas dal chantun Grischun (cf. maxima tar il punct II.9). Perquai che scrittiras giuridicas avant dretgira suttastattan a pretensiuns pli grondas, ston – tenor l'al. 1 – vegnir inditgads ils fatgs. Da nov prevesa l'al. 2 per motivs da l'economia da process che la decisiun contestada sto vegnir agiuntada.

Art. 39 Vacanzas da dretgira

¹ Ils termins legals ed ils termins fixads da las dretgiras èn suspendids:

- a) dal settavel di avant Pasca fin e cun il settavel di suentar Pasca;
- b) dals 15 da fanadur fin e cun ils 15 d'avust;
- c) dals 18 da december fin e cun ils 2 da schaner.

² Exceptads da quai èn proceduras:

- a) che vegnan declaradas sco urgentas tras ina disposiziun speziala da la derschadra u dal derschader d'instrucziun;
- b) per las qualas igl exista ina regulaziun legala divergenta.

Remartgas

Las vacanzas da dretgira muntan tenor l'al. 1 mo pli ch'ils termins èn suspendids; acts processuals giudizials duain però esser admissibels sco en il dretg federal per motivs da l'acceleraziun da la procedura. Tractativas giudizialas a bucca ed inspecziuns ocularas han però lieu durant las vacanzas da dretgira mo cun il consentiment da las partidas. Per motivs da la segirezza giuridica ed en favur da las burgaisas e dals burgais vegnan menziunadas expressivamain las prescripziuns divergentas en l'al. 2 lit. b. Ina regulaziun divergenta exista per exempel en l'art. 26 al. 3 da la lescha da submitziun.

Art. 40 Invitaziun

¹ D'uffizi u sin dumonda envida la derschadra u il derschader d'instrucziun terzas personas da sa participar a la procedura, sche quellas vegnan pertutgadas tras la decisiun en lur interess degns da vegnir protegids.

² Sch'ina persona envidada sa participescha a la procedura, ha ella ils medems dretgs sco las partidas principalas. Ad ella pon er vegnir adossads tsherts custs.

³ Tras l'invitaziun daventa la decisiun er lianta per las personas envidadas.

Remartgas

Tar l'invitaziun sa tracti d'ina procedura uffiziala per dretgiras; pervi da quai sto la disposiziun vegnir integrada qua e betg en la part generala. Il cuntegn dal sboz corresponda al dretg vertent (art. 35 LDA).

Art. 41 Audienza da referentas e da referents

En mintga stadi da la procedura po la derschadra u il derschader d'instrucziun far in'audienza da referentas e da referents, en la quala i vegn tschertgà che las partidas sa cunvegnian cumplainamain u parzialmain davart la chaussa dispitaivla u davart l'ulteriura procedura.

Remartgas

L'instituziun da l'audienza da referentas e da referents serva a l'economia da process ed a l'acceleraziun da la procedura. La regulaziun expressiva en la lescha contribuescha a la segirezza giuridica. La formulaziun s'orientescha vi da quella en l'art. 91 PC.

Art. 42 Recurs da process

Disposiziuns preventivas e proceduralas pon vegnir contestadas tar la dretgira administrativa entaifer 10 dis.

Remartgas

Questa disposiziun corresponda al dretg vertent (art. 76 LDA). Er sche la prescripziun n'ha quasi nagina impurtanza per la pratica, duai ella vegnir mantegnida per motivs da l'economia da process.

B. Tractativa giudiziala e sentenza

Remartgas

Il sboz fa la differenza tranter la tractativa giudiziala (a bucca) e la sentenza.

Art. 43 Cumposiziun

¹ La grondezza dal collegi giuditgant sa drizza tenor la lescha davart l'organisaziun giudiziala.

² La dretgira administrativa decida en tschintg davart:

- a) recurs cunter decisiuns da la regenza u dal cussegl grond;
- b) recurs cunter relaschs legislativs.

³ Ella decida en competenza da derschader singul, sche la valur en disputa na surpassa betg 5000 francs e sch'i na ston betg vegnir giuditgadas dumondas giuridicas d'impurtanza fundamentala. L'alinea 2 resta resalvà.

Remartgas

Il sboz sa basa sin las maximas tar il punct 10.2. L'al. 1 rinviescha al princip en l'art. 13 S-LOG. Sumegliantamain sco oz definescha l'al. 2 en tge cas ch'in gremi da tschintg è prescrit, e quai independentamain da la valur en disputa. La valur en disputa en l'al. 3 è – cumpareglià cun las regulaziuns en auters chantuns – plitgusch bassa, corresponda dentant a quella en proceduras da dretg civil. Per giuditgar dumondas giuridicas d'impurtanza fundamentala prescriba la lescha davart l'organisaziun giudiziala in gremi da tschintg (art. 13 al. 2 S-LOG).

Art. 44 Sentenza

La dretgira administrativa tira per regla sia sentenza senza tractativa giudiziala sin basa da las actas.

Remartgas

Che la sentenza vegn tratga senza che las partidas cumparian è la regla e corresponda a la pratica vertenta. Quai sto er vegnir fixà en la lescha sco princip.

Art. 45 Tractativa giudiziala

¹ D'uffizi u sin dumonda po la parsura u il parsura ordinar ina tractativa giudiziala, a la quala las partidas e las personas citadas prendan part.

² La citaziun a la tractativa giudiziala sto vegnir colliada cun il rinviament ch'ins supponia – en cas d'absenza – ch'i vegnia desisti da preschentar a bucca sia atgna posiziun.

³ La parsura u il parsura po obligar las partidas, las perditgas u las expertas ed ils experts da cumparair persunalmain.

Remartgas

La tractativa giudiziala a bucca cun preschientscha da las partidas è l'excepziun; quai resulta er da la successiun dals artitgels. En spezial ha ella lieu, sch'ella vegn prescritta dal dretg surordinà – oravant tut da l'art. 6 cifra 1 CEDU – e sch'i na vegn betg renunzià a tala. Il cuntegn dal sboz surpiglia il dretg vertent (art. 43 LDA).

Art. 46 Andament da la tractativa giudiziala

¹ La parsura u il parsura maina la tractativa giudiziala.

² A chaschun da la tractativa giudiziala vegn tractada la chausa dispaivla en regard giuridic ed effectiv ensemen cun las personas participadas. Mintga commembra e mintga commember dal collegi giuditgant po tschentar dumondas a las personas participadas.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 46 LDA).

Art. 47 Dumondas preliminaras e sentenza parziala

¹ La dretgira administrativa è er cumpetenta da responder las dumondas preliminaras ch'èn indispensablas per giuditgar la chausa principala.

² Ella po suspender la procedura, fin che l'istanza ch'è per ordinari cumpetenta ha decidi la dumonda preliminara.

³ Sch'ina part da l'object da disputa è madir per la decisiun, po la dretgira relaschar ina sentenza parziala.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 67 e 68 LDA).

Art. 48 Renunzia ad ina motivaziun da la sentenza

¹ La dretgira administrativa po communitgar ina sentenza en il dispositiv senza motivaziun u cun ina motivaziun curta. Mintga partida po pretender en scrit entaifer 30 dis dapi la comunicaziun ina sentenza motivada cumpletmain. Sche ni l'ina ni l'autra partida na pretenda ina motivaziun entaifer quest termin, entra la sentenza en vigur legala.

² Las partidas ston vegnir fatgas attentas a la pussaivladad da laschar motivar la sentenza ed a las consequenzas giuridicas.

³ Sch'ina partida pretenda ina motivaziun, vegn la decisiun motivada en scrit e communitgada a las partidas en emissiun cumpletta. Ils termins per ils meds legals cumenzan cun questa consegna.

Remartgas

Per accelerar la procedura e per distgargiar la dretgira vegn er stgaffida per la dretgira administrativa la pussaivladad da renunziar ad ina motivaziun cumpletta da la sentenza (cf. la maxima tar il punct II.10.1). La regulaziun correspunda a tala en la procedura civila, uschia ch'i po vegnir rinvia a las explicaziuns davart l'art. 68 cifra 2 S-LOG (art. 121 al. 2 – 4 PC).

2. RECURS DA DRETG ADMINISTRATIV

Remartgas

Il dretg vertent è marcà da differenzas terminologicas. Entant ch'il dretg federal utilisescha en tudestg la noziun "Beschwerde", discorra il dretg grischun en tudestg da "Rekurs". En rumantsch èn domaduas noziuns las medemas. Il cuntegn da questas duas

noziuns tudestgas è dentant il medem. En la pratica han questas duas noziuns tudestgas differentas chaschunà confusiuns tar persunas betg scoladas giuridicamain. Per quest motiv ha la cumissiun d'expertas e d'experts unifitgà las noziuns tudestgas ed adattà ellas a la regulaziun dal dretg federal.

Er tar il recurs da dretg administrativ vegnan reglads ils recurs da dretg d'assicuranza sociala tar la dretgira chantunala d'assicuranzas, schebain ch'il dretg federal cuntegna per part directives divergentas. Il medem vala dentant er per la procedura da recurs da dretg fiscal. Ina regulaziun separada da tut las proceduras divergentas avant la dretgira administrativa reduciss perencunter la chapaivladad e la legibladad da la lescha.

Uschenavant che quai è inditgà en l'interess da las persunas che tschertgan dretg, vegn mintgamai rinvià a disposiziuns divergentas.

A. *Premissas*

Art. 49 Admissibladad

¹ La dretgira administrativa giuditgescha recurs cunter:

- a) decisiuns da vischnancas, d'autras corporaziuns e d'instituts autonomi da dretg chantunal, uschenavant che quellas decisiuns na pon betg vegnir contestadas tar in'otra istanza u n'èn betg definitivis tenor il dretg chantunal u federal;
- b) decisiuns da posts da servetsch da l'administraziun chantunala e d'instituts dependents da dretg chantunal, uschenavant ch'il dretg chantunal prevesa il recurs direct;
- c) decisiuns dals departaments chantunals, uschenavant che quellas decisiuns n'èn betg definitivis tenor il dretg chantunal u federal u na pon betg vegnir contestadas tar in'otra istanza;
- d) decisiuns da la regenza davart dispitas da dretg public, uschenavant che quellas decisiuns n'èn betg definitivis tenor il dretg chantunal u federal;
- e) decisiuns che na pon – cuntrari a las prescripziuns generalas da cumpetenzza – betg vegnir examinadas da la regenza pervi d'implitgadedad u pervi d'authers motivs;
- f) decisiuns da baselgias chantunalas reconuschidas e da lur cumins-baselgia, uschenavant ch'i vegn fatga valair ina violaziun dal dretg relaschà dal stadi, sco er dispitas da dretg administrativ ch'èn vegnidadas assignadas da las baselgias chantunalas a la dretgira administrativa per las laschar giuditgar;
- g) decisiuns d'autras autoritads, uschenavant che quai è previs tras lescha.

² Sco dretgira chantunala d'assicuranzas giuditgescha ella recurs cunter:

- a) decisiuns da protesta e disposiziuns en chausas d'assicuranza sociala ch'èn – tenor il dretg federal – suttamessas al recurs;
- b) decisiuns da protesta e disposiziuns en il sector da l'assicuranza da malsauns e da la reducziun da las premias ch'èn – tenor il dretg chantunal – suttamessas al recurs;
- c) decisiuns da protesta e da recurs en il sector dals supplements da famiglia ch'èn – tenor il dretg chantunal – suttamessas al recurs.

³ Sco decisiuns valan er la snegaziun da dretg e la retardada da dretg.

⁴ Ordinaziuns proceduralas e mesiras preventivas sco er authers decisiuns intermediaras èn mo contestablas, sch'ellas:

- a) han in dischavantatg per la partida pertutgada, il qual na sa lascha previsiblamain betg pli eliminar pli tard; u
- b) vegnan relaschadas expressivamain sco contestablas en moda independenta, en cas che la procedura sa lascha eventualmain simplifitgar tras quai.

Remartgas

La regulaziun en l'al. 1 s'orientescha vi da l'art. 13 LDA, realisescha dentant la nova orientaziun da la giurisdicziun administrativa e la garanzia da la via giudiziala tenor l'art. 55 al. 1 CC. Da la formulaziun en las lit. a e c resulta che la via da las istanzas cor- respunda al dretg vertent; la contestaziun tar in'otra istanza cumpiglia er la protesta.

Las proceduras da recurs tar la dretgira chantunala d'assicuranzas vegnan menziunadas en l'al. 2. Questa disposiziun s'orientescha vi dal dretg vertent (art. 1 ODAS), fa dentant

las adattaziuns a las directivas dal dretg federal ch'èn necessarias tenor l'art. 56 LPGA. Sut las chaussas da l'assicuranza sociala en la lit. a crodan er ils secturs da l'urden da cumpensaziun dal gudogn e dals supplements da famiglia en l'agricultura. Las lit. b e c sa refereschan al dretg chantunal; en quest connex tegna la formulaziun quint da tut ils puncts da referiment pussaivels (art. 1 e 19 LARP, art. 1 e 5 DERTLARP sco er art. 22 e 23 LSF). Sco en la procedura ordinaria preceda in'eventuala procedura da protesta la procedura da recurs.

La regulaziun en ils al. 3 e 4 correspunda a tala tar il recurs amministrativ (art. 28 al. 4 ed art. 29 al. 1 S-LGA), uschia ch'i po vegnir rinvià a las explicaziuns ch'èn vegnidas fatgas là. Uschia vegnan observadas las directivas dal dretg federal (art. 56 al. 2 LPGA).

Art. 50 Legitimaziun

La legitimaziun da far recurs ha, tgi ch'è pertutgà da la decisiun contestada e fa valair in interess degn da vegnir protegì per abolir u per midar la decisiun u tgi ch'è autorisà da far recurs tras ina prescripziun speziala.

Remartgas

Questa regulaziun correspunda al dretg vertent (art. 52 LDA), cumplettescha dentant quel areguard il recurs da las autoritads e da las federaziuns previs en la lescha. Ella observa las directivas dal dretg federal areguard las proceduras d'assicuranza sociala (art. 59 LPGA). Perquai che la formulaziun s'orientescha vi da quella dal recurs amministrativ, resulta er – en il senn da la nova pratica da la dretgira administrativa – ch'in interess effectiv basta per la legitimaziun.

Art. 51 Motivs da recurs e pretensiuns da dretg

¹ Cun il recurs pon vegnir fatgas valair:

- a) violaziuns da dretg, inclusiv il surpassament u l'abus dal giudicat;
- b) la constataziun incorrecta u incumpletta dals fatgs giuridicamain relevants.

² Las partidas na pon betg extender pretensiuns da dretg ch'ellas han fatg en la procedura da l'istanza precedentia.

³ Novas pretensiuns da fatgs e novas propostas da cumprova èn admissiblas.

Remartgas

Questa disposiziun surpiglia il dretg vertent (art. 53 e 54 LDA). Malgrà l'al. 1 lit. a è pussaivla in'examinaziun da giudicat sa basond sin l'art. 1 al. 2 S-LGA, sch'ina tala è prevista expressivamain en il dretg spezial. L'al. 2 exprima che la via da las istanzas sto vegnir exaurida er areguard las singulas pretensiuns da dretg.

Art. 52 Termin

¹ Il recurs sto vegnir inoltrà en scrit tar la dretgira administrativa entaifer 30 dis dapi la comunicaziun da la decisiun contestada.

² Resalvadas restan disposiziuns divergentas da la legislaziun speziala.

³ Per commembras e per commembers d'ina corporaziun che han il dretg da votar vala – en cas che la radunanza prenda in conclus – il di dal conclus sco di da l'enconuschientscha.

Remartgas

Per unifitgar il termin da recurs en fatgs administrativs e costituziunals tant sco pussaivel, vegn el prolungà a 30 dis. Quai correspunda a las directivas dal dretg federal en il dretg fiscal ed en il dretg d'assicuranza sociala. In'unificaziun dals termins per ils

meds legals è en l'interess da las persunas che tschertgan dretg e dal stadi da dretg, perquai ch'ina funtauna da sbagls processuals po vegnir liquidada u almain reducida uschia (cf. las maximas tar il punct II.11.3.d). Per motivs da la segirezza giuridica menziunescha l'al. 2 ch'i dat disposiziuns divergentas. Uschia prevesa il dretg da submissiun (cun dretg) in termin pli curt da 10 dis. Il dretg federal enconuscha er termins pli lungs (uschia p.ex. mintgamai 3 mais en l'art. 104 LAM ed en l'art. 106 LAA).

En il rom da l'examinaziun da l'urden giuridic per al adattar a la nova orientaziun da la giurisdicziun administrativa sco er da la garanzia limitada da la via giudiziala sto il dretg chantunal er vegnir examinà areguard in'unificaziun dals termins.

B. Procedura

Art. 53 Effect suspensiv

¹ Il recurs n'ha betg in effect suspensiv.

² Sin dumonda u d'uffizi po la derschadra u il derschader d'instrucziun dar in effect suspensiv al recurs en il cas singul.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 57 LDA). La formulaziun s'orientescha vi da la regulaziun da la cumpetenzza en la lescha davart l'organisaziun giudiziala (art. 10 S-LOG).

Art. 54 Correspundenza

¹ Il recurs vegn tramess a la cuntrapartida ed ad eventualas ulteriuras persunas pertutgadas cun fixar in termin adequat per dar resposta en scrit.

² I po vegnir desisti d'ina correspundenza, sch'il recurs è evidentamain inadmissibel u nunmotivà.

³ En cas da basegn po vegnir ordinada in'ulteriura correspundenza.

Remartgas

Il sboz surpiglia per gronda part il cuntegn dal dretg vertent (art. 59 e 60 LDA). Analogamain a la regulaziun tar il recurs administrativ (art. 36 S-LGA) è l'al. 2 nov e serva a l'acceleraziun da la procedura ed a l'economia da process.

Art. 55 Midada tras l'istanza precedentia

¹ L'istanza precedentia po midar la decisiun contestada fin il mument da la sentenza en il senn da las propostas da la partida recurrenta.

² La decisiun midada sto vegnir communitgada a la dretgira administrativa.

³ La dretgira administrativa sto mo tractar il recurs, sche quel n'ha betg pers ses object tras la decisiun midada.

Remartgas

Il sboz surpiglia il dretg vertent (art. 61 LDA), sa sviluppa dentant vinavant sin basa da las experientschas fatgas en la pratica. Da nov è la midada er admissibla, sche l'istanza precedentia ha decidì sco istanza da recurs. En il senn da l'economia da process duai la midada esser admissibla fin al termin che la dretgira administrativa tira la sentenza, er sche las partidas na vegnan per regla betg a savair ordavant la data da la tractativa da la sentenza. In dretg che la data vegnia communitgada n'exista vinavant betg. Tenor l'al. 3 giuditgescha la dretgira administrativa il recurs mo, sche quel n'ha betg pers ses object. Sche quai fiss dentant il cas, sto il recurs vegnir stritgà tenor l'art. 20 S-LGA.

Art. 56 Autorisaziun da decider

¹ Cun resalva da disposiziuns legalas divergentas è la dretgira administrativa liada vi da las propostas da las partidas.

² Sche la dretgira administrativa n'è betg liada vi da las propostas da las partidas, po ella midar ina decisiun a disfavur da la partida recurrenta u conceder a quella dapli che quai ch'ella ha pretendì. En quest cas sto ella l'emprim dar la pussaivladad a las partidas da prender posiziun sco er da retrair il recurs.

³ Sche la dretgira administrativa abolescha la decisiun contestada, decida ella sezza u returna la chaussa per laschar decider da nov.

Remartgas

La regulaziun vertenta (art. 69 LDA) n'è – tenor l'opiniun da la dretgira administrativa e da la cumissiun d'expertas e d'experts – betg adequata, perquai che la dretgira na duai da princip betg pudair ir sur las propostas da las partidas or. In'excepziun en la lescha en il senn da l'al. 1 exista p.ex. en l'art. 61 lit. d LPGA. L'al. 2 regla l'autorisaziun da decider en quels cas, en ils quals la dretgira administrativa n'è excepziunalmain betg liada vi da las propostas da las partidas. La procedura s'orientescha vi da la regulaziun tar il recurs administrativ (art. 37 S-LGA) sco er en il dretg federal (art. 61 lit d. LPGA). Tenor l'al. 3 decida la dretgira administrativa sin basa da las circumstanzas dal cas singul concret, a tge istanza che la chaussa duai vegnir returnada.

3. RECURS CONSTITUZIUNAL

Remartgas

L'art. 55 al. 2 e 3 CC assegna la giurisdicziun constituziunala a la dretgira administrativa. Per motivs da la politica da stadi vegni renunzià da laschar giuditgar recurs constituziunals en emprima istanza da la regenza, schebain che quai fiss pussaivel tenor la lescha. Pervi da quai remplazzan las disposiziuns il recurs constituziunal a la regenza (art. 26 ss. LPAC). La concepziun sa basa sin las maximas tar ils puncts II.11.1, II.11.2 e II.11.3.

Art. 57 Admissibladad

¹ Sco dretgira constituziunala giuditgescha la dretgira administrativa recurs cunter:

- a) relaschs legislativs;
- b) elecziuns e votaziuns;
- c) decisiuns definitivs da vischnancas, d'autras corporaziuns e d'instituts autonoms da dretg chantunal sco er dal cussegl grond, da la regenza e dals departaments chantunals en dispitas da dretg public.

² Sch'in relasch legislativ è suttamess a l'approvaziun da la regenza, è admissibel il recurs constituziunal pir cunter il conclus d'approvaziun.

³ Il recurs constituziunal è exclus, sch'i dat in auter med legal chantunal.

Remartgas

L'al. 1 lit. a pertutga la controlla abstracta da las normas. Quella cumpiglia ils relaschs sin tut ils stgalims en il chantun (sco enfin ussa il circul, la vischnanca, autras corporaziuns ed instituts autonoms sco er da nov il chantun; art. 28 LPAC). Ils relaschs federals na vegnan betg cumpigliads. La controlla concreta da las normas succeda sco fin uss en tut ils cas en il rom dals meds legals ordinaris.

Sut il champ d'applicaziun da la lit. b crodan mo elecziuns e votaziuns dal pievel, ma betg – sco enfin ussa – mo talas sin plaun districtual, cirquital, communal e da la corporaziun regiunala (art. 13 al. 1 lit. f LDA), mabain da nov er talas sin plaun chantunal. Tar elecziuns e votaziuns chantunals sa drizza la via da las istanzas tenor il LDP. Cun il

recurs constituziunal pon er vegnir contestadas acziuns preparatorias ed omissiuns d'autoritads (p.ex. inscripziun en il register electoral, conclus davart la nunvalaivladad d'ina iniziativa dal pievel u davart l'obligatori da referendum d'in relasch resp. d'in conclus; cf. er l'art. 14 al. 3 CC).

Cuntrari a la garanzia da la via giudiziala tenor l'art. 55 al. 1 CC na permetta l'art. 55 al. 2 CC naginas excepziuns tar il recurs constituziunal. La lit. c cumpiglia pervi da quai las decisiuns che na pon betg vegnir contestadas cun in med legal ordinari (cf. art. 49 S-LGA). Ils al. 2 e 3 reglan aspects da la via da las instanzas. En quest connex sto l'obligaziun d'approvaziun d'in relasch resultar dal dretg chantunal; l'al. 2 na porscha nagina basa per quai. L'al. 3 exprima la subsidiaridad absoluta e relativa dal recurs constituziunal.

Art. 58 Legitimaziun

¹ La legitimaziun da far recurs cunter relaschs legislativs ha, tgi che pudess vegnir pertutgà il proxim temp en ses interess degn da vegnir protegids tras l'applicaziun da la prescripziun contestada.

² La legitimaziun da far recurs cunter elecziuns e cunter votaziuns ha, tgi che ha il dretg da votar en il circul d'elecziun u da votaziun respectiv.

³ La legitimaziun da far recurs pervi da violaziun da sia autonomia ha mo la corporaziun respectiva.

⁴ La legitimaziun da far recurs ha dal rest, tgi ch'è pertutgà dal relasch contestà u da la decisiun contestada e tgi che ha in interess degn da vegnir protegì per abolir u per midar il relasch u la decisiun.

Remartgas

Da princip correspunda la legitimaziun a quella tar il recurs da dretg administrativ. En la pratica giudiziala ha il princip però subì differentas precisaziuns concernent l'interpretaziun, e quai tut tenor il punct da referiment. L'art. 58 S-LGA correspunda a questa pratica e la franchisescha en la lescha per motivs da la segirezza giuridica e da la trasparenza. Uschenavant ch'i sa tracta da renconuscher il dretg da votar, è – tenor l'al. 2 – er legitimà, tgi che pretenda d'avair il dretg da votar. L'al. 3 tegna quint dals fatgs che l'autonomia communal n'è tenor la pratica dal tribunal federala nagin dretg da l'individui e ch'ella po vegnir appellada da persunas privatas mo en moda subsidiara. La formulaziun da l'art. 58 S-LGA permetta quai er en la procedura chantunala. L'al. 4 è subsidiar tar ils al. 1 fin 3 e serva sco "causal d'agid" per recurs en il senn da l'art. 55 al. 2 cifra 1 CC che n'èn betg cumpigliads là.

Art. 59 Motivs da recurs

Cun il recurs pon vegnir fatgas valair:

- a) violaziuns da dretgs constituziunals e politics sco er dal princip da la precedenza dal dretg surordinà;
- b) violaziuns da l'autonomia da las vischnancas, dals circuls sco er da las baselgias chantunalas.

Remartgas

Ils motivs da recurs resultan gia da l'art. 55 al. 2 CC. La regulaziun en la lescha succeda per motivs da la chapavladad e porscha segirezza giuridica tar la cunfinaziun dals singuls meds legals tenor la lescha davart la giurisdicziun administrativa.

Art. 60 Termin

¹ Il recurs sto vegnir inoltrà en scrit tar la dretgira administrativa entaifer 30 dis dapi la comunicaziun da la decisiun contestada u dapi la publicaziun uffiziala.

² En cas da recurs cunter elecziuns e cunter votaziuns importa il termin 10 dis dapi:

- a) la comunicaziun da la decisiun da recurs; u
- b) la scuverta dal motiv da recurs, il pli tard dentant suenter la publicaziun uffiziala dal resultat d'ina elecziun u d'ina votaziun.

³ Per commembras e per commembers d'ina corporaziun che han il dretg da votar vala – en cas che la radunanza prenda in conclus – il di dal conclus sco di da l'enconuschientscha. Sch'i succeda ina publicaziun uffiziala, è quella decisiva per il cumenzament dal termin.

Remartgas

Cuntrari al dretg vertent (art. 30 LPAC) prevesa l'al. 1 in termin (cf. la maxima tar il punct II.11.2). En il senn d'ina unificaziun importa quel 30 dis. Questa novaziun pretenda ina regulaziun transitoria dal dretg (art. 84 al. 3 S-LGA). La revisiun parziala indirecta da la lescha da vischnancas dal chantun Grischun tegna quint da questas prescripziuns e sclerescha il curs dals termins (cf. las explicaziuns tar l'art. 83 cifra 2 S-LGA davart l'art. 2 al. 3 LV).

En il sector dals dretgs politics fiss in termin da recurs da 30 dis memia lung, perquai ch'i dat qua in cler basegn d'ina segirezza giuridica svelta. Per tegnair quint da l'idea da l'unificaziun prevesa il sboz en l'al. 2 in termin da 10 dis (cf. las maximas tar il punct II.11.3.d). Cun la pratica vertenta da la dretgira administrativa, tenor la quala mancanzas da procedura ston vegnir contestadas directamain durant la radunanza, pon ins bain cuntinuar.

L'al. 3 regla il cumenzament dal termin tar conclus da la radunanza e correspunda al dretg vertent (art. 55 al. 3 LDA). Nova è l'excepziun tenor la frasa 2; quella correspunda dentant a la regla generala en l'al. 1.

Art. 61 Sentenzia

¹ La dretgira administrativa abolescha il relasch contestà u la decisiun contestada, sche tal u sche tala cuntrafa a la costituziun u a la lescha.

² A medem temp ordinescha ella che questa decisiun vegnia publitgada adequatamain.

³ Uschenavant ch'ina violaziun da la costituziun na po betg vegnir abolida autramain, relascha la dretgira administrativa las ordinaziuns necessarias.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 31 LPAC). Il recurs costituziunal è per regla puramain cassatoric (al. 1). Sut cundiziuns spezialas permetta l'al. 3 tschertas excepziuns; spezialmain tar recurs pervi da violaziun da dretgs politics ston tut tenor vegnir dadas ordinaziuns positivas.

Art. 62 Dretg subsidiar

Uschenavant che questa part na cuntegna naginas prescripziuns, vegnan applitgadas las disposiziuns davart la procedura da recurs davant la dretgira administrativa.

Remartgas

La regulaziun correspunda al giavisch d'essenzialisar e da flexibilisar la legislaziun e l'applicaziun dal dretg ed evitescha da stuair repeter singulas disposiziuns davart il recurs da dretg administrativ.

4. PLANT DA DRETG ADMINISTRATIV

Art. 63 Admissibladad

¹ La dretgira administrativa giuditgescha en la procedura da plant:

- a) dispitas da dretg public ed administrativ tranter corporaziuns ed instituts da dretg public che han la medema posiziun ina envers l'autra;
- b) dispitas pervi da contracts da dretg public;

- c) pretensiuns d'indemnisaziun che resultan dad acts legitims da corporaziuns e d'instituts da dretg public, uschenavant ch'igl exista ina basa legala respectiva ed uschenavant che nagina outra autoritad n'è determinada;
- d) pretensiuns da dretg patrimonial or d'ina relaziun da servetsch publica, uschenavant che nagina outra autoritad n'è determinada;
- e) dispitas da dretg public ed administrativ ch'èn vegnidas assegnadas tenor ina prescripziun speziala a la dretgira administrativa per las laschar giuditgar;
- f) dispitas, a las qualas las baselgias chantunales reconuschidas u lur cumins-baselgia èn participads, uschenavant che quellas èn assegnadas da las baselgias chantunales a la dretgira administrativa u uschenavant ch'il dretg relaschè dal stadi vegn appellà.

² Sco dretgira d'assicuranza giuditgescha ella en la procedura da plant:

- a) dispitas en il senn da l'artitgel 73 da la lescha federala davart la prevenziun professiunala per vegliadetgna, survivents ed invaliditad (LPP);
- b) dispitas en il senn da l'artitgel 47 da la lescha davart la surveglianza da las assicuranzas (LSA).

Remartgas

Analogamain a l'art. 49 S-LGA vegn er differenzià tar il plant da dretg administrativ tranter il dretg administrativ en general ed il dretg d'assicuranza sociala. L'al. 1 correspunda al dretg vertent (art. 14 LDA). La lit. a pertutga in punct che survegn ina impurtanza adina pli gronda en la pratica e serra ina largia en la lescha. L'al. 2 cuntegna ils dus unics tips da plant sin il sector dal dretg d'assicuranza sociala e correspunda al dretg vertent (art. 1 ODAS). La cumpetenzza da la dretgira administrativa tenor la lit. b sa giustifitgescha tras la vischinanza e tras las dumondas da cunfinaziun tar la LAM, schebain ch'i sa tracta atgnamain da dumondas dal dretg civil.

Art. 64 Litispendenza

Il plant daventa pendent tras l'inoltraziun tar la dretgira administrativa.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 62 LDA).

Art. 65 Dretg subsidiar

¹ Uschenavant che questa part na cuntegna naginas prescripziuns, vegnan applitgadas las disposiziuns davart la procedura da recurs davant la dretgira administrativa.

² Sch'i na pon vegnir prendidas naginas prescripziuns or da questa lescha, vegnan applitgadas las disposiziuns che valan per la procedura civila conform al senn.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 64 LDA). Il rinviament en l'al. 2 cumpiglia p.ex. la dumonda dals tips da plant e da l'admissibladad dal cuntraplant, uschia ch'i po vegnir renunzià da reglar expressivamain quests puncts tenor il dretg vertent (cf. art. 63 LDA).

V. Meds legals extraordinaris e meds giuridics

1. INTERPRETAZIUN, RECTIFICAZIUN E REVISIUN

Art. 66 Interpretaziun e rectificaziun

¹ Sche la decisiun cuntegna intschertezzas u cuntradicziuns en il dispositiv u en relaziun cun consideraziuns decisivas tar il dispositiv, pon las partidas pretender ina interpretaziun.

² Sche la decisiun cuntegna sbagls da redacziun u da calculaziun che han consequenzas en il dispositiv, pon las partidas pretender che quels vegnian rectificitgads. L'autoritad po rectificgar d'uffizi tals sbagls.

³ Davart dumondas d'interpretaziun e da rectificaziun decida l'autoritad sin basa d'ina corrispondenza simpla.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 77 LDA). L'al. 2 explitgescha ch'ina rectificaziun è er pussaivla d'uffizi.

Art. 67 Revisiun

¹ L'autorità che ha decidì sco ultima reveda d'uffizi u sin dumonda decisiuns legalmain valaivlas, sche:

- a) la partida ha scuvri posteriuramain fatgs u meds da cumprova relevants che n'han betg pudì vegnir appurtads a temp;
- b) la decisiun era vegnida influenzada tras in crim u tras in delict;
- c) ina dumonda preliminar da dretg civil u penal, ch'era vegnida giuditgada da l'autorità, è vegnida giuditgada autramain da la dretgira civila u penala cumpetenta;
- d) l'autorità n'ha – per sbagli – betg valità fatgs relevants ch'èn cuntegnids en las actas;
- e) singuls puncts da la pretensiun da dretg n'èn betg vegnids giuditgads.

² Ina dumonda da revisiun sto vegnir inoltrada tar l'ultima istanza, e quai entaifer 90 dis dapi l'enconu-schiantscha dal motiv da revisiun. L'ultima istanza la po conceder in effect suspensiv.

³ Suentar la scadenza da diesch onns dapi la comunicaziun da la decisiun è admissibla ina dumonda da revisiun mo pli sin basa da l'alea 1 litera b.

Remartgas

Questa disposiziun surpiglia per gronda part il dretg vertent (art. 78 LDA resp. art. 11 LPAC). Per far la cunfinaziun tar la reponderaziun tenor l'art. 24 S-LGA vegn discurrì qua da la revisiun. La consideraziun d'in fatg per sbagli (art. 78 al. 1 lit. e LDA) e la violaziun da prescripziuns essenzialas da procedura (art. 11 al. 1 lit. d LPAC) n'èn betg vegnidas integradas sco motiv da revisiun. Domaduas ston vegnir contestadas en il rom dals meds legals ordinaris. Nagin motiv da revisiun en il senn da la lit. c n'è p.ex. avant maun, sch'ina autorità n'è betg liada vi d'ina sentenza penala en la procedura administrativa.

2. RECURS DA SURVEGLIANZA

Art. 68 Object

¹ L'object dal recurs da surveglianza pon esser acts u omissiuns d'autoritads administrativas sco er da corporaziuns e d'instituts da dretg public chantunal ch'èn suttamess a la surveglianza da la regenza.

² Il recurs è mo admissibel, sche la violaziun da dretg che vegn pretendida na po betg vegnir contestada tras in med legal u tras in plant tar la dretgira administrativa u tar la regenza.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 32 LPAC). La regenza ha la cumpetenza da surveglianza tenor l'al. 1 p.ex. envers l'administraziun (art. 43 CC), envers auters purtaders d'incumbensas publicas (art. 47 cifra 5 ed art. 50 al. 2 CC), envers vischnancas e corporaziuns da vischnancas (art. 47 cifra 5 ed art. 67 CC) sco er envers circuls e corporaziuns regiunalas (art. 47 cifra 5 ed art. 74 CC). L'al. 2 suttastitgga il character subsidiar dal recurs da surveglianza.

Art. 69 Legitimaziun

In interess spezial per far recurs n'è betg necessari.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 33 LPAC).

Art. 70 Termin

Il recurs n'è betg lià vi d'in termin.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 34 LPAC) ed è usitada per recurs da surveglianza. In interess general da la protecziun giuridica sto dentant vegnir pretendi.

Art. 71 Decisiun

¹ En sia decisiun s'exprima la regenza, sche e quant enavant ch'i duain vegnir ordinadas mesiras dal dretg da surveglianza.

² La decisiun da la regenza è definitiva.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 35 LPAC). La cumpetenzza per las mesiras da surveglianza a l'intern da l'administraziun resulta ultra da quai da la surveglianza ierarchica. L'al. 2 signifitgescha in'excepziun admissibla da la garanzia da la via giudiziala tenor l'art. 55 al. 1 CC. L'excepziun è objectivamain giustifitgada, perquai che la decisiun davart la necessitad da mesiras tenor il dretg da surveglianza n'è strusch averta per in controlla giudiziala.

VI. Custs ed indemnisaziun da las partidas

1. CUSTS

Art. 72 Obligaziun da surpigliar ils custs en general

¹ A las partidas pon vegnir adossads ils custs per proceduras ch'ellas han pretendi u chaschunà, nun che la procedura saja gratuita sin basa da prescripziuns spezialas.

² Sche pliras personas participadas han pretendi u chaschunà communablamain ina procedura, èn ellas responsablas per ils custs en moda solidarara, uschenavant che l'autorità na decida nagut auter.

³ La regulaziun dals custs vegn fatga da l'autorità ch'è cumpetenta en la chaussa principala.

Remartgas

Il sboz s'orientescha vi dal dretg vertent (art. 36 LPAC), restrenscha dentant l'obligaziun da surpigliar ils custs en l'al. 1 a proceduras formalas. El resguarda en quest connex las directivas da la giurisdicziun dal tribunal federal (DTF 123 I 248). Tras la formulaziun facultativa survegn l'autorità la pussaivladad da desister excepziunalmain d'impunder ils custs da procedura – analogamain a la giurisdicziun gratuita – u d'adossar a las partidas – en cas cun pitschnas expensas e/u tar la conclusiun d'ina enclegientscha – nagins u pitschens custs da procedura. Plinavant prevesa spezialmain il dretg federal che tschertas proceduras sajan da princip gratuitas (uschia p.ex. en chaussas d'assicuranza sociala). La pussaivladad da la responsabladad solidarara tenor l'al. 2 reducescha la ristga d'incassament per il stadi. Perquai ch'i sa tracta e quest connex – or da l'optica da la persona che tschertga dretg – dal cas il pli disfavuraivel, na vegn la regulaziun legala – per motivs da la fairness – betg midada en il cuntrari.

Art. 73 Obligaziun da surpigliar ils custs en la procedura da meds legals e da plant

¹ En la procedura da meds legals e da plant sto per regla la partida perdenta surpigliar ils custs.

² Pliras partidas surpiglian lur custs en parts egualas, uschenavant che l'autorità na decida nagut auter.

³ En cas ch'ina decisiun vegn abolida, po l'autorità da meds legals decider davart l'adossaziun dals custs da la procedura davant l'istanza precedenta.

Remartgas

Cuntrari a l'art. 72 S-LGA vegn applitgà l'art. 73 S-LGA mo per proceduras da meds legals e da plant. La disposiziun adattescha per gronda part la regulaziun tenor il dretg vertent (cf. art. 74 e 75 LDA resp. art. 37 LPAC). La ristga da responsabladad sa drizza er tar l'alineia 2 tenor l'art. 72 al. 2 S-LGA.

Art. 74 Pajament anticipà dals custs

¹ L'autorità po pretender da la partida petenta, recurrenta u atgisanta da pajar anticipamain ils custs.

² I sto vegnir fixà in termin adequat per la partida per pajar anticipamain ils custs.

³ Sche la partida na paja betg anticipamain ils custs entaifer il termin fixà malgrà la smanatscha da las consequenzas da negligentscha, na sto betg vegnir entrà en sia dumonda.

Remartgas

Questa disposiziun s'orientescha vi da la regulaziun vertenta per la procedura administrativa (art. 38 LPAC). Da nov vegn er introducida la pussaivladad d'in pajament anticipà dals custs per la procedura d'emprima istanza. En l'al. 3 vegn renunzià a la prolungaziun, perquai ch'igl è pussaivel d'extender il termin (art. 9 al. 2 S-LGA). L'observaziun sa drizza tenor l'art. 8 al. 4 S-LGA.

Art. 75 Calculaziun dals custs

¹ Ils custs da procedura sa cumponan da:

- a) la taxa dal stadi che vegn incassada per far diever d'ina autorità;
- b) las taxas per emetter e per communitgar la decisiun;
- c) las expensas en daner blut.

² La taxa dal stadi importa maximalmain 20 000 francs. Ella sa drizza tenor la dimensiun e la difficultad da la chausa sco er tenor l'interess e la capacita economica da las persunas ch'èn obligadas da surpigiar ils custs. En proceduras davant la dretgira administrativa che chaschunan custs spezialmain gronds s'augmenta il rom da las taxas a 100 000 francs.

³ Per proceduras davant autoritàs administrativas chantunalas regla la regenza tras ordinaziun las tariffas per la taxa dal stadi, l'autezza da las taxas per emetter e per communitgar la decisiun sco er l'indemnisaziun da las expensas en daner blut.

⁴ Per proceduras davant la dretgira administrativa regla la dretgira administrativa tras ordinaziun l'autezza da las taxas per emetter e per communitgar la decisiun sco er l'indemnisaziun da las expensas en daner blut.

Remartgas

Il sboz s'orientescha per gronda part vi dal dretg vertent (art. 74 LDA ed art. 16 OOG resp. art. 36 e 40 LPAC). En l'al. 2 resta il rom da las taxas da princip uschia sco ch'el è; perencunter vegn l'excepsiun respectiva extendida cleramain, q.v.d. per proceduras cun custs spezialmain gronds davant la dretgira administrativa. I vegn renunzià sapientivamain da menziunar in import minimal.

Tenor la pratica dal tribunal federal stoi esser previsibel bain avunda en il cas singul, tenor tge criteris che las taxas vegnan calculadas ed en tge autezza ch'ellas sa chattan. L'al. 3 incumbensescha la regenza da relaschar in'ordinaziun davart las taxas per proceduras davant autoritàs administrativas per graduar e per concretisar il rom da las taxas e las taxas sco talas. Perquai che la giurisdicziun dal tribunal federal conceda en quest connex a las autoritàs giudizialas dapli libertad da decider, e quai pervi da las sensibilitad pli gronda per il princip da la cuvrida dals custs e per il princip d'equivalenza, surlascha l'al. 4 a la dretgira da fixar la taxa dal stadi en il cas singul. Cun in'ordinaziun ha la dretgira administrativa da nov da reglar mo l'autezza da las taxas per emetter e per communitgar la decisiun sco er l'indemnisaziun da las expensas en daner blut.

Art. 76 Giurisdicziun gratuita

¹ Tras ina disposiziun procedurala u tras la decisiun en la chaussa principala d'ina partida che na dispona betg dals meds finansials necessaris po l'autorità permetter sin dumonda la procedura gratuita, sche sia dispita giuridica n'è betg evidentamain intenziunala u invana da bel principi.

² Sche las premissas scadan en il decurs da la procedura, po l'autorità retrair la permissiun.

³ La permissiun liberescha da tut ils custs e da tut las taxas da l'autorità. Resalvadas restan las disposiziuns davart la restituziun.

⁴ Nua che las relaziuns giustificgeschan quai, procura l'autorità sin agens custs per in'avvocata u per in advocat. L'indemnisaziun importa 75 pertschient da la tariffa d'onurari recumandada da la federaziun grischuna d'avvocatas e d'avvocats.

Remartgas

Questa disposiziun s'orientescha vi dal dretg vertent e va da la pratica actuala (art. 25 LDA resp. art. 39 LDA). Ella correspunda a las directives dal dretg costituziunal (art. 29 al. 3 CF). L'examinaziun da l'invanadad tenor l'al. 1 sto vegnir fatga en mintga cas il mument che la dumonda vegn inoltrada. Sch'il giudicament sa mida p.ex. sin basa da la retschertga da cumprovas, po la giurisdicziun gratuita vegnir retratga (al. 2). L'al. 3 explitgescha che las prestaziuns dal stadi ston eventualman vegnir restituidas. Pervi da la sumeglientscha da las regulaziuns legalas pon ils princips sviluppads da la dretgira chantunala davart la giurisdicziun gratuita er vegnir transferids sin la giurisdicziun administrativa.

Art. 77 Restituziun da custs relaschads

¹ Sch'ina partida fa in process gratuit, sto ella restituir ils custs relaschads ed ils custs da la represchentanza legala, sche sias relaziuns d'entrada e da facultad èn sa meglieradas e sch'ella è en cas da far quai.

² Davart l'obligaziun da restituziun decida l'uffizi che vegn designà da la regenza.

Remartgas

Il cuntegn da questa disposiziun correspunda da princip al dretg vertent (art. 26 LDA). Perquai ch'ils custs per la giurisdicziun gratuita davant autoritads administrativas chantunalas e davant la dretgira administrativa vegnan purtads dal chantun, duai la regenza designar in post da servetsch che vegn incumbensà cun la restituziun. Pervi dal svilup dals custs sto dentant il sector vegnir examinà en moda separada e cumplexsiva.

2. INDEMNISAZIUN DA LAS PARTIDAS

Art. 78 Dretg e grevezza

¹ En la procedura da meds legals e da plant po – sin dumonda – vegnir concedida a la partida gudagnanta ina indemnisaziun per ses custs e per sias expensas, uschenavant ch'ella vegn represchentada d'ina advocata u d'in advocat.

² L'indemnisaziun va a donn e cust da la partida perdenta.

Remartgas

Questa regulaziun correspunda al dretg vertent (art. 75 LDA resp. art. 41 LPAC). Ina indemnisaziun da la partida è mo pussaivla en cas d'ina represchentanza tras ina advocata u tras in advocat. Areguard l'indemnisaziun da las partidas per vischnancas ha la cumissiun renunzià sapientivamain da surpigliar la nova regulaziun tenor la lescha federala davart il tribunal federal. Tenor l'art. 68 al. 3 LTF na vegn concedida al chantun ed a las vischnancas per regla nagina indemnisaziun da las partidas, sch'ellas gudognan

en lur champ d'activitad uffizial en proceduras da meds legals e da plant. Cun ina tala disposiziun pudess vegnir facilità l'access a la giustia per persunas privatas. Per proteger las vischnancas pitschnas duai vegnir cuntinuà cun la pratica vertenta da la dretgira administrativa, tenor la quala vischnancas han il dretg d'ina indennisaziun reducida a las partidas, uschenavant ch'ellas na stuessan betg pudair manar sezzas la procedura.

La procedura da moderaziun tenor l'art. 24 LDA n'è betg vegnida integrada, perquai che la pratica ha mussà ch'i na dat nagin basegn per ina tala procedura.

VII. Execuziun

Remartgas

Las disposiziuns uneschan las regulaziuns sumegliantas da las duas leschas vertentas (art. 80 ed 81 LDA resp. art. 42 – 45 LPAC) senza midar il cuntegn en moda essenziala.

Art. 79 Executabilitad

¹ Decisiuns pon vegnir exequidas, uschespert ch'in med legal ordinari n'è betg pli admissibel u sch'il med legal n'ha betg in effect suspensiv.

² Sco decisiuns legalmain valaivlas pon vegnir exequidas:

- a) enclegientschas fatgas davant in'autorità u approvadas da tala;
- b) decisiuns da stritgada;
- c) disposiziuns preventivas e proceduralas.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 80 LDA resp. art. 42 LPAC).

Art. 80 Cumpetenzza

¹ Las autoritads administrativas exequeschan sezzas lur decisiuns. Ellas pon delegar l'execuziun ad in'autorità subordinada.

² L'execuziun d'ina decisiun da recurs è chausa da quella autorità che ha decidì en emprima istanza. Sche quella n'ademplescha betg u betg correctamain sia obligaziun, po vegnir fatg diever da l'agid da l'istanza da meds legals.

³ L'execuziun da las mesiras disponidas u ordinadas da la dretgira administrativa è chausa dal departament ch'è cumpetent per la giustia.

⁴ Resalvadas restan disposiziuns divergentas d'auters relaschs.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 81 al. 3 LDA resp. art. 43 LPAC). Ina regulaziun divergenta en il senn da l'al. 4 exista en l'art. 30 da l'urden da gestiun per la regenza dal chantun Grischun.

Art. 81 Meds da sforz e smanatscha da sforz

¹ Decisiuns vegnan exequidas tras:

- a) la scussiun tenor la lescha federala davart scussiun e concurs, sch'ellas prevesan in pajament u ina prestaziun da garanzia;
- b) in'execuziun d'uffizi sin donn e cust da las persunas obligadas, e quai cun fixar ils custs tras ina decisiun speziala;
- c) in sforz direct cunter la persuna obligada u vi da sias chaussas.

² La persecuziun penala d'ina persuna obligada resta resalvada, uschenavant che quai è previs en la lescha u uschenavant che quai è vegnì smanatschà da l'autorità tenor l'artitgel 292 dal cudesch penal svizzer.

³ Avant che l'autorità ordinescha in'execuziun d'uffizi u in sforz direct, sto vegnir fixà per la persuna obligada in termin adequat per ademplir l'obligaziun, e quai cun rinviar expressivamain a las consequenzas en cas da refusa. I po mo vegnir desistì da fixar quest termin, sch'in privel smanatscha.

⁴ L'autorità na dastga betg far diever d'in med da sforz pli ferm che quai che las relaziuns pretendan.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda al dretg vertent (art. 81 al. 1 e 2 LDA resp. art. 44 e 45 LPAC). Che decisiuns da dretg public represchantan in titel d'avertura da dretg, resulta da l'art. 27 OECGtLSC. L'al. 4 precisescha il princip da proporziunalitad tenor l'art. 5 al. 2 CC.

VIII. Disposiziuns finalas

Remartgas

Sco gia menziunà qua survart sut III.1.4., n'è l'enumeraziun en l'art. 83 S-LGA anc betg definitiva. Anzi, l'urden giuridic sto anc vegnir examinà en moda cumplessiva, per ch'ins possa far sut quest artitgel las adattaziuns a la nova orientaziun da la giurisdicziun administrativa, la realisaziun da la garanzia limitada da la via giudiziala sco er las adattaziuns als termins unifitgads per meds legals. Imaginabel fiss plinavant er d'adattar ils rinviaments a las disposiziuns da la LDA resp. da la LPAC a la lescha qua avant maun.

Art. 82 Aboliziun da relaschs

¹ Cun l'entrada en vigur da questa lescha vegnan abolids ils suandants relaschs:

- a) lescha davart la giurisdicziun administrativa en il chantun Grischun dals 9 d'avrigl 1967;
- b) lescha davart la procedura en fatgs administrativs e costituziunals dals 3 d'october 1982.

² Sche relaschs vertents rinviesschan a disposiziuns che vegnan abolidas tras questa lescha, vegnan applitgadas las disposiziuns correspondentas da questa lescha.

Remartgas

Cun integrar las disposiziuns da la ODAS e cun reglar la procedura da mediaziun e la procedura avant la dretgira da cumpromiss en ina lescha speziala po la ODAS vegnir abolida. Quai sto dentant succeder cun in conclus dal cussegl grond, e quai per motivs da la parallelitad da la giurisdicziun.

L'al. 2 sa basa sin ils rinviaments, en ils quals las disposiziuns da procedura da la LDA u da la LPAC vegnan decleradas sco applitgabras. Da nov èn applitgabras las prescripziuns generalas sco er ubain la terza part ubain la quarta part. Igl è però er imaginabel da curreger ils rinviaments correspondentes tras in'adattaziun redacziunala en il rom da las disposiziuns finalas.

Art. 83 Midada dal dretg vertent

La lescha da vischnancas dal chantun Grischun dals 28 d'avrigl 1974 (DG 175.050) vegn midada sco suonda:

Art. 2

alineas 1 e 2 senza midadas

³ **Relaschs legislativs ston vegnir publitgads uffizialmain e ston vegnir actualisads en ina collecziun.**

Remartgas

Tenor la CEDU sto ina lescha esser accessibla publicamain; en vista a quests fatgs è la pratica vertenta da singulas vischnancas fitg problematica. Perquai che relaschs commu- nals na sa drizzan betg mo a las persunas domiciliadas al lieu u a las persunas cun dretg da votar, duain relaschs vegnir publitgads uffizialmain. Sco en il sector da la planisaziun cumpiglia l'obligaziun da la publicaziun uffiziala er la publicaziun d'eventuals conclus

d'approvaziun. Cun la publicaziun uffiziala vegn er fixà cleramain il cumenzament dal termin per il recurs costituziunal (cf. art. 60 al. 1 S-LGA).

Per l'applicaziun gista dal dretg èsi ultra da quai indispensabel che la versiun d'in relasch ch'è mintgamai valaivla saja enconuschenta. Quai premetta ch'ils relaschs vegnian actualisads en ina collecziun. La pratica ha mussà che betg tut las vischnancas n'adempleschan questa obligaziun. I basta, sche la collecziun è avant maun en moda scritta sin la chanzlia communal e sch'ins po prender là invista da quella. I sa chapescha da sez che las vischnancas pon render accessiblas las collecziuns da leschas er en l'internet u en outra moda.

Art. 84 Dretg transitori

¹ Proceduras pendentas il mument da l'entrada en vigur da questa lescha veggnan manadas a fin da l'istanza respectiva tenor il dretg vertent.

² La contestabladad e la procedura da meds legals sa drizzan tenor il dretg nov, sch'il termin per meds legals n'è anc betg scadi il mument da l'entrada en vigur dal dretg nov.

³ Il termin per contestar relaschs legislativs cumenza cun l'entrada en vigur da questa lescha.

Remartgas

Questa disposiziun correspunda per gronda part al dretg vertent (art. 85 LDA resp. art. 47 LPAC). L'al. 2 na sa referescha betg a la comunicaziun da la decisiun, mabain a la scadenza dal termin per meds legals. L'al. 3 è necessari, perquai ch'ì vegn introduci da nov in termin per il recurs costituziunal.

Art. 85 Referendum ed entrada en vigur

¹ Questa lescha è suttamessa al referendum facultativ.

² La regenza fixescha il termin da l'entrada en vigur.

Remartgas

Questa proposta correspunda a la formulaziun usitada.

AGIUNTAS

1. Glista da las scursanidas

al.	alinea
art.	artitgel
BBl	fegl uffizial federal
BCG	banca chantunala grischuna
CC	constituziun chantunala dal chantun Grischun dals 18 da matg / 14 da settember 2003 (DG 110.100)
CdG	cumissium da gestiun
CEDU	convenziun dals 4 da november 1950 per la protecziun dals dretgs umans e da las libertads fundamentalas (CS 0.101)
CF	constituziun federala da la confederaziun svizra dals 18 d'avrigl 1999 (CS 100)
cf.	cumpareglia
CP	cudesch penal svizzer dals 21 da december 1937 (CS 311.0)
CR	conclus da la regenza
CS	collecziun sistematica dal dretg federal
DERtLARP	disposiziuns executivas tar la lescha davart l'assicuranza da malsauns e la reducziun da las premias dals 17 da december 2002 (DG 542.100)
DG	cudesch da dretg grischun
DGPS	departament da giustia, polizia e sanidad
DPG	lescha federala dals 20 da zercladur 2003 davart il dretg penal per giuvenils (BBl 1999 1979)
DTF	decisiuns dal tribunal federal svizzer
e.c.c.	en colliaziun cun
e.u.v.	ed uschia vinavant
EED	elavuraziun electronica da datas
EFLAD	essenzialisaziun e flexibilisaziun da la legislaziun e da l'applicaziun dal dretg
GGrat	giurisdicziun gratuita
incl.	inclusiv
LAA	lescha federala dals 20 da mars 1981 davart l'assicuranza d'accidents (CS 832.20)
LAM	lescha federala dals 18 da mars 1994 davart l'assicuranza da malsauns (CS 832.10)
LAMil	lescha federala dals 19 da zercladur 1992 davart l'assicuranza militar (CS 833.1)
LARP	lescha davart l'assicuranza da malsauns e la reducziun da las premias dals 26 da november 1996 (DG 542.100)
LATD	lescha federala dals 14 da december 1990 davart l'armonisaziun da la taglia directa dals chantuns e da las vischnancas (CS 642.14)

LCart	lescha federala dals 6 d'october 1995 davart ils cartels ed organisaziuns sumegliantas (CS 251)
LCD	lescha costituziunala da las dretgiras dals 24 da settember 1978 (DG 310.000)
LCI	lescha federala dals 19 da december 1986 davart la concurrenza illoiala (CS 241)
LDA	lescha davart la giurisdicziun administrativa en il chantun Grischun dals 9 d'avrigl 1967 (DG 370.100)
LDP	lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun dals 17 da zercladur 2005 (PCG 2005/06, 46)
LF	lescha federala
LFC	lescha davart las finanzas dal chantun Grischun dals 18 da zercladur 2004 (DG 710.100)
LInc	lescha davart l'incumpatibilitad d'uffizis en il chantun Grischun dals 3 da mars 1968 (DG 170.010)
lit.	litera
LitCCS	lescha introductiva tar il cudesch civil svizzer dals 12 da zercladur 1994 (DG 210.100)
LLCA	lescha federala dals 23 da zercladur 2000 davart la libra circulaziun da las advocatas e dals advocats (CS 935.61)
LPAC	lescha davart la procedura en fatgs administrativs e costituziunals dals 3 d'october 1982 (DG 370.500)
LPGA	lescha federala dals 6 d'october 2000 davart la part generala dal dretg d'assicuranza sociala (CS 830.1)
LPP	lescha federala dals 25 da zercladur 1982 davart la prevenziun professiunala per vegliadetgna, survivents ed invaliditad (CS 831.40)
LPTGR	lescha davart la planisaziun dal territori per il chantun Grischun dals 6 da december 2004 (PCG 2004/05, 750)
LREN	lescha federala dals 18 da mars 1983 davart la responsablidad per l'energia nucleara (CS 732.44)
LSA	lescha federala dals 23 da zercladur 1978 davart la surveglianza da las instituziuns d'assicuranza privatas (CS 961.01)
LSC	lescha federala dals 11 d'avrigl 1889 davart scussiun e concurs (CS 281.1)
LSF	lescha davart ils supplements da famiglia dals 8 da favrer 2004 (DG 548.100)
LT	lescha da taglia per il chantun Grischun dals 8 da zercladur 1986 (DG 720.000)
LTF	lescha federala davart il tribunal federal dals 17 zercladur 2005 (BBl 2005 4045)
LV	lescha da vischnancas dal chantun Grischun dals 28 d'avrigl 1974 (DG 175.050)

M	missivas da la regenza al cussegl grond
NGP	nova gestiun publica
OEKGtLSC	ordinaziun executiva tar la LF davart scussiun e concurs dals 8 d'october 1996 (DG 220.100)
OGDC	ordinaziun davart l'organisaziun e la gestiun da la dretgira chantunala dals 2 da zercladur 1961 (DG 173.110)
OOG	ordinaziun davart l'organisaziun, la gestiun e las taxas da la dretgira administrativa dals 30 da november 1966 (DG 173.300)
OP	ordinaziun davart la relaziun da lavur da las collavuraturas e dals collavuratur dal chantun Grischun (ordinaziun dal persunal) dals 27 da settember 1989 (DG 170.400)
OSG	ordinaziun davart l'organisaziun, la salarisaziun e la gestiun da las dretgiras districtualas dals 5 d'october 1999 (DG 310.050)
ODAS	ordinaziun davart la procedura en dispitas d'assicuranzas socialas dals 26 da november 1996 (DG 542.300)
p.ex.	per exempel
patg da la ONU II	patg internaziunal dals 16 da december 1966 davart ils dretgs civils e politics (CS 0.103.2)
PC	procedura civila dal chantun Grischun dal 1. da december 1985 (DG 320.000)
PCG	protocol dal cussegl grond
PDA	pratica da la dretgira administrativa dal chantun Grischun
PDC	pratica da la dretgira chantunala
PG	part generala
PP	lescha davart la procedura penala dals 8 da zercladur 1958 (DG 350.000)
prot.	protocol
q.v.d.	quai vul dir
RCGCG	reglament per la cumissiun da justia dal cussegl grond dals 5 d'october 1998 (DG 170.170)
resp.	respectivamain
s., ss.	sequent(a), sequent(a)s
S-LGA	sboz d'expertas e d'experts dals 6 da zercladur 2005 per ina lescha davart la giurisdicziun administrativa
S-LOG	sboz d'expertas e d'experts dals 6 da zercladur 2005 per ina lescha davart l'organisaziun giudiziala
S-PC	sboz d'expertas e d'experts dal zercladur 2003 per ina procedura civila svizra
t.a.	tranter auter
UGCG	urden da gestiun dal cussegl grond dals 29 da matg 1956 (DG 170.140)

2. Survista da l'urden da cumpetenzas vertent

1. Surveglianza da la giustia e da l'administraziun giudiziala

a) Cussegl grond

- ha la surveglianza da la regenza sco er da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa (art. 33 al. 1 ed art. 52 al. 2 CC, art. 35 LCD);
- ha la surveglianza suprema da l'administraziun, dals ulteriurs secturs da la giurisdicziun e d'auters purtaders d'incumbensas publicas (art. 33 al. 2 ed art. 52 al. 2 CC, art. 31 al. 1 LCD);
- ha la surveglianza da las cumissiuns da surveglianza per las notaras e per ils notars e per las advocatas e per ils advocats (art. 34 al. 1 UGCG);
- giuditgescha recurs da surveglianza cunter cunter la dretgira chantunala e la dretgira administrativa (art. 35 LCD).

b) Dretgira chantunala

- ha la surveglianza da tut ils secturs da la giurisdicziun civila e penala (art. 52 al. 1 CC, art. 32 LCD);
- decida dumondas da recusaziun dispitaivlas che pertutgan ina presidenta circuitala u in president circuital u sia substituta u ses substitut (art. 22 al. 3 LCD);
- giuditgescha recurs pervi da violaziuns da l'obligaziun d'uffizi tras las dretgiras districtualas e las presidentas circuitalas resp. ils presidents circuitals, sch'i na dat nagin auter med legal (art. 34 LCD);
- approvescha investiziuns da la facultad en ils fatgs tutelars, da las qualas la valor surpassa 500'000 francs (art. 13 al. 3 DG 215.100);
- giuditgescha – en il senn da l'ordinaziun chantunala dal personal (art. 6 al. 5 OSG) – decisiuns da la dretgira districtuala che vegnan contestadas.

c) Autoritad da conflicts

- regla conflicts da cumpetenzas tranter organs da la giurisdicziun, per la soluziun dals quals la lescha na prevesa nagina autra regulaziun (art. 16 LCD).

d) Cumissiun da notariat

- è l'autoritad da surveglianza sur da tut ils fatgs da notariat (art. 5 al. 1 da la lescha davart il notariat, DG 210.300);
- decida davart la liberaziun dal secret professiunal, en dumondas d'incumpatibilitad e da recusaziun (art. 5 al. 2 da la lescha davart il notariat);
- tracta recurs cunter las disposiziuns da taxas da las persunas da notariat sco er atgissas e recurs cunter las persunas da notariat (art. 5 al. 2 da la lescha davart il notariat).

e) Cumissiun d'avvocatas e d'avvocats

- conceda ils attests da qualificaziun per advocatas e per advocats (art. 36 al. 3 LCD);
- decretescha mesiras disciplinaras cunter advocatas e cunter advocats (art. 39 LCD, art. 13 al. 1 DG 310.100);
- ha la surveglianza da las advocatas e dals advocats (art. 13 al. 1 DG 310.100).

2. Giurisdicziun civila

a) Dretgira chantunala

aa) Procedura d'emprima istanza

- giuditgescha sco unica istanza chantunala plants civils or da la protecziun giuridica commerciala da la confederaziun ed or da la lescha federala davart ils dretgs d'autur tar ovras da la litteratura e da l'art en cas d'ina valur da dispita da passa 8000 francs (art. 20 al. 2 cifra 2 e.c.c. art. 20 al. 1 cifra 2 PC);
- giuditgescha dispitas civilas dal da dretg patrimonial ch'èn suttamessas a l'appellaziun a la dretgira chantunala, en cas da prorogaziun (art. 21 al. 1 PC);
- giuditgescha plants da responsabladad cunter la regenza, cunter la dretgira administrativa, cunter las dretgiras districtualas e cunter las autoritads cirquitalas sco er cunter singulas commembras e singuls commembers da questas autoritads (art. 20 al. 2 da la lescha da responsabladad, DG 170.050);
- giuditgescha plants or da concorrenza illoiala sco unica istanza chantunala, sche quels stattan en connex cun ina dispita da dretg civil davart la protecziun d'invenziuns, da musters e da models commercialas, da marcas da fabrica e da marcas commercialas, da denominaziuns da derivanza e da distincziuns commercialas u dal dretg d'autur tar ovras da la litteratura e da l'art (art. 1 al. 3 DG 320.100);
- è cumpetenta per decisiuns en il sector da la lescha federala davart ils fonds d'investiziun (art. 1 DG 320.300);
- giuditgescha plants da donns nuclears tenor la lescha davart la responsabladad per l'energia nucleara (art. 1 DG 320.500).

ab) Procedura da meds legals

- giuditgescha en la procedura d'appellaziun sentenzias civilas da las dretgiras districtualas (art. 20 al. 2 cifra 1 e.c.c. 218 ss. PC);
- giuditgescha en la procedura d'appellaziun conclus da la regenza, dals departaments chantunals e d'autras istanzas chantunals sin il champ dal dretg civil, sch'in giudicament en ultima istanza è necessari tras ina dretgira chantunala tenor il dretg surordinà (art. 16 al. 3. LItCCS) u sin basa da prescripziuns spezialas (p.ex. art. 15 al. 3 ed art. 25a LItCCS);
- giuditgescha en la procedura d'appellaziun differentas decisiuns da dretg civil da la giunta da la dretgira districtuala u da la dretgira districtuala (art. 3 al. 2, art. 5h, art. 11, art. 38, art. 64 al. 1 LItCCS);
- è l'autorità da surveglianza e da recurs en segunda istanza en fatgs tutelars (art. 42 al. 2 ed art. 64 LItCCS);
- giuditgescha il recurs da register funsil cunter decisiuns da l'autorità da surveglianza (art. 139a al. 2 LItCCS).

b) Giunta da la dretgira chantunala

ba) Procedura d'emprima istanza

- giuditgescha sco emprima ed unica istanza chantunala plants civils fin ad ina valur da dispita dad 8000 francs or da la protecziun giuridica commerciala ed or dals dretgs d'autur tar ovras da la litteratura e da l'art, cun resalva da lur colliaziun cun il plant penal (art. 20 al. 1 cifra 2 PC);
- exequescha differentas cumpetenzas en connex cun la procedura davant dretgiras da cumpromiss (art. 141 PC);
- è la dretgira chantunala superiura da moratori (art. 17 al. 2 OECGtLSC);
- giuditgescha plants tenor la lescha da cartels (art. 1 DG 320.300).

bb) Procedura da meds legals

- examinescha en la procedura da recurs sentenzias betg appellablas sco er decisiuns da las derschadras singulas e dals derschaders singuls da la giunta da la dretgira districtuala e da la dretgira districtuala per manar a fin il process (art. 20 al. 1 cifra 1 ed art. 232 PC) e decisiuns sin basa da prescripziuns spezialas (tranter auter art. 232 cifras 1 – 8 PC);
- examinescha en la procedura da recurs disposiziuns processualdirectivas e preventivas da la presidenta u dal president da la dretgira chantunala (art. 237 al. 1 PC);
- è l'istanza da recurs cunter differentas decisiuns da la presidenta u dal president da la dretgira districtuala en il sector dal dretg da scussiun e da concurs (art. 236 PC ed art. 17 al. 1 OECGtLSC);
- è l'autorità da surveglianza e l'istanza da recurs chantunala en ils fatgs da scussiun e da concurs (art. 11 OECGtLSC).

c) Presidenta u president da la dretgira chantunala

ca) Procedura d'emprima istanza

- exequescha differentas cumpetenzas che èn assegnadas ad ella u ad el en la procedura civila, p.ex. la procedura da moderaziun (art. 27 PC), mesiras preventivas (art. 52 PC), mesiras en cas da secretezza (art. 160 al. 2 PC) ed ediziuns (art. 169 al. 3, art. 171 al. 2 PC);
- exequescha differentas cumpetenzas en la procedura avant la dretgira da cumpromiss (art. 142 PC);
- surpiglia differentas cumpetenzas en il sector da l'agid giudizial (art. 161 PC sco er agiunta tar il concordat davart la concessiun d'assistenza giudiziala vicendaivla en chaussas civilas);
- giuditgescha la contestaziun d'in ingiant public (art. 6 al. 2 DG 210.200).

cb) Istanza dals meds legals

- è cumpetenta per il recurs cunter decisiuns da la presidenta u dal president cirquital ch'èn vegnids relaschads en la procedura per cumonds uffizials (art. 152 al. 1 PC);
- è cumpetenta per il recurs cunter decisiuns da la presidenta u dal president cirquital concernent in scumond uffizial general (art. 154 al. 4 PC);

- è cumpetenta per il recurs pervi da la segirada da cumprovas en cas che n'èn betg pendants (art. 212 al. 2 PC);
- refusa recurs ed appellaziuns ch'èn vegnids inoltrads memia tard u ch'èn evidentamain nunmotivads (art. 224, art. 234, art. 236 PC; art. 25 al. 3 OECGtLSC);
- giuditgescha recurs cunter decisiuns davart l'executabilitad e davart l'execuziun d'ina sentenza (art. 263 PC);
- examinescha sco istanza da recurs las disposiziuns da las presidentas e dals presidents da la dretgira circuitala e da las presidentas e dals presidents circuitals en il sector da la giurisdicziun voluntara (art. 12 al. 1 LItCCS);
- examinescha las decisiuns materialas e processualas da la presidenta u dal president da la dretgira districtuala per manar a fin il process en la procedura da divorzi (art. 5f, 5g LItCCS).

3. Giurisdicziun penala

a) Dretgira chantunala

- giuditgescha crims ch'èn smanatschads cun chasaforz da passa tschintg onns, cun resalva da l'art. 46a PP (art. 45 al. 1 lit. a PP);
- giuditgescha crims e delicts cunter il stadi e cunter la defensiun naziunala sco er ils delicts cunter la voluntad dal pievel, uschenavant che quels n'èn betg suttamess a la giurisdicziun federala, cun resalva da l'art. 46a PP (art. 45 al. 1 lit. b PP);
- giuditgescha crims e delicts ch'èn vegnids commess da commembras e da commembers da la regenza, da la dretgira chantunala u da la dretgira administrativa exercitond lur funcziuns uffizialas, cun resalva da l'art. 46a PP (art. 45 al. 1 lit. c PP).

b) Giunta da la dretgira chantunala

ba) Procedura d'emprima istanza

- giuditgescha plants pervi da violaziun da l'onur da commembras e da commembers da la regenza, da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa che sa refereschan a lur funcziuns uffizialas (art. 46 al. 1 lit. a PP);
- giuditgescha surpassaments da leschas federalas fiscalas (art. 46 al. 1 lit. c PP);
- giuditgescha acts chastiabels dal sector dal dretg d'autur sco er dal dretg da patentas, da marcas da fabricaziun, da musters e da models (art. 46 al. 1 lit. d PP);
- ordinescha da midar ina multa en arrest (art. 6 al. 2 DG 350.490);
- relascha cumonds d'arrest tenor l'art. 53 al. 2 lit. b da la lescha federala davart il dretg penal administrativ (art. 8 al. 2 DG 350.490).

bb) Procedura da meds legals

- giuditgescha en la procedura d'appellaziun decisiuns da las dretgiras districtualas e da lur giuntas davart davart plants d'adesiun (art. 133 al. 1 PP);
- giuditgescha en la procedura d'appellaziun sentenzias e conclus da las dretgiras districtualas e da lur giuntas sco er disposiziuns da las presidentas e dals presidents da las dretgiras districtualas e da las presidentas e dals presidents circuitals (cun

excepziun d'acts d'inquisiziun, da disposiziuns processualdirectivas e da mandats penals) (art. 141 al. 1 PP);

- giuditgescha en la procedura d'appellaziun conclus da la regenza, dals departaments chantunals e d'altres instanzas chantunals sin il champ dal dretg penal, dal dretg penal accessori e dal dretg penal administrativ, sch'in giudicament en ultima istanza è necessari tras ina dretgira chantunala tenor il dretg surordinà (art. 141 al. 2 PP);
- giuditgescha en la procedura d'appellaziun disposiziuns penals e decisiuns da protesta dals departaments (art. 180 al. 1 PP);
- giuditgescha decisiuns da multa da l'uffizi da mediaziun en cas da dispitas collectivs da lavur (art. 19 al. 2 DG 538.100);
- giuditgescha en la procedura d'appellaziun tenor ils art. 141 ss. PP decisiuns dal departament concernent mesiras administrativas en chaussas dal traffic sin via (art. 19 al. 2 DG 870.100).

c) Presidenta u president da la dretgira chantunala

ca) Procedura d'emprima istanza

- tracta en la procedura da mandat penal sut tschertas circumstanzas cas levs da quels acts chastiabels ch'èn normalmain attribuids a la dretgira chantunala u a sia giunta per il giudicament d'emprima istanza (art. 46a PP);
- è l'autorità d'approvaziun per survegliar il traffic da banca, da posta e da telecomunicaziun ed en cas da confiscaziuns (art. 95 PP);
- relascha cumonds d'arrest tenor l'art. 53 al. 2 lit. a da la lescha federala davart il dretg penal administrativ (art. 8 al. 1 DG 350.490).

cb) Procedura da meds legals

- stritga appellaziuns evidentamain retardadas u inadmissiblas (art. 143 al. 1 PP).

d) Chombra da recurs da la dretgira chantunala

- giuditgescha recurs cunter disposiziuns e decisiuns da recurs da la procuratura publica u dal procuratur public resp. da la procuratura u dal procuratur per juvenils sco er acts uffizials d'organs d'inquisiziun ch'el ha approvà ordavant (art. 138, art. 45 al. 2, art. 216 al. 3 PP);
- giuditgescha recurs cunter acts d'inquisiziun, cunter disposiziuns da refusa e da sistida sco er cunter disposiziuns da custs da la presidenta u dal president cirquital en proceduras cunter l'onur e la concorrenza illoiala (art. 168 al. 3, art. 45 al. 2 PP);
- giuditgescha recurs cunter acts d'inquisiziun e cunter disposiziuns da refusa e da sistida en la procedura da mandat penal da la presidenta u dal president cirquital e da la presidenta u dal president da la dretgira districtuala (art. 176a, art. 45 al. 2 PP);
- giuditgescha recurs cunter la decisiun da cuntinuar l'arrest d'inquisiziun u cunter las mesiras substitutivas (art. 86c PP);
- decida – en cas che la presidenta u ch'il president cirquital fa refusaziuns a la procura publica –, sche las premissas per relaschar in mandat penal n'èn betg ademplidas (art. 172 al. 2 PP).

e) Chombra penala per giuvenils da la dretgira chantunala

- giuditgescha appellaziuns cunter decisiuns da la procuratura u dal procuratur per giuvenils e da las giuntas da las dretgiras districtualas sco dretgiras per giuvenils (art. 199 al. 4 PP).

4. Giurisdicziun administrativa

a) Dretgira administrativa

- giudicament en ultima istanza da dispitas da dretg public, uschenavant ch'ina lescha na dispona betg autramain (art. 55 al. 1 CC).

aa) *Procedura d'emprima istanza*

- è la dretgira chantunala d'assicuranzas (art. 1 ODAS);
- sco dretgira da cumpromiss en cas da dispitas pervi da contracts tenor l'ordinaziun chantunala davart la protecziun da l'ambient (art. 2 al. 3 DG 820.110);
- è cumpetenta per decisiuns giudizialas tenor la lescha federala davart l'utilisaziun da las forzas idraulicas (art. 2 DG 810.200);
- decida davart il dretg d'acquist public dal chantun tenor l'ordinaziun davart la protecziun da la natira e da la patria (art. 10 DG 496.100);
- giuditgescha davart dispitas che resultan da l'applicaziun da la lescha da sustegn (art. 13 al. 2 DG 546.250).

ab) *Procedura da recurs*

- giuditgescha decisiuns da vischnancas, d'autras corporaziuns e d'instituts autonoms da dretg public chantunal, uschenavant che quellas n'èn betg definitivadas tenor il dretg chantunal u federal u ston vegnir contestadas tar in'otra istanza (art. 13 al. 1 lit. a LDA);
- giuditgescha conclus da la regenza, dals departaments chantunals e d'autras istanzas chantunalas, uschenavant ch'in recurs tar la dretgira administrativa è previs sin basa da prescripziuns spezialas (art. 13 al. 1 lit. b LDA);
- giuditgescha conclus da la regenza u dals departaments chantunals sin il champ dal dretg public ed administrativ, sch'in giudicament en ultima istanza è necessari tras ina dretgira chantunala tenor il dretg surordinà (art. 13 al. 1 lit. c LDA);
- giuditgescha decisiuns che na pon – cuntrari a las prescripziuns generalas da cumpetenzza – betg vegnir controlladas da la regenza pervi d'implitgadedad u pervi d'alters motifs (art. 13 al. 1 lit. d LDA);
- giuditgescha decisiuns da las baselgias chantunalas renconuschidas e da lur cumins-baselgia, uschenavant ch'ina violaziun dal dretg relaschè dal stadi vegn fatga valair, sco er dispitas da dretg administrativ ch'èn vegnidas assegnadas da las baselgias chantunalas a la dretgira administrativa per il giudicament (art. 13 al. 1 lit. e LDA);
- giuditgescha elecziuns e votaziuns en las vischnancas, en ils circuls (cun excepziun da las elecziuns dal cussegl grond) ed en ils districts (art. 13 al. 1 lit. f LDA);
- è cumpetenta en cas da recurs appellativs cunter decisiuns da taxaziun (art. 137a LT);
- giuditgescha recurs da process tar disposiziuns processualdirectivas e preventivas (art. 76 LDA);

- giuditgescha recurs cunter conclus da la regenza davart il relasch da plans chantunals d'utilisaziun e d'urdens chantunals da cumpensaziun, davart l'approvaziun d'urdens fundamentals communalas e davart recurs da planisaziun sco er davart il relasch dal plan directiv chantunal e davart l'approvaziun da plans directivs regionalas (art. 102 LPTGR);
- giuditgescha disposiziuns d'autoritads chantunalas en il sector da la planisaziun dal territori, uschenavant che betg la regenza n'è expressivamain cumpetenta (art. 103 LPTGR);
- decida davart disposiziuns penalas en ultima istanza e davart decisiuns da protesta da vischnancas, d'autras corporaziuns e d'instituts autonomas da dretg public chantunal (art. 180 PP).

ac) Procedura da plant

- giuditgescha dispitas da dretg public ed administrativ tranter corporaziuns ed instituziuns da dretg public ch'èn egualas ina a l'autra (art. 14 lit. a LDA);
- giuditgescha pretensiuns d'indemnisaziun che resultan dad acts legals da corporaziuns e d'instituziuns da dretg public, uschenavant ch'igl exista in'obligaziun da cumpensaziun e che nagina outra autoritad n'è determinada (art. 14 lit. b LDA);
- giuditgescha pretensiuns da dretg patrimonial or d'ina relaziun da servetsch publica, uschenavant che nagina outra autoritad è determinada (art. 14 lit. c LDA);
- giuditgescha dispitas da dretg public ed administrativ ch'èn vegnidas assegnadas tenor ina prescripziun speziala a la dretgira administrativa per il giudicament (art. 14 lit. d LDA);
- giuditgescha dispitas, a las qualas las baselgias chantunalas renconuschidas u lur cumins-baselgia èn participads, uschenavant che quellas èn assegnadas da las baselgias chantunalas a la dretgira administrativa u ch'il dretg relaschà dal stadi vegn appellà (art. 14 lit. e LDA);
- decida davart pretensiuns d'indemnisaziun tenor la lescha davart la procedura en fatgs administrativs e costituziunals (art. 10 al. 3 LPAC).

b) Regenza

- giuditgescha recurs administrativs cunter decisiuns dals departaments e da la chanzlia chantunala (art. 15 al. 1 LPAC);
- giuditgescha decisiuns d'in institut dependent, tar la realisaziun da las qualas la scheffa u il schef dal departament è stà participà, sch'i na dat betg la pussaivladad da recurrer tar la dretgira administrativa (art. 15 al. 2 LPAC);
- giuditgescha dispitas e recurs cunter decisiuns dal departament areguard contribuziuns chantunalas en il sector da la planisaziun locala (art. 12 al. 3 e 4 LPTGR);
- giuditgescha recurs cunter decisiuns da las vischnancas davart il relasch da l'urden fundamental sco er cunter decisiuns da la suprastanza communalala davart il relasch u davart la prolungaziun da zonas da planisaziun (art. 101 LPTGR);
- giuditgescha decisiuns da recurs dal dretg da persunal, sch'il recurs tar la dretgira administrativa è exclus (art. 73 al. 3 OP);
- giuditgescha decisiuns dal dretg da persunal da la chanzlia chantunala e talas dals departaments, sch'il recurs tar la dretgira administrativa è exclus (art. 73 al. 2 OP);

- è l'istanza da recurs cunter decisiuns davart l'aboliziun da relaziuns d'uffizi da collavuraturas e da collavuratur en uffizi accessori (art. 11 DG 170.420);
- giuditgescha recurs cunter disposiziuns sin basa da la lescha da sanadad, cunter las qualas i na po betg vegnir recurri tar la dretgira administrativa (art. 51 DG 500.000);
- giuditgescha il recurs cunter la decisiun da l'administraziun da taglia davart la liberaziun da l'obligaziun da pajar taxas d'alloschament u davart la fixaziun da la taxa (art. 2, 15 DG 720.650);
- giuditgescha il recurs cunter disposiziuns dal departament cunter disposiziuns contestadas da l'uffizi da chatscha e pestga (art. 12 DG 740.300; art. 18 DG 740.350; art. 22 DG 740.330; art. 47 DG 740.020);
- giuditgescha recurs concernent las zavradas da las zonas da protecziun (art. 25 al. 3 DG 815.100).

5. Giurisdicziun costituziunala

a) Dretgira administrativa

- giuditgescha recurs pervi da violaziun da dretgs costituziunals e politics sco er dal princip da la precedenza dal dretg federal (art. 55 al. 2 cifra 1 CC);
- giuditgescha recurs pervi da violaziun da l'autonomia da las vischnancas, dals circuls sco er da las baselgias chantunalas (art. 55 al. 2 cifra 2 CC).

b) Regenza

- decida davart recurs da dretg costituziunal per eliminar in stadi anticonstituziunal u illegal (art. 26 LPAC);
- giuditgescha recurs cunter relaschs legislativs da vischnancas, d'autras corporaziuns e d'instituts autonoms da dretg public chantunal (art. 28 LPAC);
- tracta recurs da surveglianza d'acts u d'omissiuns en cas, en ils quals la regenza è autorisada d'intervegnir, uschenavant che nagin med legal u nagin plant tar la dretgira administrativa u tar la regenza n'è pussaivel (art. 32 LPAC);
- giuditgescha recurs pervi da la violaziun dal dretg da votar, pervi dad irregularitads tar la preparaziun e tar l'execuziun da votaziuns chantunalas e d'elecziuns dal cussegl dals chantuns sco er cunter decisiuns da la chanzlia chantunala concernent iniziativas dal pievel (art. 95 al. 1 LDP).

c) Cussegl grond (plenum resp. cumissiun cumpetenta)

- giuditgescha recurs pervi da la violaziun dal dretg da votar e pervi dad irregularitads tar la preparaziun e tar l'execuziun d'elecziuns dal cussegl grond e da la regenza (art. 95 al. 2 e 3 LDP)

3. Indicators statistics ed indicaziuns davart la chargia da lavur

3.1. Indicators statistics

a) Dumber da recurs

onn	dretgira chantunala						dretgira administrativa					
	dumber da sentenzias	dumber da recurs		approvads (dal tuttafatg, per part)		dumber da sentenzias	dumber da recurs		approvads (dal tuttafatg, per part)			
					1)				2)		1)	2)
1994	575	75	13%	9	12%	2%	773	44	6%	13	30%	2%
1995	518	85	16%	6	7%	1%	717	78	11%	15	19%	2%
1996	670	94	14%	5	5%	1%	784	66	8%	19	29%	2%
1997	714	90	13%	13	14%	2%	805	76	9%	20	26%	2%
1998	743	84	11%	6	7%	1%	877	70	8%	27	39%	3%
1999	660	118	18%	6	5%	1%	882	84	10%	21	25%	2%
2000	631	64	10%	15	23%	2%	782	92	12%	17	18%	2%
2001	689	79	11%	10	13%	1%	682	74	11%	21	28%	3%
2002	577	62	11%	5	8%	1%	784	76	10%	31	41%	4%
2003	645	63	10%	13	21%	2%	606	65	11%	29	45%	5%
Ø	642.2	81.4	13%	8.8	11%	1%	769.2	72.5	9%	21.3	29%	3%

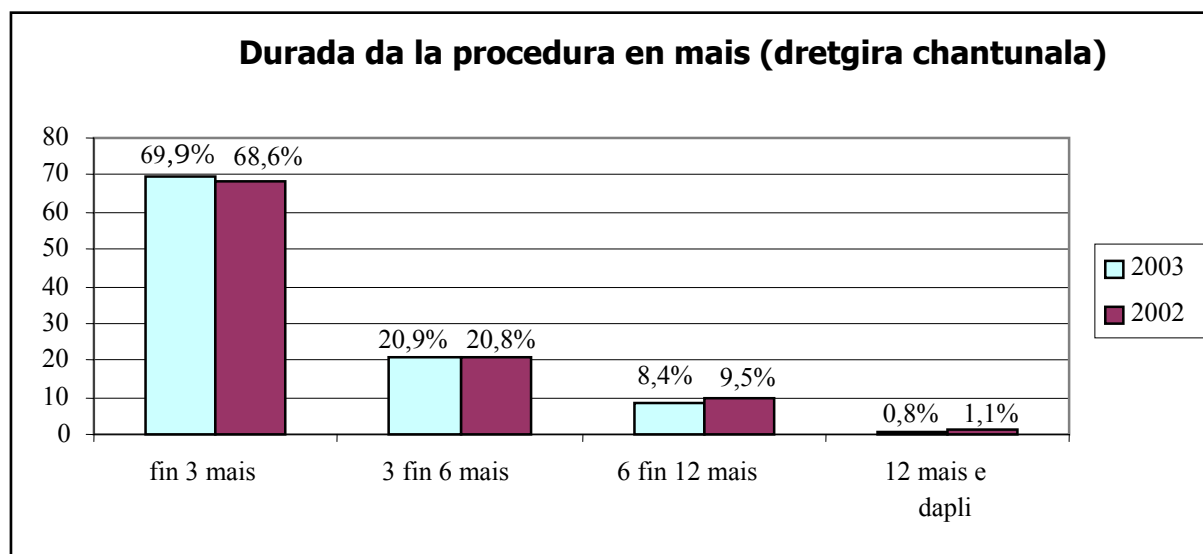
1) en pertschierts dal dumber da recurs

2) en pertschierts dal dumber da sentenzias

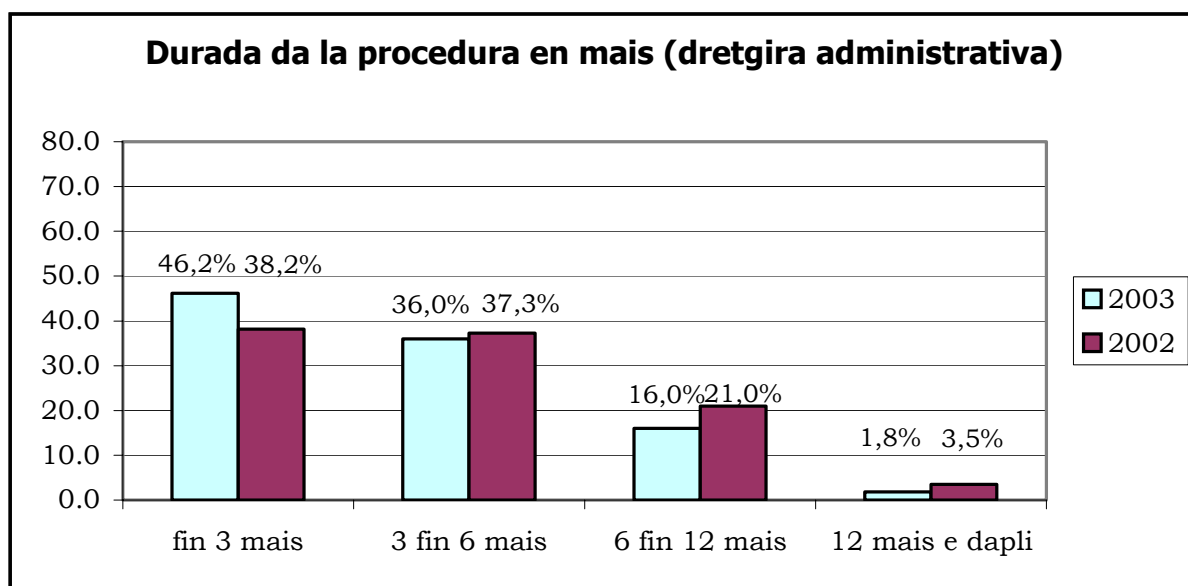
Illustraziun 5: Dumber da recurs per onn (1994 – 2003)

b) Durada da la procedura

La durada da la procedura vegns calculada a partir dal termin da l'entrada d'ina scrittira giuridica fin a la data da comunicaziun.

Illustraziun 6: Durada da la procedura en mais (dretgira chantunala)

Illustraziun 7: Durada da la procedura en mais (dretgira administrativa)

3.2. Indicaziuns davart la chorgia da lavur

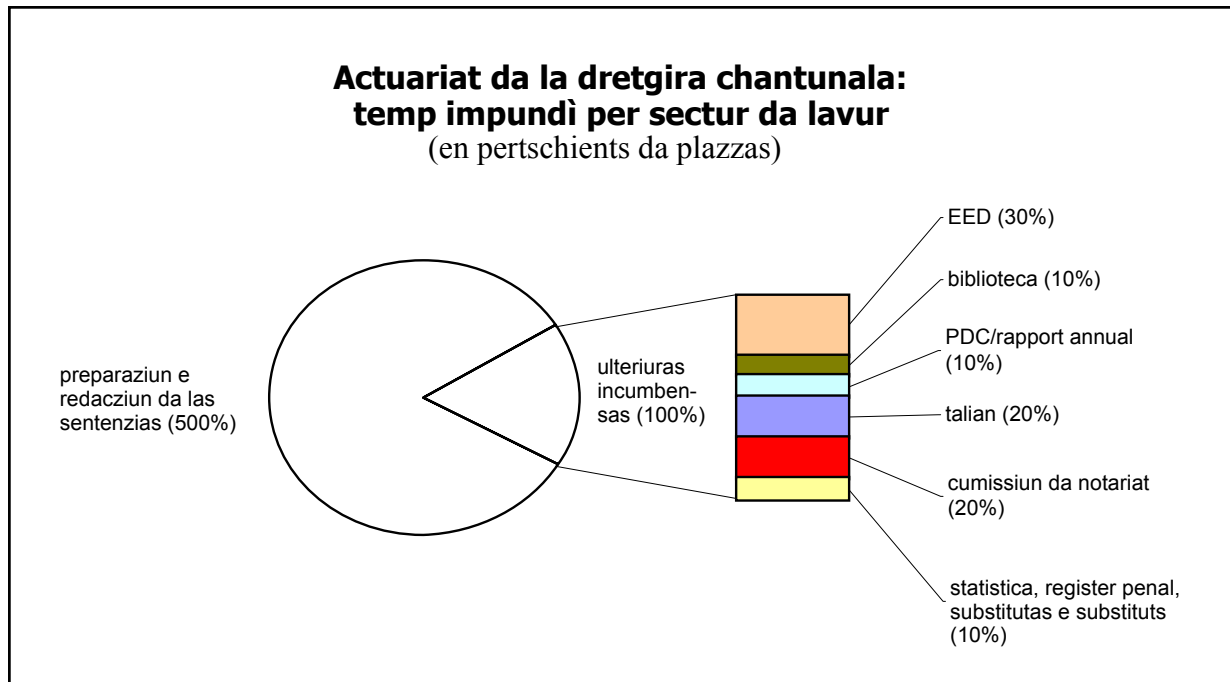
a) Temp impundi per las incumbensas presidialas

Las incumbensas presidialas ordaifer la lavur giudiziala sco tala dovran circa dus dis per emna, e quai tant per la dretgira chantunala sco er per la dretgira administrativa. I sa tracta oravant tut da lavurs dal suandant gener:

- planisaziun da la lavur giudiziala
- fatgs dal persunal ed administraziun
- communicaziun e represchentaziun
- cumissiun da surveglianza per advocatas ed advocats (colloquis, preparar examens, curreger examens, sesidas da la cumissiun)
- consultaziuns e projects legislativs
- dietas ed inspeziuns (p.ex. LSC, tutela).

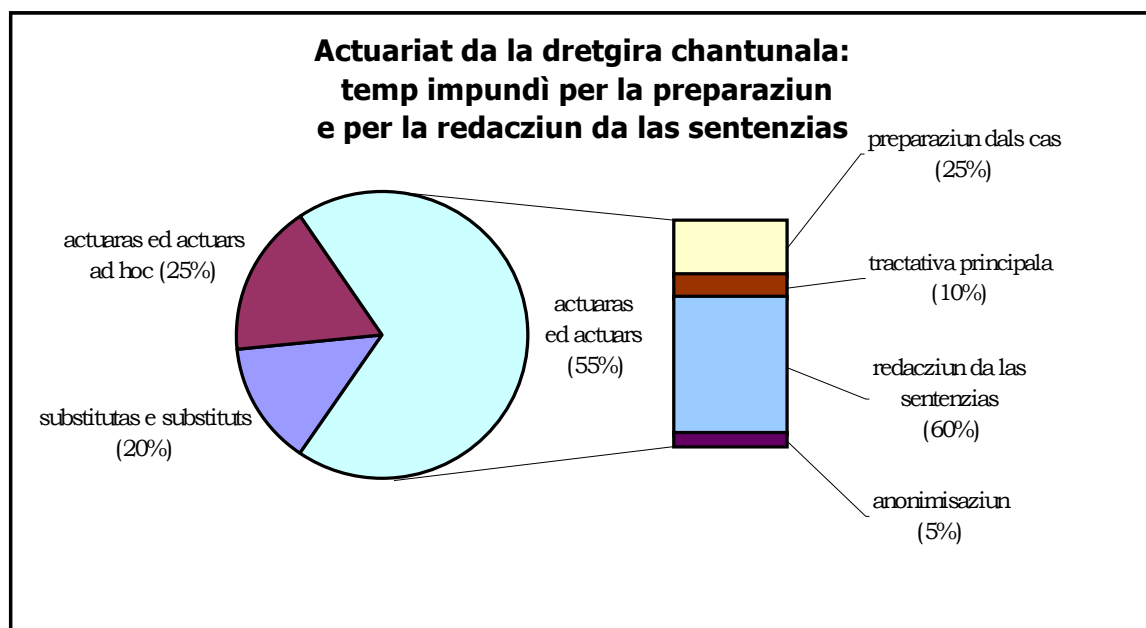
b) Temp impundi da l'actuariat

ba) Dretgira chantunala

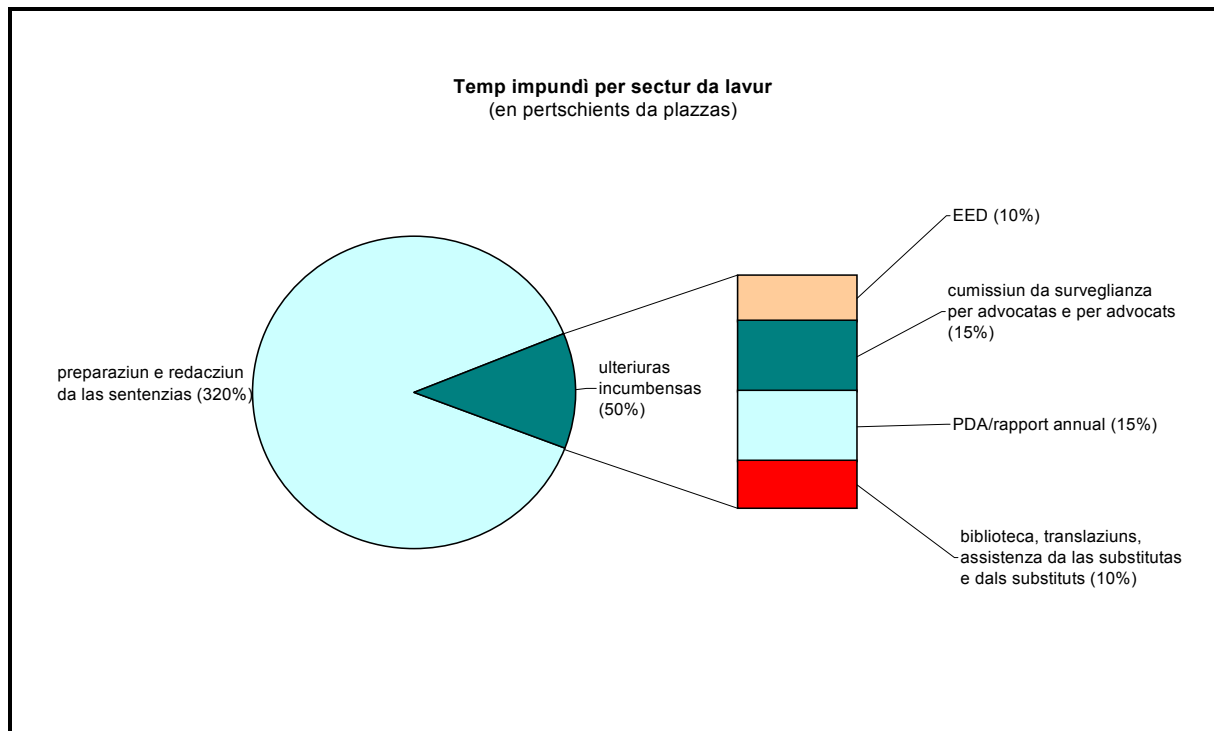
Illustraziun 8: Temp impundi da l'actuariat per sector da lavur (dretgira chantunala, 2004)

Dapi la retschertga l'onn 2004 èn sa midadas las incumbensas. Uschia na tutga il secretariat da la cumissiu da notariat betg pli al champ d'incumbensa da l'actuariat da la dretgira chantunala. Plinavant è sa reducida la lavur en il sector da la EED, cunquai che l'uffizi d'informatica è uss competent per la pli gronda part da tala.

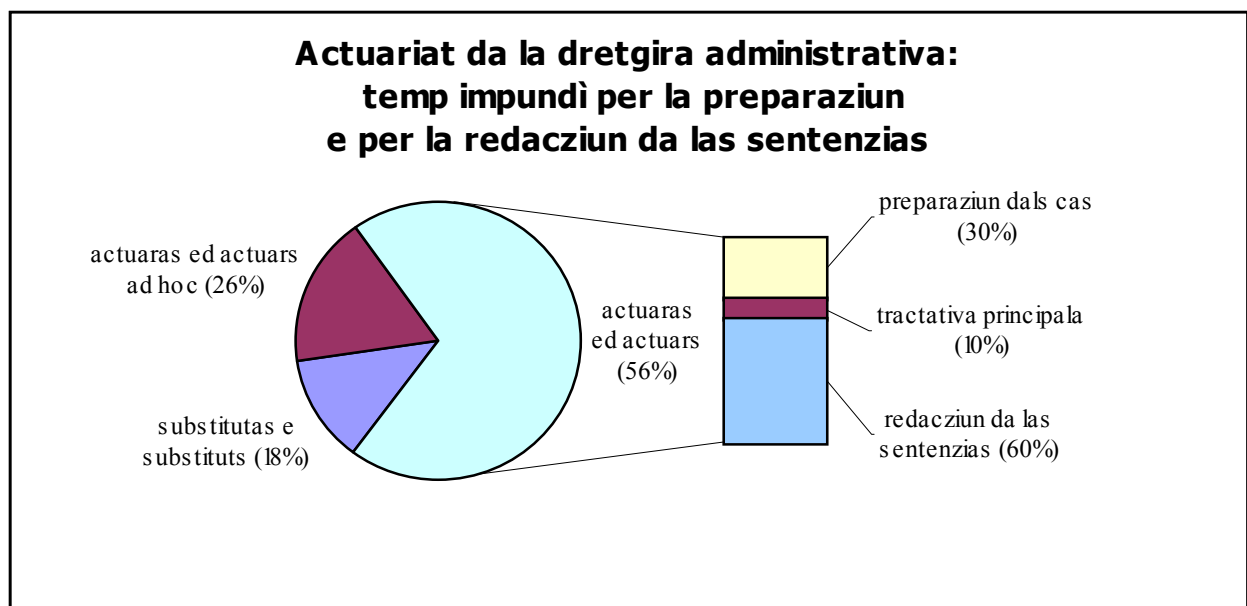
Illustraziun 9: Temp impundi da l'actuariat per tractar in cas (dretgira chantunala)

bb) *Dretgira administrativa*

Illustraziun 10: Temp impundi da l'actuariat per sector da lavur (dretgira administrativa, 2004)

Dapi la retschertga dal temp impundi l'onn 2004 ha la dretgira administrativa surpiglià supplementarmain il secretariat da la cumissiun da notariat.

Illustraziun 11: Temp impundi da l'actuariat per tractar in cas (dretgira administrativa)

c) Preschentaziun dal temp impundi en la chanzlia

ca) Dretgira chantunala

Chanzlia da la dretgira chantunala				
actividad	cas per onn (2003)	cas per emna (2003)	Ø temp impundi per emna en dis	Ø temp impundi en pertschients
registrar en il "tribuna" (incl. inscripziun d'ulteriuras entradas d'actas)	645	13	0.5	4%
correspondenza che sa referescha al cas (dumondas da consultaziuns, pajaments anticipads dals custs, giurisdicziun gratuita, GGrat)	645	13	1.5	12%
assistenza giudiziala	105	2	0.5	4%
decisiuns d'execuziun (dictat)	99	2	0.5	4%
correctura da las sentenzias	0	0	0	0%
communicaziun, tgira da las actas, archivaziun	645	13	4.5	36%
renda quint	645	13	0.5	4%
anonimisaziun, metter sin la homepage	400	8	2.5	20%
ulteriuras incumbensas (EED, infurmaziuns al telefon)			2	16%

Illustraziun 12: Temp impundi per sector da lavur en la chanzlia (dretgira chantunala)

Dapi la retschertga dal temp impundi l'onn 2004 è vegnida surdada a la chanzlia da la dretgira chantunala ina incumbensa supplementara. Ella è ussa er cumpetenta per actualisar la biblioteca. Questas lavurs basegnan var 5 – 10 pertschients da plazzas.

cb) Dretgira administrativa

Chanzlia da la dretgira administrativa				
actividad	cas per onn (2002)	cas per emna (2002)	Ø temp impundi per emna en dis	Ø temp impundi en pertschients
registrar en il "tribuna" (incl. inscripziun d'ulteriuras entradas d'actas)	784	16	0.5	4%
correspondenza che sa referescha al cas (dumondas da consultaziuns, pajaments anticipads dals custs, giurisdicziun gratuita, GGrat)	784	16	1	8%
assistenza giudiziala	0	0	0	0%
decisiuns d'execuziun (dictat)	0	0	0	0%
correctura da las sentenzias	784	16	2	16%
communicaziun, tgira da las actas, archivaziun	784	16	4.5	36%
renda quint	784	16	0.5	4%
anonimisaziun, metter sin la homepage	524	11	2	16%
ulteriuras incumbensas (EED, infurmaziuns al telefon)			2	16%

Illustraziun 13: Temp impundi per sector da lavur en la chanzlia (dretgira administrativa)

4. Tabella da concordanza

4.1. Lescha davart l'organisaziun giudiziala

LCD → LOG

LCD	LOG	LCD	LOG	LCD	LOG	LCD	LOG	LCD	LOG
1	-	10	9, 34	17a	31 51 CC	25	14, 33, 39	34	58
2	16, 29	11	10	18	43	26	49	35	62
3	16, 17, 30	12	23, 24, 27 37	19	44	27	11	36-41	-1)
4	28	13	15, 29	20	45	28	51	42	64
5	38	14	2	21	46	29	2	43	65
6	5	15	-	22	47	30	54	44	19, 37, 40
7	7	16	3	23	45, 48	31	60	45	66
8	12, 13, 15 32, 35	17	42	24	41	32	55, 57	46	70
9	6, 34					33	56	47	67-69

1) las disposiziuns vegnan remplazzadas da la lescha davart las advocatas ed ils advocats

LOG → LCD (OGDC, OOG, OSG)

LOG	LCD	LOG	LCD	LOG	LCD	LOG	LCD	LOG	LCD
1	-	14	25 5 OGDC 4 OOG	27	12 3,14 OGDC 2,10 OOG	40	44	55	32
2	14, 29	15	8, 13 1 OGDC	28	4	41	24 4 OOG	56	33
3	16	16	2, 3 1 OGDC 1 OOG	29	2, 13 1 OSG	42	17	57	32
4	-	17	3	30	3 2 OSG	43	18	58	34
5	6	18	-	31	17a	44	19	59	1, 2 OGDC
6	9	19	44	32	8 2 OSG	45	20, 23	60	31
7	7	20	-	33	25 3 OSG	46	21	61	-
8	-	21	-	34	9, 10	47	22	62	35
9	10 7, 15 OGDC 10 OOG	22	-	35	8	48	23	63	-
10	11 20 OGDC	23	8, 12 2, 3 OGDC	36	-	49	26 25 OGDC 12 OOG	64	42 9 OSG
11	27 10 OGDC 9 OOG	24	12 3 OGDC 2 OOG	37	12, 44 4-8 OSG	50	28 OGDC 13, 14 OOG	65	43
12	8 2 OGDC	25	(3, 4 LInc)	38	5	51	28	66	45
13	8 2 OGDC 4, 5 OOG	26	13 OGDC 9 OOG	39	25	52	-	67	47
						53	12, 22 OGDC 9, 11 OOG	68	47
						54	30	69	47
								70	46

4.2. Lescha davart la giurisdicziun administrativa
LDA → LGA

LDA	LGA	LDA	LGA	LDA	LGA	LDA	LGA	LDA	LGA
1	1	24	-	40	13	56	38	72	-
2	4	25	76	41	17	57	53	73	-
3	4, 8	26	77	42	14, 17	58	-2)	74	75
4	-1)	27	18	43	44, 45	59	54	75	72, 73, 78
5	-	28	38	44	-	60	54	76	42
5a	-	29	7-10	45	45	61	55	77	66
6-12	-1)	30	23	46	46	62	64	78	67
13	49, 57	31	5	47	19	63	-	79	-
14	63	32	5, 6	48	20	64	65	80	79
15	1	33	74	49	18	65	21, 44	81	80, 81
16-18	-1)	34	6	50	22	66	47	82	82
19	39	35	40	51	49	67	47	83	83
20	38	36	16	52	50	68	47	84	85
21	-2)	37	11	53	51	69	56	85	84
22	15	38	12	54	51	70	22, 23		
23	15	39	12	55	52	71	-		

1) già aboli

2) vegn reglâ da nov en il S-LOG

LPAC → LGA

LPAC	LGA	LPAC	LGA	LPAC	LGA	LPAC	LGA
1	1	13	15	25	37	37	73
2	2	14	18	26	59	38	74
3	4	15	28	27	57, 62	39	76, 77
4	11, 12	16	29	28	57	40	75
5	11	17	30	29	58	41	78
6	5	18	31	30	60	42	79
7	16	19	32	31	61	43	80
8	17	20	33	32	68	44	81
9	22, 23	21	33	33	69	45	81
10	25	22	34	34	70	46	85
11	67	23	35	35	71	47	84
12	7-10	24	36	36	72, 75	48	82

ODAS → LGA

ODAS	LGA	ODAS	LGA	ODAS	LGA	ODAS	LGA
1	49, 63	5	39	9	56	13-23	-1)
2	-	6	16	10	23	24	82
3	38	7	11	11	72	25	84
4	52	8	21	12	65	26	85

1) las disposiziun duain vegnir substituidas d'ina lescha separada

LGA → LDA (OOG), LPAC, ODAS

LGA	LDA LPAC ODAS	LGA	LDA LPAC ODAS	LGA	LDA LPAC ODAS	LGA	LDA LPAC ODAS	LGA	LDA LPAC ODAS
1	1, 15 LDA 1 LPAC	16	36 LDA 7 LPAC 6 ODAS	33	20, 21 LPAC	54	59, 60 LDA	73	75 LDA 37 LPAC
2	2 LPAC	17	41, 42 LDA 8 LPAC	34	6, 22 LPAC	55	61 LDA	74	33 LDA 38 LPAC
3	-			35	23 LPAC	56	69 LDA 9 ODAS	75	74 LDA 36, 40 LPAC
4	2, 3 LDA 3 LPAC	18	27, 49 LDA 14 LPAC	36	24 LPAC	57	13 LDA 28 LPAC	76	25 LDA 39 LPAC
5	31, 32 LDA 6 LPAC			37	25 LPAC	58	29 LPAC		
6	32, 34 LDA	19	47 LDA	38	20, 28 LDA 3 ODAS	59	26 LPAC	77	26 LDA 39 LPAC
7	29 LDA 12 LPAC	20	48 LDA	39	19 LDA 5 ODAS	60	30 LPAC	78	75 LDA 41 LPAC
8	3, 29 LDA 12 LPAC	21	65 LDA 8 ODAS	40	35 LDA	61	31 LPAC		
9	29 LDA 12 LPAC	22	50, 70 LDA 9 LPAC	41	-	62	27 LPAC	79	80 LDA 42 LPAC
10	29 LDA 12 LPAC			42	76 LDA	63	14 LDA 1 ODAS		
11	37 LDA 4, 5 LPAC 7 ODAS	23	30, 70 LDA 9 LPAC 10 ODAS	43	5 OOG	64	62 LDA	80	81 LDA 43 LPAC
12	38, 39 LDA 4 LPAC			44	43, 65 LDA	65	64 LDA 12 ODAS		
13	40 LDA	24	-	45	43, 45 LDA	66	77 LDA	81	81 LDA 44, 45 LPAC
14	42 LDA	25	10 LPAC	46	46 LDA	67	78 LDA 11 LPAC		
15	22, 23 LDA 13 LPAC 15 OOG	26	-	47	66-68 LDA	68	32 LPAC	82	82 LDA 48 LPAC 24 ODAS
		27	-	48	-	69	33 LPAC		
		28	15 LPAC	49	13, 51 LDA 1 ODAS	70	34 LPAC	83	83 LDA
		29	16 LPAC	50	52 LDA	71	35 LPAC	84	85 LDA 47 LPAC 25 ODAS
		30	17 LPAC	51	53, 54 LDA	72	75 LDA 36 LPAC 11 ODAS		
		31	18 LPAC	52	55 LDA 4 ODAS			85	84 LDA 46 LPAC 26 ODAS
		32	19 LPAC	53	57 LDA				